

DE CONJUNCTUURBAROMETER VAN HET BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

Nr 15 – Januari 2010

IRIS

UITGAVEN

DE CONJUNCTUURBAROMETER VAN HET BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

Nr 15 • Januari 2010

Deze publicatie werd gerealiseerd door Xavier Dehaibe, Aynah Gangji, Benoît Laine, Astrid Romain en Carole Thays, onder de wetenschappelijke begeleiding van Dr. Valentijn Bilsen en Prof. Eric Buyst.

Alle rechten voorbehouden

Het reproduceren is niet toegelaten, noch geheel, noch gedeeltelijk, noch in de oorspronkelijke, noch in de bewerkte vorm, tenzij met schriftelijke machtiging vanwege het Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse – cel Analyse.

Het gebruik van uittreksels van deze publicatie als toelichting of bewijsvoering in een artikel, een boekbespreking of een boek, of een bestand is toegestaan, mits de bron duidelijk en nauwkeurig wordt vermeld.

Deze uitgave van de barometer is evenals de vorige beschikbaar op de website van het Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, bij de publicaties van het BISA op volgend adres :
www.brustat.irisnet.be

Voor meer informatie in verband met deze publicatie, neem contact op met:

Mevrouw Aynah Gangji
Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse (BISA) – cel Analyse
Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest
Tel. 02/800 38 82 – Fax 02/800 38 17
Email anabru@mrbc.irisnet.be

© 2010 Brussels Hoofdstedelijk Gewest – Alle rechten voorbehouden

V.U.: F. Résimont, Secretaris-generaal
Brussels Hoofdstedelijk Gewest,
Kruidtuinlaan 20 – 1035 Brussel

IRIS Uitgaven – D/2010/6374/195

9 789078 580010

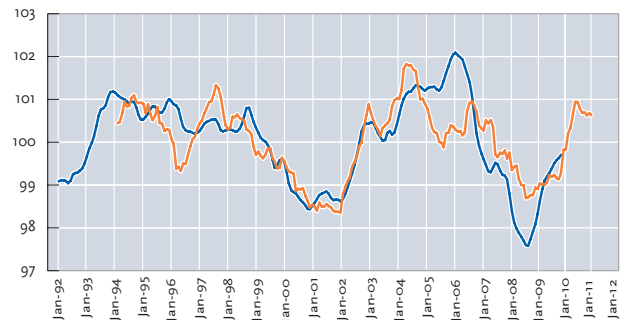
ISBN 9078580011

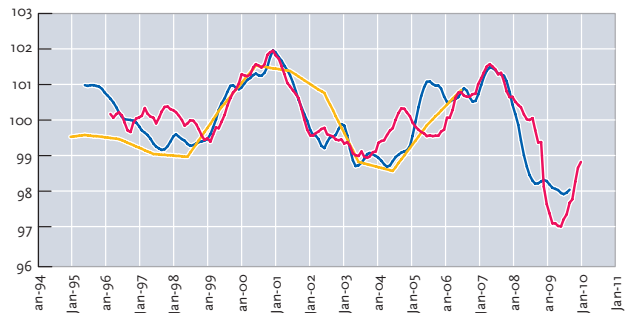
Inhoudsopgave

DE BELANGRIJKSTE CONJUNCTUURGEGEVENS	4
1. MACRO-ECONOMISCHE CONTEXT	5
1.1. Internationale conjunctuur	5
1.2. Analyse per geografische entiteit	11
2. CONJUNCTUUR IN BRUSSEL	17
2.1. Economische activiteit	17
2.2. Arbeidsmarkt	30
3 DOSSIER DEMOGRAFISCHE ONTWIKKELING EN KINDERDAGVERBLIJVEN: DE BIJDRAGE VAN DE WIJKMONITORING	36
3.1. De Wijkmonitoring: een statistisch instrument als hulp bij de besluitvorming	36
3.2. De demografische ontwikkeling	36
3.3. Gevolgen van de demografische ontwikkeling voor de kinderen onder de 3 jaar	38
3.4. Conclusie	52
GLOSSARIUM	53
BRONNEN	55
LIJST VAN TABELLEN	56
LIJST VAN GRAFIEKEN	57
LIJST VAN KAARTEN	58

Conjunctuurcyclus werkloosheid

Conjunctuurcyclus van het gewestelijke BBP

De grafieken, tabellen en commentaren werden opgemaakt op basis van de informatie die beschikbaar was op 10 december 2009, tenzij anders vermeld.

De belangrijkste conjunctuurgegevens

- Het derde kwartaal wordt gekenmerkt door een terugkeer naar een positieve groei in tal van ontwikkelde landen, waaronder België. Dit herstel is echter broos. Het berust nog altijd in hoofdzaak op het tijdelijke karakter van zowel de herstelplannen van de verschillende regeringen als op de tussenkomst van de centrale banken op de kredietmarkt of ook nog op het feit dat ondernemingen hun voorraden opnieuw opbouwen. De gezinnen en de bedrijven zijn echter nog niet klaar om hierop in te pikken. Er zijn nog altijd tal van hinderpalen voor de opleving van de privéconsumptie en van de investeringen: een stagnatie, zelfs daling van de lonen, een toegenomen werkloosheid, kredietbeperkingen, een te grote productiecapaciteit enz. De mondiale economische activiteit zou in 2010 een bijzonder zwakke groei van ongeveer 3% kennen, d.i. duidelijk onder de percentages van vóór de crisis¹.
- In België dragen zowel de industrie als de bouw en de diensten bij tot de lichte groei van het BBP tijdens het derde kwartaal (0,5%), zij het in heel verschillende mate. Deze groei wordt in hoofdzaak geschraagd door een heropleving van de activiteit op internationaal vlak en door het opnieuw opbouwen van de voorraden.
- In Brussel wijzen de indicatoren op een stabilisatie in de sectoren van de industrie, van de niet-financiële diensten en van de groothandel. De financiële sector van zijn kant moet nog altijd het hoofd bieden aan de gevolgen van de voorbije excessen, die worden versterkt door de toename van de aan de crisis verbonden wanbetalingen. Hoewel de bouwsector in 2008 vrij goed weerstand heeft geboden, vertoont deze nu in Brussel, in tegenstelling tot het nationale niveau, een negatieve evolutie.
- Ondanks de stabilisatie van het derde kwartaal werd het jaar 2009 in Brussel dus gekenmerkt door een negatieve conjunctuur. Hoewel de vooruitzichten positiever zijn, blijven zij niettemin broos. De vooruitlopende indicator van de economische activiteit staat op niveaus die heel wat dichters staan bij de deze positieve trend dan tijdens de vorige kwartalen, maar blijft nog altijd negatief. De trend van de Brusselse economische activiteit wordt bovendien getroffen door een permanente schok. De activiteitsniveaus die wij vóór de crisis kenden, zullen dus pas binnen enkele jaren opnieuw worden gehaald.
- Het Brusselse Gewest zal nog gedurende meerdere jaren moeten leren leven met de negatieve gevolgen van de economische crisis, waaronder met name een sterke stijging van de werkloosheid en een economisch weefsel dat sterk uitgehoud is door de golf van faillissementen. Het zal eveneens worden geconfronteerd met een sterke demografische groei. Die vereist een correcte voorbereiding om het hoofd te kunnen bieden aan de toekomstige behoeften qua diensten en uitrusting (opvang voor de kinderen, scholen, huisvesting, ontspanning enz.). Het speciale dossier in deze barometer analyseert de weerslag van de huidige en toekomstige demografische ontwikkeling op de vraag en het aanbod van kinderdagverblijven in de Brusselse wijken. Via deze analyse zal kunnen worden bepaald waar zich de meest schrijnende behoeften situeren en wat de geschiktste middelen zijn die moeten worden aangewend. Deze studie werd gerealiseerd op basis van de kaarten van de Wijkmonitoring-website.

¹ Bij wijze van voorbeeld, de wereldgroei van het BBP bedroeg volgens het IMF in 2006 5,1% en in 2007 5,2%.

I. Macro-economische context

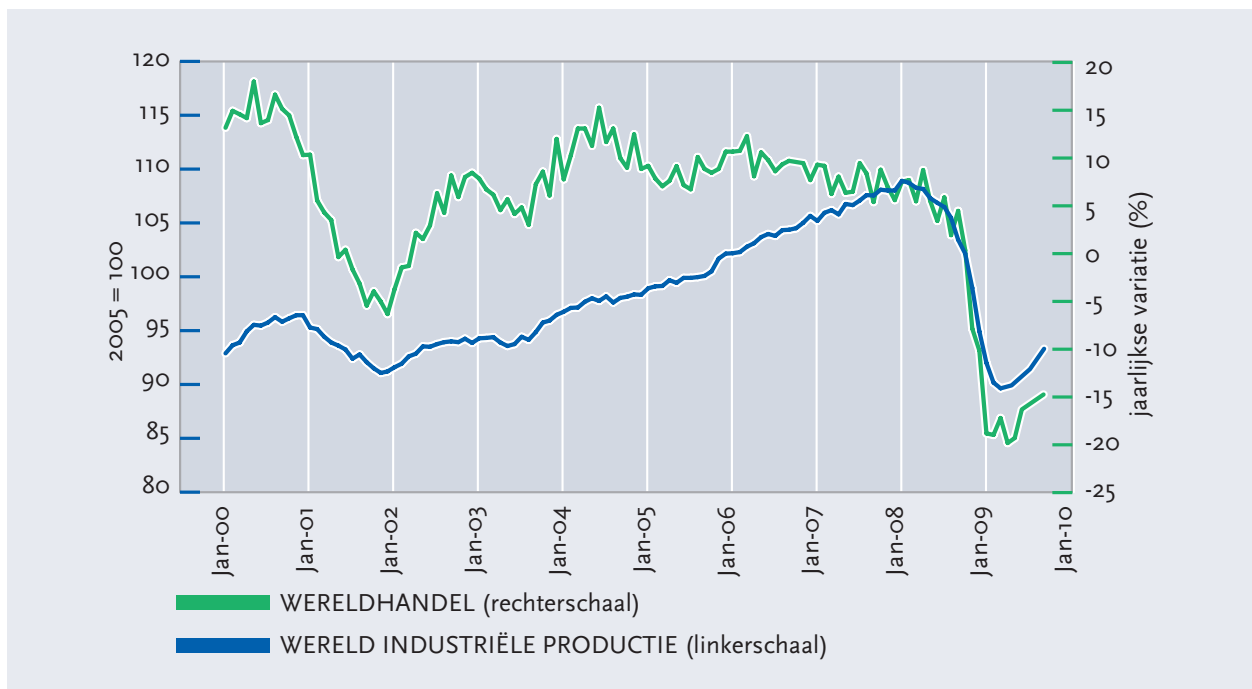
I.1. Internationale conjunctuur

• Globale economische activiteit

De economische activiteit van tal van Aziatische groeilanden, die in vrije val was ten gevolge van de verergering van de wereldwijde financiële en economische crisis, herstelt zich sinds de lente van 2009. Japan, Duitsland en Frankrijk van hun kant kenden tijdens het tweede kwartaal 2009 opnieuw een positieve groei. Het is nu de beurt aan de Verenigde Staten maar ook aan vele Europese landen, waaronder België, tijdens het derde kwartaal 2009 een herstel van hun BBP te laten zien. Het zou echter weinig voorzichtig zijn om na de bekendmaking van al dit goede nieuws te optimistisch te worden.

Om te beginnen laten de inkrimping van bepaalde indicatoren of het feit dat ze minder gestegen zijn dan verwacht, nog enige twijfel bestaan omtrent de duurzaamheid van het herstel dat men nu kan waarnemen. Dit is bijvoorbeeld het geval met de wereldhandel waarvan de opwaartse tendens die sinds de lente zichtbaar is, de jongste maanden niet meer zo uitgesproken is (grafiek 1). De indicatoren die een duidelijkere ommekomst laten zien, zoals de industriële productie, blijven ook maar op niveaus die nog steeds lichtjes lager liggen dan die van vóór de crisis.

GRAFIEK 1 : Evolutie van de wereldhandel en de wereld industriële productie, 2000-2009

Bron : Centraal Planbureau, OESO.

Ten tweede zijn de meeste belemmeringen voor het herstel, die in de vorige barometer werden opgesomd, nog altijd aanwezig. Het lage gebruiksperscentage van de productiecapaciteit, de verslechtering van de arbeidsmarkt, maar ook de verstrakking van de kredietvoorwaarden blijven hardnekkig wegen op de groei. De mondiale eco-

nomische activiteit blijft dus broos en zou in 2010 een bijzonder zwakke groei van ongeveer 3% kennen, d.i. duidelijk onder de percentages van vóór de crisis (tabel 1). Terwijl een recessie traditioneel wordt gevuld door een sterke opleving van de economische activiteit, zal dat deze keer waarschijnlijk niet het geval zijn.

TABEL 1: Prognoses van de jaargroei van het bbp, tegen constante prijs (in %)

		2008	2009	2010
België	FPB	1,1	-3,1	0,4
	OESO	0,8	-3,1	0,8
	EU	1,0	-2,9	0,6
Eurozone	IMF	0,7	-4,2	0,3
	OESO	0,5	-4,0	0,9
	EU	0,6	-4,0	0,7
V-S	IMF	0,4	-2,7	1,5
	OESO	0,4	-2,5	2,5
	EU	0,4	-2,5	2,2
Japan	IMF	-0,7	-5,4	1,7
	OESO	-0,7	-5,3	1,8
	EU	-0,7	-5,9	1,1
China	IMF	9,0	8,5	9,0
	OESO	9,0	8,3	10,2
	EU	9,7	8,7	9,6
Wereld	IMF	3,0	-1,1	3,1
	EU	3,1	-1,2	3,1

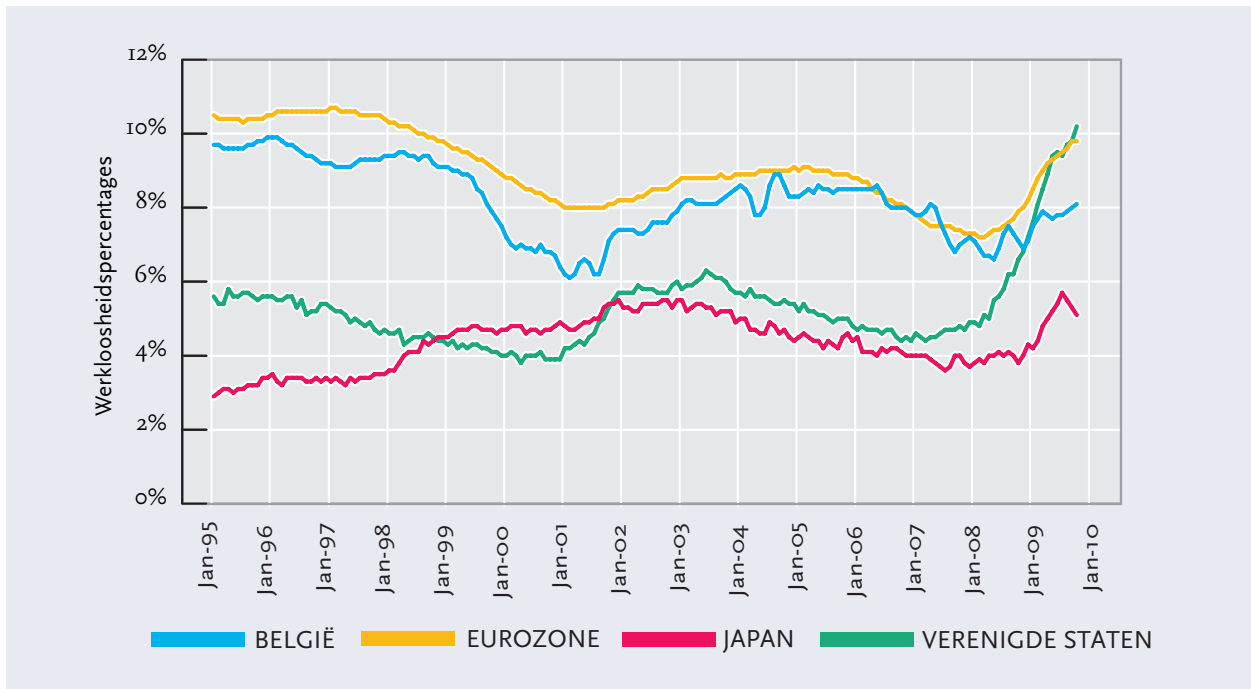
Bron : IMF, OESO, FPB, EU.

Tot slot berust het huidige herstel van de internationale economische activiteit nog altijd in hoofdzaak op het tijdelijke karakter van zowel de grootschalige herstelplannen als op de tussenkomst van de centrale banken op de kredietmarkt of ook nog op het feit dat de ondernemingen hun voorraden opnieuw opbouwen. Het is moeilijk uit te maken of het economische herstel zal aanhouden zodra de gevolgen van de maatregelen tot ondersteuning van de activiteit zullen zijn verwaagd. Er wordt gevreesd dat de privévrage, zowel bij de gezinnen als bij de ondernemingen, niet in staat zal zijn om voor de aflossing te zorgen. Momenteel matigen de gezinnen hun consumptie, en ook hun investeringen door het vermogensver-

lies dat ze hebben geleden, door de stagnatie of zelfs de daling van de lonen en door de weerslag van de crisis op de arbeidsmarkt. Met betrekking tot laatstgenoemde stelt men in de voornaamste ontwikkelde economieën nog altijd een toename van de werkloosheid vast (grafiek 2). Zo heeft de werkloosheid in de maand oktober in de Verenigde Staten voor het eerst sinds 25 jaar 10% overschreden. De werkloosheid die in de eurozone lichtjes lager lag (9,8%) steeg met 2,6 procentpunten² in minder dan 2 jaar tijd. De toename van de werkloosheid zal in de belangrijkste geïndustrialiseerde landen nog meerdere maanden aanhouden, gelet op de uitgestelde gevolgen van de vertraging van de economische activiteit op de werkgelegenheid.

² Zie glossarium.

GRAFIEK 2 : Evolutie van de werkloosheidspercentages in België, in de eurozone, in de Verenigde Staten en in Japan, 1995-2009

Bron : Eurostat.

De ondernemingen van hun kant zouden hun investeringsuitgaven maar geleidelijk opvoeren gezien de verstrakking van de kredietvoorwaarden

en het extreem lage gebruikspercentage van de productiecapaciteit ten gevolge van de instorting van de vraag op wereldniveau.

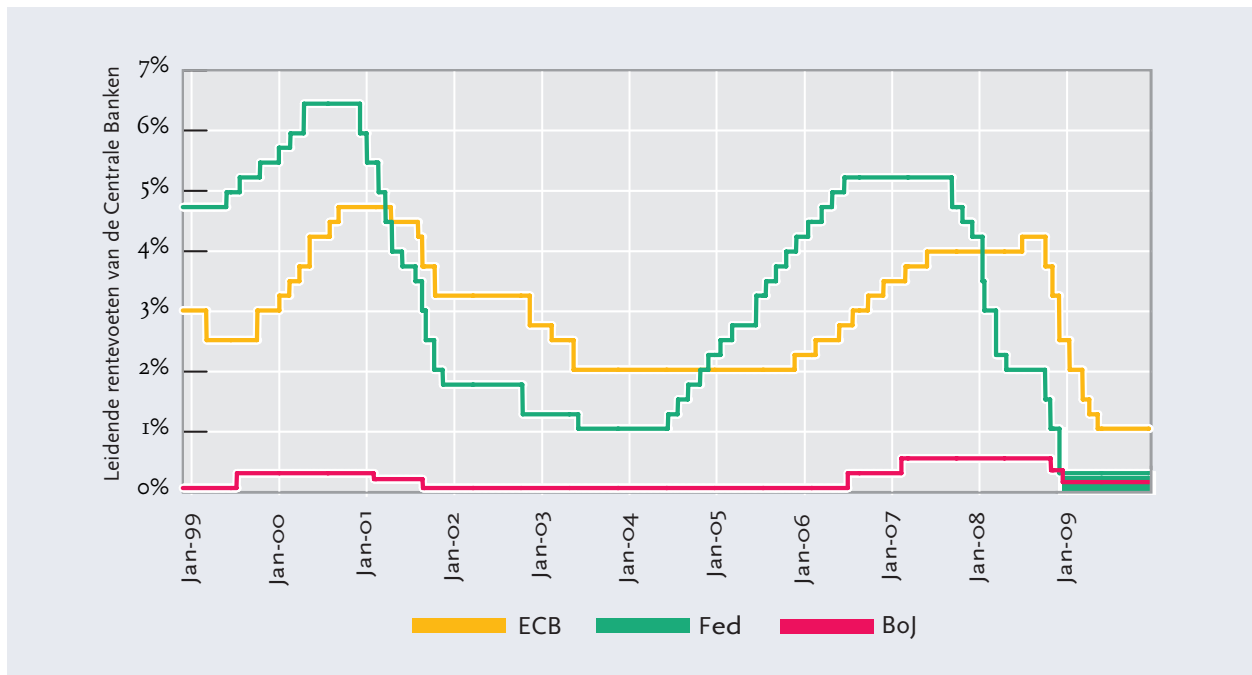
• Monetair beleid : aangekondigd einde van de niet-conventionele maatregelen

Na het opduiken van de financiële crisis en de verergering ervan in september 2008 hebben de centrale banken van de meeste ontwikkelde landen onmiddellijk gereageerd met aanzienlijke verlagingen van hun leidende rentevoeten binnen een vrij kort tijdsverloop. De leidende rentevoeten staan thans op een bodempeil (grafiek 3). In de Verenigde Staten ligt de leidende rentevoet van de

Amerikaanse centrale bank (de Fed) sinds eind 2008 tussen 0 en 0,25%. Op hetzelfde tijdstip heeft de Bank van Japan haar rentevoet verlaagd tot 0,1% en die sindsdien niet meer opgetrokken. De Europese Centrale Bank (ECB) reageerde met enige vertraging. Zij verlaagde de Refi-rente³ tot 1% in mei 2009, wat van haar de enige centrale bank met enige manoeuvreermarge maakte.

³ Zie glossarium voor een definitie van de Refi-rente.

GRAFIEK 3 : Evolutie van de leidende rentevoeten van de ECB, van de Fed en van de Bank van Japan

Bron : NBB.

De verschillende centrale banken namen ook niet-conventionele maatregelen. Dit uitte zich in een aanzienlijke injectie van liquide middelen om de herfinancieringsvoorwaarden te versoepelen maken. Zo kocht de Fed staatsobligaties en privé-effecten aan om de langetermijnrentes te doen dalen. Naar het voorbeeld van de Fed verstrekke de ECB de banken liquide middelen door de leenvoorwaarden te versoepelen, met name door de invoering van looptijden van 6 maanden en een jaar. De aankopen van financiële activa van hun kant blijven meer beperkt. Deze niet-conventionele maatregelen zijn niet zonder risico wanneer de economie zijn kruissnelheid zal hebben teruggevonden. De extra liquide middelen zouden dan immers een aanzienlijke inflatie kunnen teweegbrengen en in bepaalde activacategorieën nieuwe speculatieve bellen veroorzaken.

Bovendien hadden deze verrichtingen niet helemaal het verhoopte gevolg, namelijk een gemakkelijkere toegang tot het krediet zowel voor de consumenten als voor de ondernemingen. De commerciële banken gaven er immers de voorkeur aan deze liquide middelen gedeeltelijk te gebruiken om te beleggen op de financiële markt en hun balans

aan te sterken en ook om zeer grote bedragen in reserve te houden bij de centrale banken. Opdat het tot een duurzaam herstel kan komen, is het van essentieel belang dat de binnenlandse vraag het overneemt van de tijdelijke budgettaire, fiscale of monetaire maatregelen, wat met name een toegang vereist tot kredietfinanciering, zowel voor de gezinnen als voor de ondernemingen. Bovendien zijn er door het huidige gedrag van de commerciële banken nieuwe speculatieve bellen op de markten te verwachten.

De inflatie handhaaft zich in tal van landen echter nog altijd op een extreem laag, zelfs negatief peil. Binnen de eurozone is de inflatie is na de historische piek van 4% die in juli 2008 werd geregistreerd, blijven afnemen, in het kielzog van de daling van de olieprijs en de vertraging van de economie. Het inflatiepercentage is negatief sinds de maand juni maar steeg in oktober tot -0,13% (tabel 2). Volgens een flashraming van Eurostat zou de inflatie in de maand november opnieuw positief geworden zijn. Ondanks de opwaartse druk van de grondstoffenprijzen zou de inflatie echter niet te snel toenemen gezien de hoge werkloosheid, de geringe vraag en de overcapaciteit in de productie.

België kent sinds mei een negatief inflatiepercentage en met $-1,68\%$ bereikte de inflatie haar laagste punt in de maand juli. Sindsdien vertoont de inflatie een lichte opwaartse tendens, met name onder de druk van de olie- en elektriciteitsprijzen. In de

maand november blijft zij echter negatief op $-0,12\%$ (tabel 2). Volgens de maandelijkse prognoses die door het federaal Planbureau werden gepubliceerd, zou de inflatie op jaarbasis vanaf de maand december echter opnieuw positief worden.

TABEL 2 : Evolutie van het indexcijfer van de consumptieprijzen in België en in de eurozone

	België		Eurozone	
	Index (2005 = 100)	Jaarlijkse groeivoet (%)	Index (2005 = 100)	Jaarlijkse groeivoet (%)
APR - 2009	111,33	0,60	108,25	0,62
MEI - 2009	111,25	-0,37	108,30	0,05
JUN - 2009	111,04	-1,10	108,52	-0,14
JUL - 2009	110,97	-1,68	107,80	-0,65
AUG - 2009	111,31	-0,78	108,17	-0,17
SEP - 2009	111,02	-1,19	108,19	-0,33
OKT - 2009	111,07	-0,97	108,44	-0,13
NOV - 2009	111,36	-0,12	n.d.	n.d.
DEC - 2009 (e)	111,67	0,38	n.d.	n.d.
JAN - 2010 (e)	111,84	0,43	n.d.	n.d.
FEB - 2010 (e)	112,47	0,65	n.d.	n.d.
MRT - 2010 (e)	112,53	1,29	n.d.	n.d.

(e) Schattingen.

Bron : FPB, Eurostat en eigen berekeningen.

Op basis van deze maandelijkse prognoses zou de gemiddelde jaarinflatie in 2009 $0,0\%$ moeten bedragen en in 2010 $1,5\%$, terwijl zij in 2008 $4,5\%$ bedroeg.

Wat het toekomstige monetair beleid betreft dat moet worden aangenomen, worden de centrale banken geconfronteerd met hetzelfde dilemma als drie maanden geleden bij de vorige publicatie van de barometer. Een vroegtijdige verstrakking van het monetair beleid zou het herstel teniet kunnen doen. Omgekeerd zou het te lang aanhouden van een expansionistisch beleid kunnen uitdraaien op een aanwakking van de inflatie en op de vorming van speculatieve bellen. Rekening houdend met de broosheid van het herstel en met de relatieve stabiliteit van de inflatieverwachtingen kondigden de centrale banken over het algemeen aan

dat zij de rentevoeten nog wat langer op een uitzonderlijk laag peil zouden handhaven. Zij zijn echter bezig om de intrekking van de tijdelijke maatregelen voor te bereiden, maar dit op een geleidelijke manier om een nieuwe instorting van de reële economie te vermijden. Zo kondigde de ECB aan dat er geen nieuwe herfinancieringsverrichtingen op één jaar zouden komen (de laatste herfinancieringsverrichting op één jaar was voorzien voor half december 2009). In dezelfde geest besloot de Bank van Japan tegen het einde van het jaar een einde te maken aan haar programma van rechtstreekse aankopen van handelseffecten en bedrijfsobligaties. De Fed van zijn kant vermindert sinds enkele maanden zijn programma's van kortlopende leningen aan de banken en maakte een einde aan het programma tot aankoop van de schatkistobligaties.

• Wissel- en grondstoffenmarkt: zwakke dollar en stijging van de prijs per vat

Tussen juli en november 2008 is de euro ten opzichte van de Amerikaanse dollar sterk in waarde gedaald toen bleek dat de economische recessie binnen de eurozone even fel was als in de Verenigde Staten. De dollar fungeerde dan als toevluchtswaarde. Sindsdien neemt men een omgekeerde verschuiving waar. De euro is ten opzichte van de dollar in waarde gestegen door de afname van de risico's en de vooruitzichten van een herstel van de wereldeconomie, waarmee de trend wordt hervat van vóór het uitbreken van de crisis. Andere verklarende factoren zijn te vinden in de Amerikaanse economie: de verslechtering van de Amerikaanse overheidsfinanciën of ook nog het extreem expansionistische monetair beleid van de Fed. Een euro noteert om en bij de 1,50 dollar, d.i. een stijging met meer dan 9% sinds het begin van het jaar. Hij komt dus stilaan in de buurt van zijn historische piek van 1,599 dollar die in april 2008 werd bereikt. Deze hoge koers van de Europese munt weegt nu onrustwekkend op de concurrentiepositie van de Europese productie die bestemd is voor de export buiten de eurozone.

Tegelijk met de opwaardering van de euro in vergelijking met de dollar neemt men momenteel een

TABEL 3 : Evolutie van de wisselkoers van de US dollar tegenover de euro

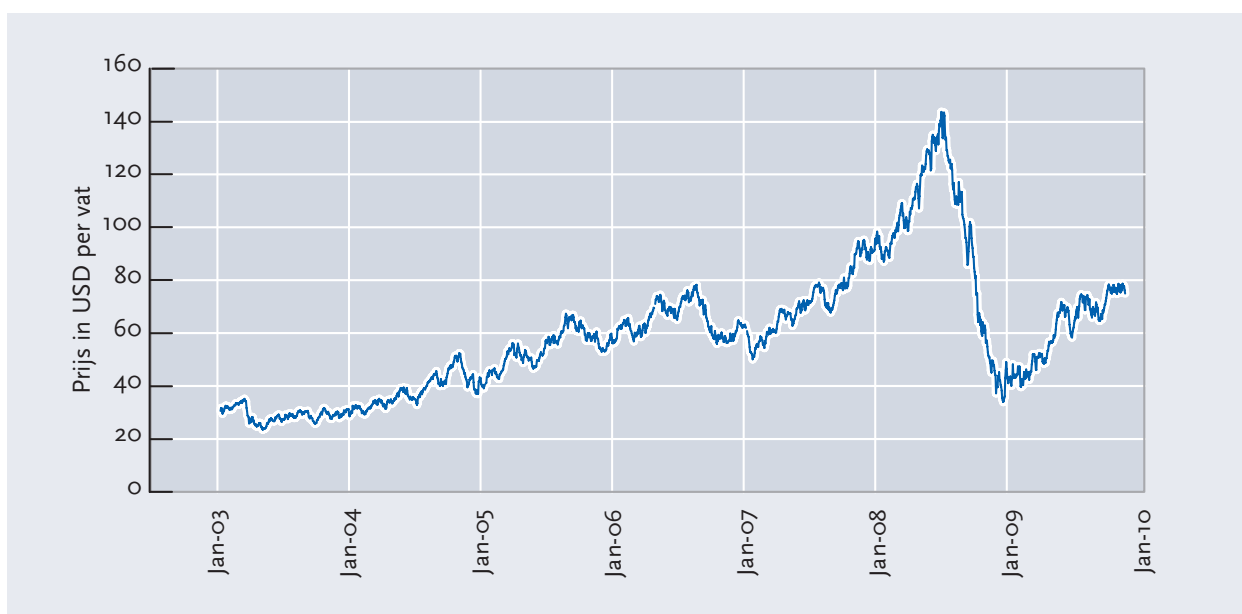
US dollars per euro		
	Periode-gemiddelde	Einde periode
2009 - JUN	1,402	1,413
2009 - JUL	1,409	1,414
2009 - AUG	1,427	1,427
2009 - SEP	1,456	1,464
2009 - OKT	1,482	1,480
2009 - NOV	1,491	1,502

Bron : ECB.

scherpe stijging van de grondstofprijzen waar, meer bepaald van de olie.

Sinds de nooit eerder geziene instorting van de olieprijs eind 2008 met meer dan 75% op vijf maanden tijd, is de prijs van het Brent-vat geleidelijk gestegen en heeft het meer dan 135% van zijn waarde herwonnen. Men is echter nog altijd ver verwijderd van de toppen die in de zomer van 2008 werden bereikt met een absoluut record van 143,95 dollar per vat. De prijs per vat schommelt momenteel rond de 80 dollar (grafiek 4).

GRAFIEK 4 : Evolutie van de prijs van de ruwe olie

Bron : U.S. Department of Energy, Energy Information Administration.

Deze stijging lijkt niet te worden verklaard door de wisselwerkingen tussen het aanbod van en de vraag naar olie. De reserves van zowel de OPEC-landen als van de Verenigde Staten zijn ruim voldoende om tegemoet te komen aan de vraag. Bovendien was het orkaanseizoen dit jaar vrij kalm en berokkende het geen schade aan de olie-infrastructuren.

Een verklaring zou dus eerder bij speculatie moeten worden gezocht. De olieprijzen reageren immers sterk (misschien iets te overhaast) op de vooruitzichten van een economisch herstel, met name in de Aziatische groeielanden. Dit impliceert een toename van de vraag naar grondstoffen. De prijzen worden ook beïnvloed door de huidige zwakke dollar. Tot slot slorpen de grondstoffenmarkten een gedeelte op van de overvloedige liquide middelen die door de centrale banken worden geïnjecteerd.

Op korte termijn is het echter weinig waarschijnlijk dat de prijs per vat de niveaus haalt die de voorbije jaren werden waargenomen. De huidige stijging zou tijdelijk kunnen inkrimpen aangezien de economische realiteit mogelijk niet zo rooskleurig is als de financiële markten zouden willen doen geloven. In de veronderstelling dat de huidige opleving maar tijdelijk zou zijn, zal de toename van de wereldvraag naar olie in 2010 volgens het Internationaal Energieagentschap bovendien onvoldoende zijn om de inkrimping van 2009 goed te maken (1,8% in 2010 tegenover -2% in 2009). De weerslag op de prijzen zal bijgevolg niet groot zijn. Bovendien zou de dollar in waarde moeten stijgen, wat een ontmoedigend effect heeft op de speculatie op de grondstoffenmarkt.

1.2. Analyse per geografische entiteit

• Verenigde Staten

Na vier opeenvolgende kwartalen van inkrimping vertoonde het Amerikaanse BBP tijdens het derde kwartaal 2009 een stijging met 0,7% in vergelijking met het vorige kwartaal, wat duidde op het “technische” einde van de recessie in de Verenigde Staten (grafiek 5). Deze opleving van de activiteit wordt in hoofdzaak verklaard door de groei van de uitgaven van de gezinnen met 0,7%. Deze uitgaven worden gestimuleerd door de slooppremie, die aanzet tot de aankoop van nieuwe wagens, alsook door de belastingoverdrachten en -verlagingen die werden ingevoerd in het kader van het herstelplan. Ook de overheidsuitgaven dragen naar rata van 0,2 procentpunt positief bij tot de groei⁴. Bovendien was de invloed van de investeringen op de groei ook positief, wat sinds meerdere kwartalen niet meer was gebeurd, in hoofdzaak dankzij de stijging van de gezinsinvesteringen in de huisvesting, terwijl de bedrijfsinvesteringen zijn blijven afnemen. De voornaamste rem op de groei blijft de

buitenlandse handel, aangezien de invoer sterker is gestegen dan de uitvoer.

Op jaarbasis⁵ is het groeipercentage van het BBP nog altijd negatief (-2,5%), aangezien het niveau van de Amerikaanse economische activiteit tijdens het derde kwartaal 2009 lager was dan dat tijdens hetzelfde kwartaal het jaar voordien. Bovendien is elk risico voor een nieuwe daling nog niet bezworen. Het vierde kwartaal zal worden gekenmerkt door het einde van meerdere steunprogramma's, waardoor de privévrage als enige zal bijdragen tot de groei in een context van onderbenutting van de productiecapaciteit en van lagere inkomsten. In november is de vertrouwensindex van de consumenten, gemeten door de universiteit van Michigan, voor de tweede opeenvolgende maand gedaald. Ook na een daling met 2,7% in 2009 zal de groei van het BBP volgens het IMF in 2010 beperkt blijven tot 1,5%.

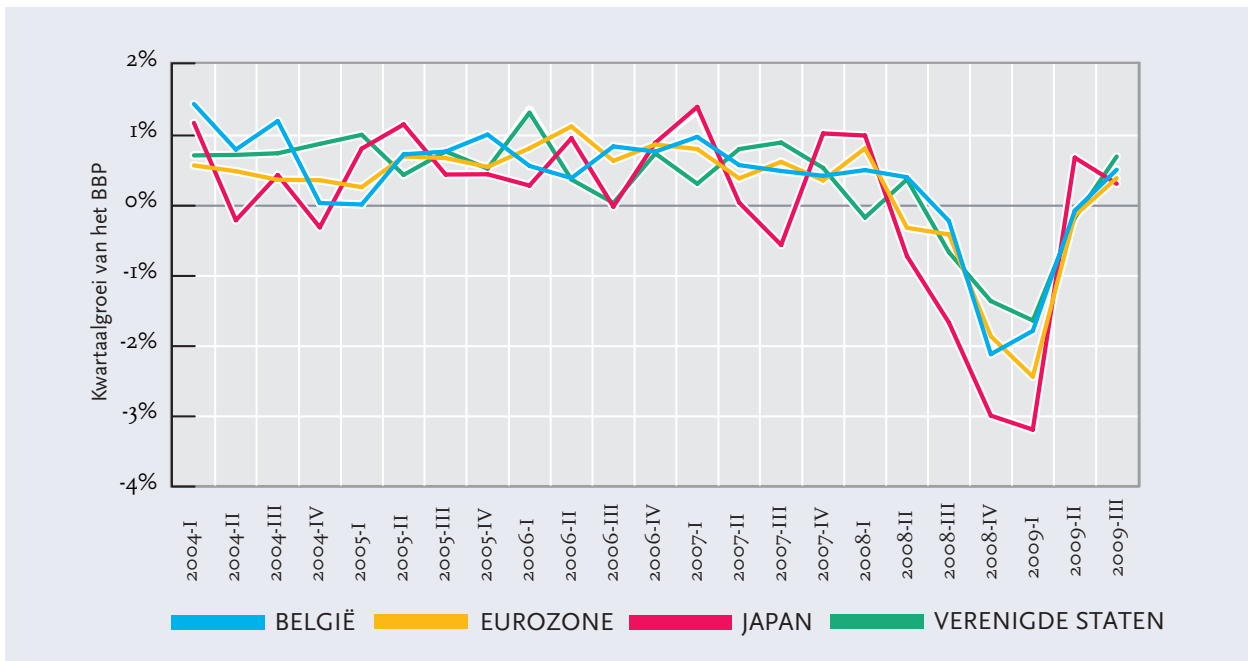
⁴ Zie glossarium voor een definitie van procentpunt.

⁵ Zie glossarium.

De grootste uitdaging waaraan de Amerikaanse economie het hoofd moet bieden, blijft de arbeidsmarkt. In oktober bedroeg het werkloosheidspercentage 10,2%, waarbij voor het eerst sinds 25 jaar de drempel van 10% werd overschreden. In de maand november zakte het echter opnieuw tot 10%

en het aantal banen dat elke maand wordt geschrapt, blijft afnemen. In november gingen, afgezien van de landbouwsector, “amper” 11.000 banen verloren, d.i. tienmaal minder dan in oktober (111.000) en over het algemeen minder dan tijdens de jongste maanden.

GRAFIEK 5 : Kwartaalverloop van het BBP in kettingeuro's*

* Kwartaal-op-kwartaalgroei in volumes, gecorrigeerd voor seizoensinvloeden en kalendereffecten, referentiejaar 2000.
Bron : Eurostat, NBB en eigen berekeningen.

• Azië

Tijdens het derde kwartaal 2009 was de groei van het Japanse BBP nog altijd positief met 0,3% op kwartaalbasis, wat het einde van de recessie bevestigde die werd aangekondigd bij de bekendmaking van de cijfers van het tweede kwartaal (grafiek 5). Het betreft echter een geringere groei dan het kwartaal voordien, die in hoofdzaak werd verklaard door de stijging met meer dan 6% van de export. Die wordt gestimuleerd door de verbetering van de economische activiteiten in het buitenland, meer bepaald die van de Aziatische groeilanden, alsook door de herstelplannen die door tal van buitenlandse regeringen werden ingevoerd. Deze plannen leidden met name tot een toename van de vraag naar Japanse wagens. Ondanks de daling van de lonen nam ook de gezinsconsumptie met 1% toe, gesteund door de massale maatregelen die werden genomen in het kader van de door de

Japanse regering aangenomen herstelplannen, die 5% van het BBP bedroegen. Zowel de kapitaalinvesteringen van de privésector als de investeringen in woningen blijven daarentegen negatief met inkrimpingen van respectievelijk 7,9% en 2,8%, ondanks een vertraging van de afname in deze investeringen.

Deze opleving zal duidelijk niet voldoende zijn om de verliezen van de vorige kwartalen goed te maken. Het IMF voorziet in 2009 een historische inkrimping van het BBP met 5,4%, gevolgd door een matig herstel met 1,7% in 2010. Opgemerkt dient te worden dat Japan momenteel af te rekenen heeft met een sterke deflatie. In oktober zijn de consumptieprijzen op jaarbasis met 2,5% gedaald, wat in hoofdzaak wordt verklaard door de daling van de prijzen van de voedselproducten en van de energie.

De Aziatische groeilanden van hun kant hebben sinds de lente van 2009 opnieuw een hoog groeitempo gevonden, aangedreven door de uitvoer en de consumptie. Zij knoopten echter niet opnieuw aan met het dolle tempo van vóór de crisis. In China wordt de groei van het BBP gehandhaafd en het ligt tijdens het derde kwartaal 2009 in vergelijking met het vorige kwartaal in de buurt van 9%. Dit herstel wordt met name geschraagd door de

privéconsumptie en de overheidsinvesteringen, ten gevolge van het ambitieuze herstelplan dat door de Chinese regering werd ingevoerd, en van een agressief beleid inzake kredietverdeling. Deze ingrepen creëren echter verstoringen, waaronder met name overproductieproblemen in bepaalde sectoren. De buitenlandse handel lijkt eveneens aan kracht te winnen, aangezien de uitvoerstatistieken de jongste maanden stegen (DEXIA, 2009).

• Eurozone

Binnen de eurozone zal de recessie lang en zwaar zijn geweest. De Europese Commissie meent dat het jaar 2009 zal worden gekenmerkt door een inkrimping van het BBP met 4%. Na vijf opeenvolgende kwartalen van teruggang steeg het BBP tijdens het derde kwartaal 2009 echter met 0,4% in vergelijking met het vorige kwartaal (grafiek 5). Op jaarbasis blijft het ondanks alles 4,1% onder dat van hetzelfde kwartaal 2008. Bovendien stelt men sterke verschillen vast tussen de lidstaten. Zo hield in Duitsland de groei aan en was hij vrij sterk. Griekenland, Spanje en Cyprus daarentegen hebben nog af te rekenen met een negatieve groei van hun BBP.

De verbetering van de economische activiteit werd in hoofdzaak gedragen door de stijging van de netto-uitvoer en het opnieuw opbouwen van de voorraden (zij droegen respectievelijk met 0,2 en 0,3 procentpunt bij). De steunmaatregelen die door de verschillende regeringen van de eurozone werden ingevoerd, droegen 0,1 procentpunt bij tot de groei. De gezinsconsumptie en de investeringen zijn daarentegen geslonken, zodat er twijfel blijft bestaan over de soliditeit van deze opleving en vooral omdat zowel op de arbeidsmarkt als op de kredietmarkt de situatie gespannen blijft.

Wat de arbeidsmarkt betreft, heeft het werkloosheidspercentage zich na een onafgebroken stijging van 16 maanden binnen de eurozone in oktober in vergelijking met de maand voordien gestabiliseerd op 9,8% (grafiek 2). Dit niveau was niet meer bereikt sinds december 1998. Geen enkel land van de eurozone werd gespaard. De hardst getroffen landen zijn Spanje en Ierland (met werkloosheidspercentages van respectievelijk 19,3% en 12,8%).

Wat de kredietmarkt betreft hebben de banken volgens een studie van de Europese Centrale Bank de voorwaarden voor kredietverlening aan ondernemingen tijdens het derde kwartaal opnieuw verstrengd, maar in mindere mate dan gedurende het eerste kwartaal. Globaal genomen is de kredietverlening in de maand oktober binnen de eurozone op een jaar tijd met 0,8% verminderd (DEXIA, 2009).

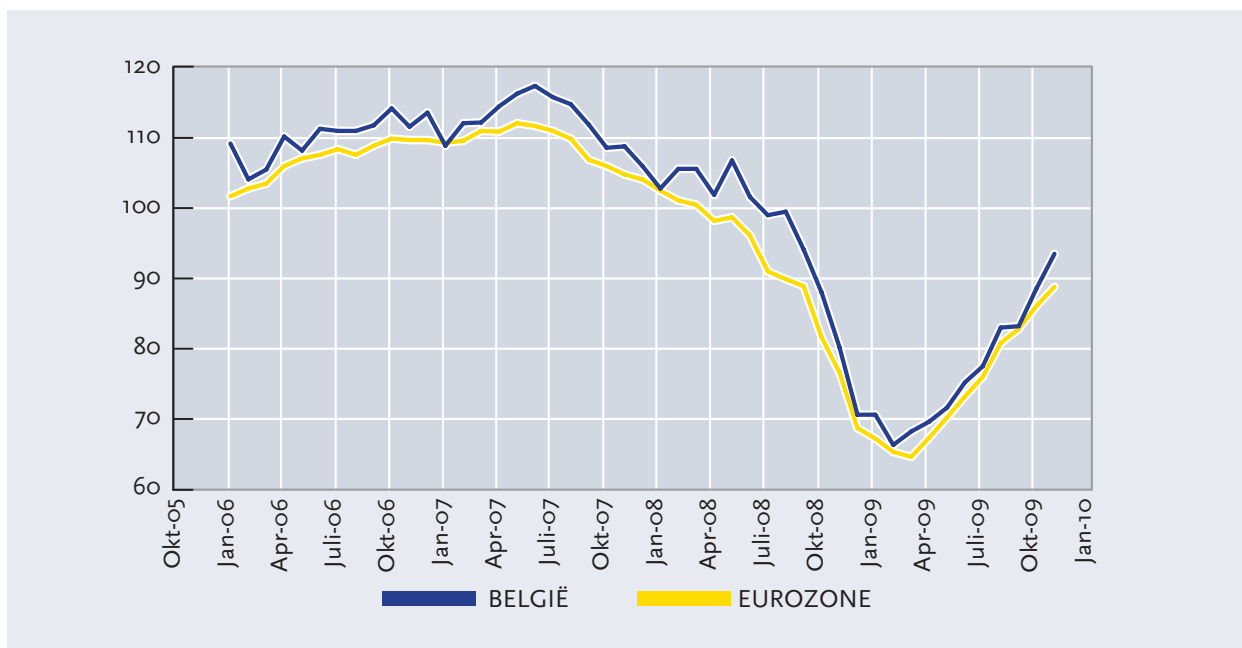
Op basis van de economische vertrouwensindex die een goede vooruitlopende indicator van het BBP vormt, mag men zich verwachten aan een voortzetting van het herstel in de loop van het vierde kwartaal 2009, zelfs al zal dat waarschijnlijk gering blijven. De indicator zet immers zijn langzame stijging voort sinds hij in maart met 64,6 punten zijn dieptepunt bereikte. In november haalde hij 88,8 punten, d.i. zijn hoogste niveau sinds september 2008 (grafiek 6). Het vertrouwen nam vooral toe in de industriële sector, dankzij met name het herstel van de industriële productie alsook de gunstige evolutie van de orderboekjes. Men blijft echter nog onder de niveau van vóór de crisis en de groeiprognozes voor 2010 blijven zwak (volgens de Europese Commissie 0,7%).

De komende jaren zullen de lidstaten het hoofd moeten bieden aan de verslechtering van hun overheidsfinanciën. Hoewel het overheidstekort van de landen van de eurozone in 2007 slechts 0,6% van het BBP bedroeg, zal het volgens de laatste extrapolaties van de Europese Commissie in 2009 en 2010 respectievelijk met 6,4% en 6,9% toenemen en vervolgens in 2011 afnemen. De overheidsschuld uitgedrukt in percentage van

het BBP, zal van 66% in 2007 in 2011 stijgen tot 88,2%. Van alle landen van de eurozone werd Ierland het hardst getroffen. In 2009 zou het

Ierse begrotingstekort 12,5% van het BBP moeten bedragen. Deze ratio zal in 2010 en 2011 toenemen tot 14,7%.

GRAFIEK 6 : Indicatoren van het economische klimaat binnen de eurozone en in België

Bron : Eurostat.

• België

Als kleine open economie lijdt België, dat sterk werd getroffen door de teruggang van de wereldhandel, sinds de herfst van 2008 onder de gevolgen van de wereldwijde financiële en economische crisis. Op een jaar tijd tekende het Belgische BBP een gecumuleerde terugval op van meer dan 4% (NBB, 2009). Na vijf kwartalen van inkrimping kent België echter opnieuw een positieve groei tijdens het derde kwartaal van 2009. Dankzij het herstel van de buitenlandse handel verhoogde het BBP met 0,5% in vergelijking met het vorige kwartaal. Na vier opeenvolgende kwartalen van inkrimping steeg de uitvoer met 6,4%. Ook de invoer herstelde zich met 5,7% (NBB, december 2009). De binnenlandse vraag van zijn kant nam verder af: de investeringen van de ondernemingen en van de gezinnen bleven teruglopen aan een tempo dat echter langzamer is dan gedurende de vorige kwartalen (tabel 4).

Bovendien blijft de waargenomen ommakeer in de vertrouwensindicatoren van de NBB voortduren. Zo stijgen zowel de vertrouwensindicator van de consumenten als die van de bedrijfsleiders sinds februari 2009 (voor de eerste indicator) en sinds april (voor de tweede indicator), waarbij ze opnieuw hun niveau van de herfst 2008 halen. Het zakenklimaat verbeterde in alle sectoren: in de bouw, de diensten aan de ondernemingen, de handel maar vooral in de industrie. In laatstgenoemde sector zijn de verwachtingen omtrent het totale orderboek en specifiek omtrent het buitenlandse orderboekje sterk verbeterd. Deze versterking wordt vooral verklaard door de opleving van de wereldvraag.

Het herstel zal echter langzaam zijn. Volgens de laatste prognoses van het federale Planbureau zou het BBP, na een inkrimping met 3,1% in 2009, in 2010 met amper 0,4% en in 2011 met 1,9% groeien (tabel 4).

TABEL 4 : Kerncijfers voor België

	2009				2010	2011
	I	II	III	Jaar		
Groeipercentage van het bbp in volume				-3,1	0,4	1,9
<i>in vergelijking met het vorige kwartaal</i>	-1,8	-0,1	0,5			
<i>in vergelijking met hetzelfde kwartaal het vorige jaar</i>	-3,7	-4,2	-3,4			
Groeipercentage van de componenten van het bbp in volume*						
<i>Uitgaven qua eindconsumptie van de particulieren</i>	-0,7	-0,4	0,2	-0,9	0,6	1,9
<i>Uitgaven qua eindconsumptie van de overheid</i>	0,1	0,3	0,4	1,9	1,4	1,7
<i>Brutokapitaalvorming</i>	-2,4	0,3	-2,0	-3,9	-1,5	3,1
<i>Uitvoer van goederen en diensten</i>	-5,3	-0,4	6,4	-15,1	1,5	4,1
<i>Invoer van goederen en diensten</i>	-5,6	-1,1	5,7	-13,7	1,4	4,4
Arbeidsmarkt						
<i>Tewerkstellingspercentage</i>	61,7	61,5	n.d.	62,7	61,5	61,5
<i>Werkloosheidspercentage (gestandaardiseerde definitie Eurostat)</i>	7,7	7,8	7,9	8,2	9,4	9,6

De kwartaalcijfers zijn afkomstig van de Nationale Bank van België (2009), Economic Indicators for Belgium, november 2009. De jaarcijfers zijn prognoses die uitgaan van het federale Planbureau, "Economische prognoses 2010-2011", september 2009.

* In vergelijking met hetzelfde kwartaal het vorige jaar voor de kwartaalcijfers
Bron : NBB, FPB, ADSEI.

De negatieve groei van het BBP in 2009 wordt met name verklaard door de instorting van de uitvoer bij gebrek aan afzetmarkten. Men zal tot 2011 moeten wachten voordat de export opnieuw kan aanknopen met het groeiniveau van vóór de crisis. Ook de invoer daalde ten gevolge van de afname van de finale vraag. Hij zal in 2010 opnieuw lichtjes stijgen, maar vóór 2011 zal er geen sprake zijn van een groeiversnelling.

Na een sterke inkrimping in 2009 zouden de investeringen begin 2010 verder moeten afnemen, gelet op het niet benutten van een aanzienlijk deel van de productiecapaciteit van de ondernemingen en de moeilijkheden om toegang te krijgen tot krediet. Deze afname zou echter langzamer moeten verlopen, aangezien tijdens het tweede deel van het jaar het herstel geleidelijk zal worden ingezet. In deze context zou de jaargroei van de investeringen in 2010 negatief blijven (-1,5%), maar in 2011 opnieuw positief worden (3,1%).

Tijdens die twee jaar zou de privéconsumptie toenemen met respectievelijk 0,6% en 1,9%. Het

beschikbare inkomen zal waarschijnlijk in gelijkaardige verhoudingen evolueren (0,4% en 2,1%). Het lagere niveau van 2010 in vergelijking met 2009 wordt verklaard door de verdere verslechtering van de arbeidsmarkt en de toename van de inflatie.

De arbeidsmarkt had vrij goed weerstand geboden aan de verslechtering van de economische activiteit in 2008 dankzij de maatregelen inzake arbeidsduurverkorting, waaronder met name het systeem van tijdelijke werkloosheid, wat in 2009 niet meer het geval was. Aangezien de crisis aanhield, namen de ondernemingen immers hun toevlucht tot het verminderen van de werkgelegenheid waarbij zij in bepaalde gevallen zelfs overgingen tot het ontslaan van een gedeelte van hun personeel. In oktober nam het aantal werklozen met bijna 12% toe in vergelijking met oktober 2008. In het scenario van een langzaam herstel van de economie zou de werkgelegenheid de komende kwartalen verder moeten inkrimpen. Volgens de prognoses van het federale Planbureau zal het aanzienlijkste banenverlies zich voordoen in 2010 (-58.900 banen). Dit

banenverlies leidt tot een toename van het aantal werklozen. Dat aantal zou moeten aangroeien met 53.900 personen in 2009, met 98.400 personen in 2010 en met 23.300 personen in 2011. Het werkloosheidspercentage zou zodoende stijgen van 7% in 2008 tot 9,6% in 2011 (tabel 4).

Wegens de vertraging van de economische activiteit, de sterke toename van de werkloosheid en de invoering van steunmaatregelen door de regering is er een duidelijke verslechtering van de overheidsfinanciën. Het overheidstekort dat in

2008 1,2% van het BBP vertegenwoordigde, zal volgens de laatste extrapolaties van de Nationale Bank van België aangroeien tot 6,1% in 2009 en 5,4% in 2010. Men zou zodoende een van de convergentiecriteria van Maastricht, dat het overheidstekort bepaalt op maximaal 3% van het BBP, ruimschoots overschrijden. Na vijftien jaar van vermindering van de overheidsschuld, die in 2007 84,2% van het BBP bedroeg, zou de ratio bovendien opnieuw stijgen tot 89,8% in 2008, tot 98,1% in 2009 en de drempel van 100% overschrijden in 2010, tot 102%.

2. Conjunctuur in Brussel

2.1. Economische activiteit

Volgens de voorlopige cijfers van de regionale rekeningen was de groei in 2007 in Brussel qua volume kleiner dan die in het gehele Rijk. Een shift - shareanalyse⁶ toont aan dat het verschil van 1,5% in de groei van de toegevoegde waarde qua volume voor 0,6% te wijten is aan de Brusselse sectorale structuur. Zo is het Gewest gespecialiseerd in takken die in 2007 globaal een zwakkere groei hebben gekend, zoals de financiële diensten, en ondergespecialiseerd in takken met een sterkere groei zoals bepaalde industrietakken – metaalindustrie, voedingsindustrie – en de bouw. De resterende 0,9% wordt verklaard door de relatief zwakkere performantie van bepaalde takken in Brussel in vergelijking met het nationale niveau (heel onmiskenbaar de groothandel⁷, maar ook de autonijverheid ten gevolge van de herstructurering

van VW Vorst en Audi Vorst), die onvoldoende werd goedge maakt door de betere prestaties in sommige andere takken (informatica-activiteiten, overheidsadministratie).

Voor 2008 zou het Gewest een vertraging moeten kennen die lichtjes minder uitgesproken is dan in het Rijk. De volumegroecijfers voor het laatste jaar zouden volgens de HERMREG-extrapolaties 1,2% moeten bedragen tegenover een geraamde 1% voor het hele Rijk. Op basis van schattingen voor 2009 wordt globaal een duidelijke recessie verwacht, die qua waarde in hoge mate identiek is in alle gewesten, met een daling van 3,8% van het BBP, zoals werd voorspeld in de HERMREG-oefening van mei 2009⁸.

2.1.1. Analyse van de recente conjuncturele evoluties

De ramingen voor de eerste drie kwartalen van 2009 op nationaal vlak (tabel 4) bevestigen de sterke achteruitgang van het BBP die in de tweede helft van 2008 werd opgetekend. Hoewel dergelijke ramingen niet beschikbaar zijn op gewestni-

veau, kan men toch commentaar geven bij bepaalde posten voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, op basis van de nationale ramingen en de vergelijking van een reeks sleutelindicatoren op nationaal en regionaal vlak.

• Uitgavenbenadering

De uitgavenbenadering analyseert de evoluties van het BBP volgens grote uitgavencategorieën: finale consumptie, investering, verhoging van de voorraden, handelsbalans.

Private consumptie

De recente kwartaalevolutie van de private consumptie is op nationaal niveau weer positief gewor-

den. Volgens het Instituut van de Nationale Rekeningen (INR) zouden de uitgaven voor private consumptie tijdens het eerste kwartaal 2009 in het Rijk met 0,7% zijn gedaald en tijdens het tweede kwartaal met 0,4%, alvorens het derde kwartaal opnieuw met 0,2% te stijgen. Het lijkt zeker dat voor het hele jaar 2009 de groei van de private consumptie in België negatief zal zijn. De vooruitzich-

⁶ Dit soort van analyse beoogt de groei op te splitsen in een gedeelte dat te wijten is aan de regionale eigenheid, de veranderingen in sectorale oriëntatie van de regio en wijzigingen ten gevolge van veranderingen in het algemeen macro-economisch klimaat.

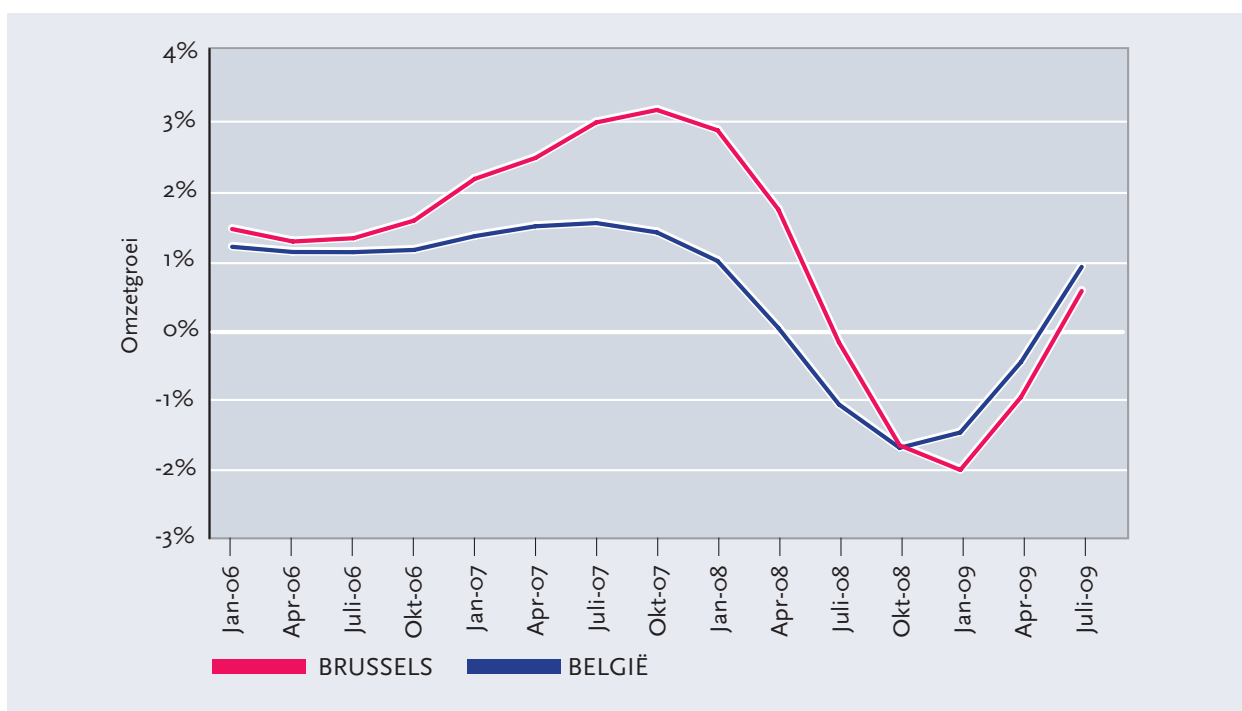
⁷ Cf. dienaangaande het HERMREG-dossier in de vorige Conjunctuurbarometer.

⁸ Cf. HERMREG-dossier en publicatie op het internet.

ten voor 2010 zijn gematigd met in de balans enerzijds een bescheiden begin van herstel van de economische activiteit die deze uitgaven zou kunnen stimuleren en anderzijds een gestage verslechtering van de arbeidsmarkt en het vooruitzicht van een geleidelijke terugkeer van de inflatie in een context van relatieve loonstagnatie.

Via een reeks indicatoren kunnen deze nationale cijfers aangepast worden voor het Brusselse Gewest. De evoluties van de omzet in de takken die in hoofdzaak de private consumptie bedienen⁹, vertonen een latere maar meer uitgesproken negatieve reactie in Brussel dan op nationaal vlak (grafiek 7).

GRAFIEK 7 : Kwartaalevolutie van de omzet in de takken die in hoofdzaak de privéconsumptie bedienen

Bron : ADSEI, eigen berekeningen.

Hoewel de vertrouwensindex van de gezinnen op het gewestniveau en het nationale niveau parallel evolueert, blijft hij op het gewestniveau lager. Volgens deze indexen kunnen we globaal een evolutie van de private consumptie verwachten die op gewestniveau iets ongunstiger is dan op nationaal niveau.

Investeringsen

Afgezien van de lichte vooruitgang die op nationaal vlak voor het tweede kwartaal van dit jaar werd genoteerd, is de evolutie van de totale investeringen sinds midden 2008 globaal negatief gebleven. Het blijft waarschijnlijk dat noch de ondernemingen – die hun productiecapaciteit al sterk onderbenutten

- noch de gezinnen voldoende duidelijke en positieve vooruitzichten hebben om de investeringsbedragen in de nabije toekomst beduidend te doen stijgen. De beperkingen die worden waargenomen bij de toekenning van kredieten, zullen eveneens negatief doorwegen. In Brussel vertonen de investeringsramingen van de ondernemingen volgens de btw-gegevens geen grote evolutieverschillen in vergelijking met deze van het Rijk. De enquêtes bij de gezinnen tonen gelijkaardige evaluaties wat betreft de opportuniteit om te investeren in huisvesting. Bijgevolg lijken de nationale cijfers ons op dit punt eveneens de specifieke situatie van het Gewest weer te geven.

⁹ Typisch zijn de kleinhandel, de dienstverlening aan personen, de gezondheid en de sociale actie, de cultuur- en sportactiviteiten, de horeca.

Uitvoer

De Brusselse ondernemingen zijn globaal genomen enigszins meer afhankelijk van de uitvoer dan het gemiddelde van het Rijk, maar dit feit wordt goedge maakt door de sectorale structuur van het Gewest die veel minder op industrie gericht is. De industriële takken worden immers typisch het hardst getroffen door het verlies van afzetmarkten voor de uitvoer. Hoewel de exportcijfers die uitgaan van de btw, met omzichtigheid moeten worden bekeken, laten ze ondanks alles globaal genomen een identieke evolutie zien bij Brussel en de rest van België. De ramingen van het INR tonen aan dat na vier kwartalen van uitgesproken achteruitgang de Belgische uitvoer tijdens het derde kwartaal 2009 in vergelijking met het tweede kwartaal met meer dan 6% heropleefde. In dit stadium wijst niets erop dat de Brusselse ondernemingen geen deel zouden hebben aan deze ommekeer. De evolutie van de internationale conjunctuur zal natuurlijk bepalend zijn voor de toekomstige evolutie van de buitenlandse afzetmarkten, wat een aantal twijfels doet rijzen, zoals

blijkt uit het slechte cijfer van de industriële productie in Duitsland in oktober 2009.

Vorraden

De enquêtes van de NBB bij de ondernemingen maken het mogelijk de voorraadschommelingen kwalitatief te beoordelen in de takken van de industrie en de handel. Hoewel de algemene beweging zowel in Brussel als in België sinds midden 2008 in de richting van de voorraadvermindering gaat, heeft de beweging die in Brussel met een lichte vertraging werd ingezet het tempo dat op nationaal vlak in de industrie werd waargenomen, meer dan ingehaald. In de handel heeft de recente stopzetting van de voorraadvermindering op nationaal vlak nog geen weerklink gevonden op gewestniveau. Bijgevolg kan men ervan uitgaan dat de schommeling van de voorraden (en dus de bijdrage ervan tot het BBP) negatiever zal zijn op gewestniveau dan over het geheel van het land, waar men tijdens het derde kwartaal een lichtjes positieve bijdrage vaststelt. Globaal genomen is het verschijnsel echter minder belangrijk in Brussel wegens het geringere belang van de industriële bedrijfstakken.

• Productiebenadering

De productiebenadering analyseert de evoluties van het BBP volgens de bedrijfstakken die toegevoegde waarde voortbrengen.

De conjuncturele analyse is er complexer op geworden in tijden van crisis, enerzijds wegens de grotere volatiliteit van de gegevens die in perioden van grote economische instabiliteit beschikbaar zijn, anderzijds door de onzekerheid betreffende de aard van de schok. Het verschil tussen een tijdelijke schok en een permanente schok is immers erg belangrijk bij de interpretatie van de conjunctuurgegevens.

We gaan uit van de hypothese van een permanente schok voor de economische activiteit, mede op basis van de recent vrijgekomen informatie, als op basis van historische reeksen. Wij herinneren eraan dat deze hypothese eveneens ten grondslag ligt aan de nationale en gewestelijke extrapolatie-

scenario's op middenlange termijn¹⁰. In een dergelijke hypothese wordt de langetermijntendens voor de verschillende economische grootheden die van belang zijn, blijvend neerwaarts beïnvloed: zij vertoont een definitieve val, in plaats van een dieptepunt dat snel verdwijnt. Bijgevolg wordt een gedeelte van de belangrijke uitwerking van de crisis op de verschillende geanalyseerde variabelen weggerukt door deze val van de tendens en is het niet meer terug te vinden in de evaluatie van de conjunctuurcyclus. Wanneer deze conjunctuurcyclus van een economische grootheid waarden terugvindt die wijzen op een progressieve terugkeer naar het gemiddelde, moet men zich bijgevolg de weerslag op lange termijn – qua tendens – van de crisis voor ogen houden en zich ervoor hoeden noodzakelijkerwijs te besluiten tot een terugkeer naar het activiteitsniveau van vóór de crisis. Dat niveau zal hoe dan ook pas na meerdere jaren van een gemiddelde groei opnieuw worden bereikt.

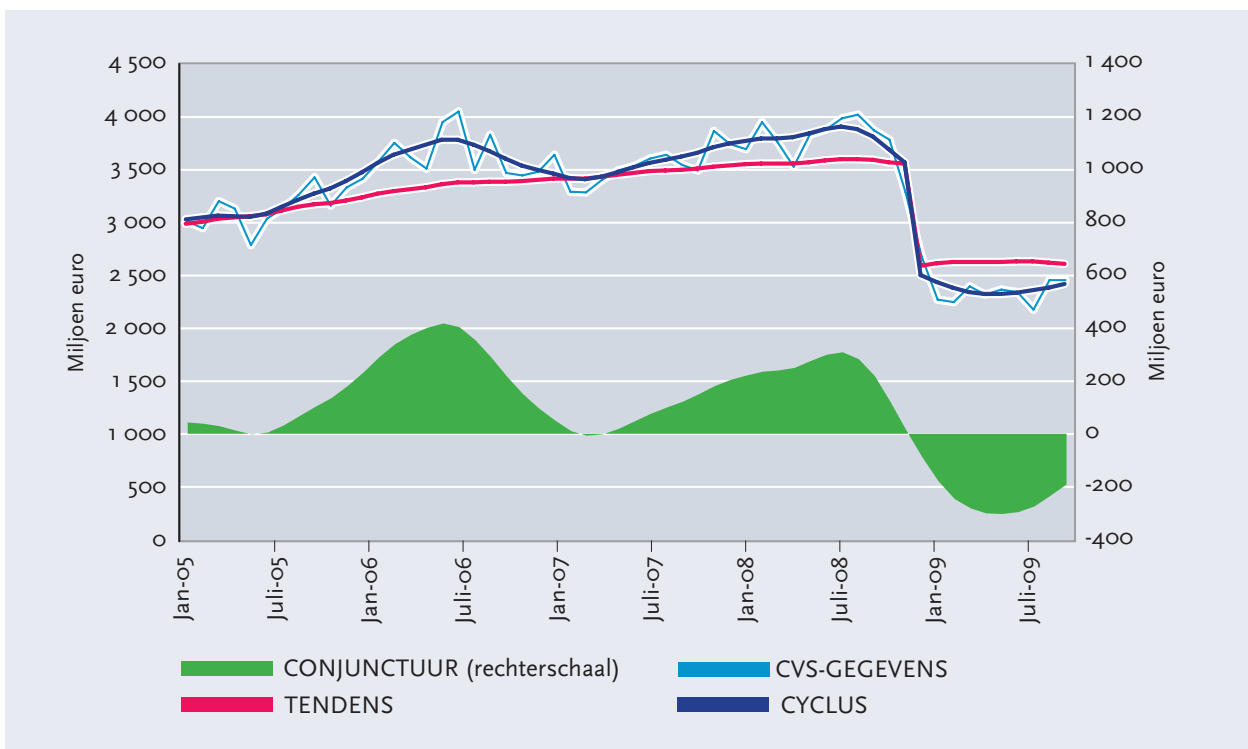
¹⁰ HERMES, HERMREG.

Industrie

De omzetreeks voor de industrie in Brussel laat eind 2008 een duidelijke breuk zien. Terwijl de economische crisis haar gevolgen ongebreideld laat voelen, komt de industriële activiteit in het Gewest tot stilstand. Op basis van de sindsdien ingewonnen informatie (grafiek 8), kan men deze stilstand vergelijken met een sprong in de tendens, die vergezeld gaat van een neerwaartse

wending van de conjunctuurcyclus. De conjunctuur blijft dan verslechteren tot midden 2009. Sindsdien werd de evolutie omgekeerd en de conjunctuurcomponent van de industriële activiteit stijgt langzaam weer naar de onlangs ingezette tendens. Deze component zou tot na 2009 negatief blijven en pas met de bevestiging van een herstel in 2010 langzaam opnieuw positief worden.

GRAFIEK 8 : Conjuncturele evolutie van de omzet, Industrie, BHG (miljoen euro)

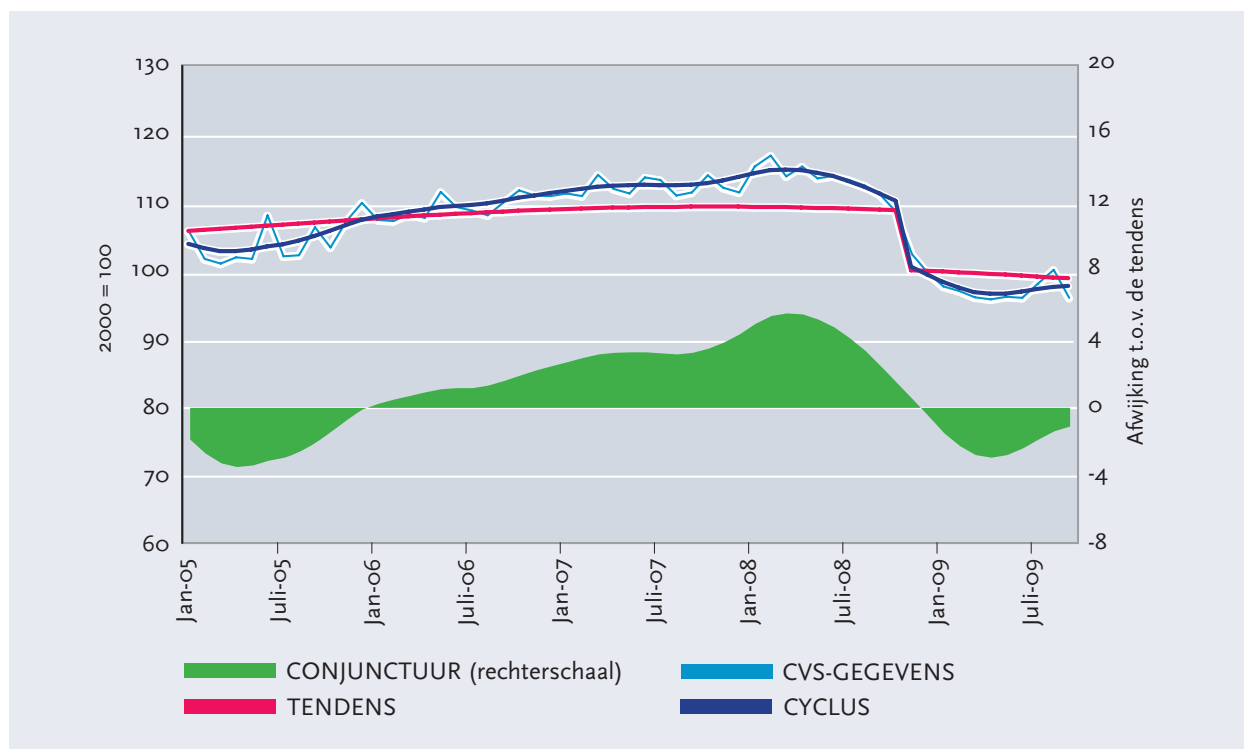

Bron : ADSEI, eigen berekeningen.

De omzetreeks van de Brusselse industrie moet worden vergeleken met de nationale industriële productie (grafiek 9), meer dan met de gewestelijke productie. Het regionale productievolume vertoont sinds het begin van de jaren 2000 immers een dalende tendens, terwijl de omzet en de toegevoegde waarde van de bedrijfstak tijdens deze periode zijn blijven groeien. Dit is het resul-

taat van een verandering in het soort van activiteiten van de ondernemingen van de industrietak in Brussel, waarbij de productieactiviteiten voor productieprocessen die elders in het land (of in het buitenland) plaatshebben, worden vervangen door administratieve en beheersactiviteiten. Die evolueren in dezelfde zin als de nationale activiteit van de tak.

GRAFIEK 9 : Conjuncturele evolutie van de nationale productie-index, industrie (2000=100)

Bron : ADSEI, eigen berekeningen.

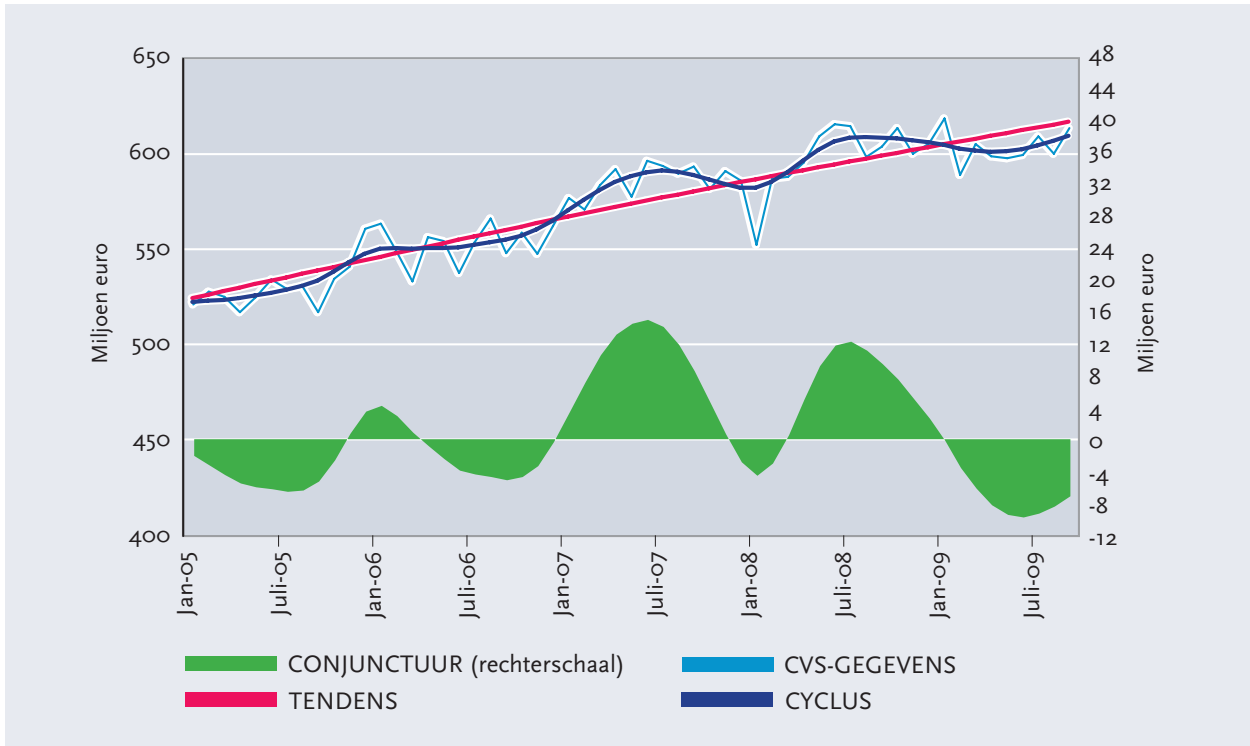
Gelet op de totale schok voor de activiteit, de zware tendens van een teruggang van de industrietak in het Gewest en de komende grondige herstructureringen van de tak op nationaal niveau zou het globale zakenvolume in Brussel in 2008 een maximum kunnen hebben gehaald dat in de toekomst maar moeilijk zal kunnen worden geëvenaard.

Handel

De bedrijfstak handel kent in het Gewest een sterk verschillende evolutie naar gelang men naar de kleinhandel of naar de groothandel kijkt¹¹. Terwijl de kleinhandel de vertrouwenscrisis van de gezinnen te verduren kreeg en sinds het jaarbegin gekenmerkt werd door een negatieve conjunctuurfase (grafiek 10), zagen de groothandel en de commerciële tussenpersonen hun omzet eind 2008 instorten, een permanente schok die nog wordt aangevuld door een voor het grootste deel van 2009 snel teruglopende conjunctuurcomponent (grafiek 11).

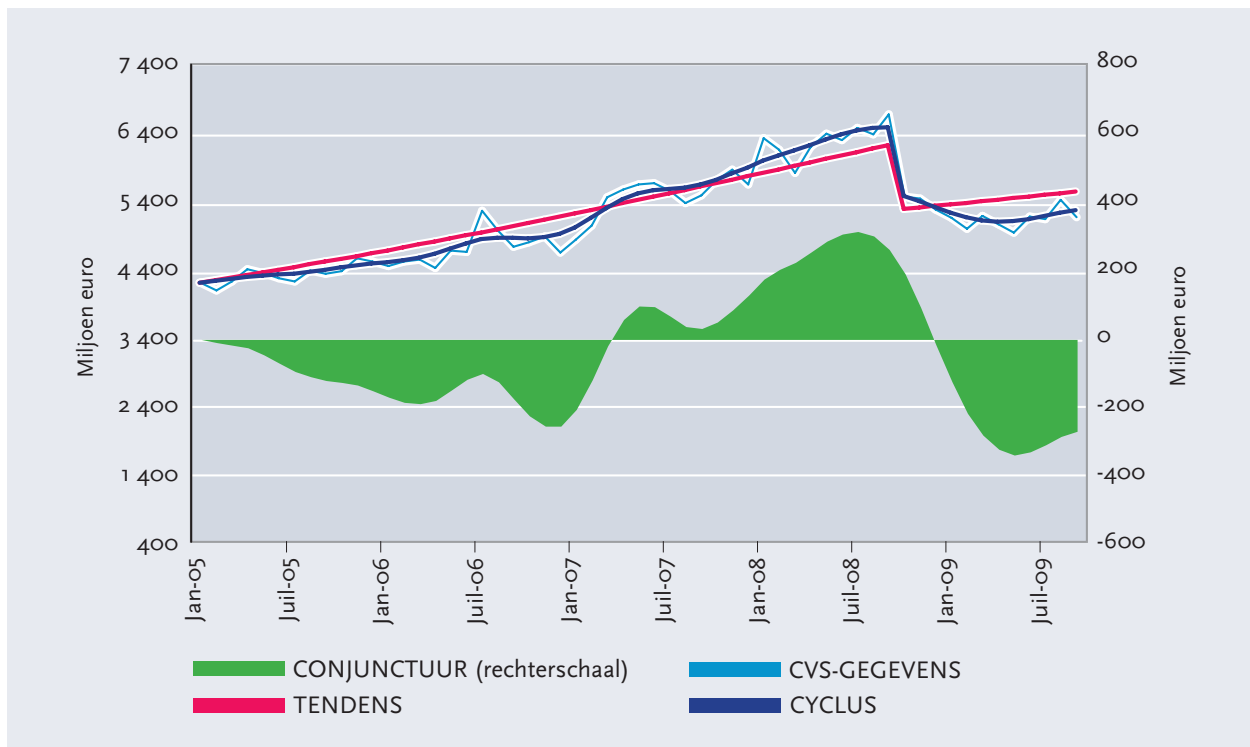
¹¹ Cf. dienaangaande ook het HERMREG-dossier in Barometer nr. 14 van oktober 2009.

GRAFIEK 10 : Conjuncturele evolutie van de omzet, kleinhandel, BHG (miljoen euro)

Bron : ADSEI, eigen berekeningen.

GRAFIEK 11 : Conjuncturele evolutie van de omzet, groothandel, BHG (miljoen euro)

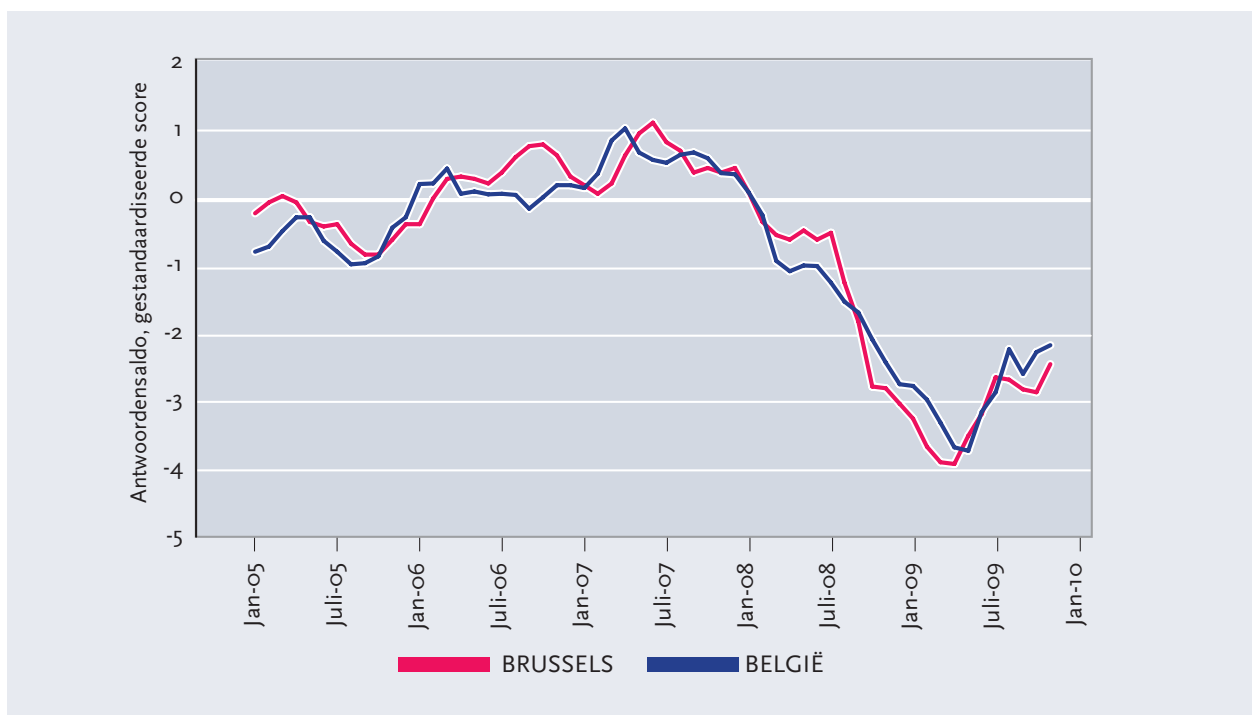

Bron : ADSEI, eigen berekeningen.

Bij de kleinhandel heeft de standvastigheid van de koopkracht van de gezinnen (vertraagde reactie van de arbeidsmarkt, sterke loonindexatie in 2009, geen inflatie) de schok mee helpen opvangen. In 2010 zal dit echter niet het geval zijn wanneer de gezamenlijke gevolgen van de loonstagnatie in een context van stijgende

inflatie en van een aanzienlijk banenverlies de finale vraag in de tak zouden kunnen afzwakken. Dit is terug te vinden in de sectorale conjunctuurenquêtes, waar het saldo van de antwoorden op de vraag naar de vooruitzichten inzake de toekomstige vraag in hoge mate negatief blijft (grafiek 12).

GRAFIEK 12 : Vooruitzichten inzake de vraag op drie maanden in de handel, enquêteresultaten (antwoordsaldo, gestandaardiseerde score)

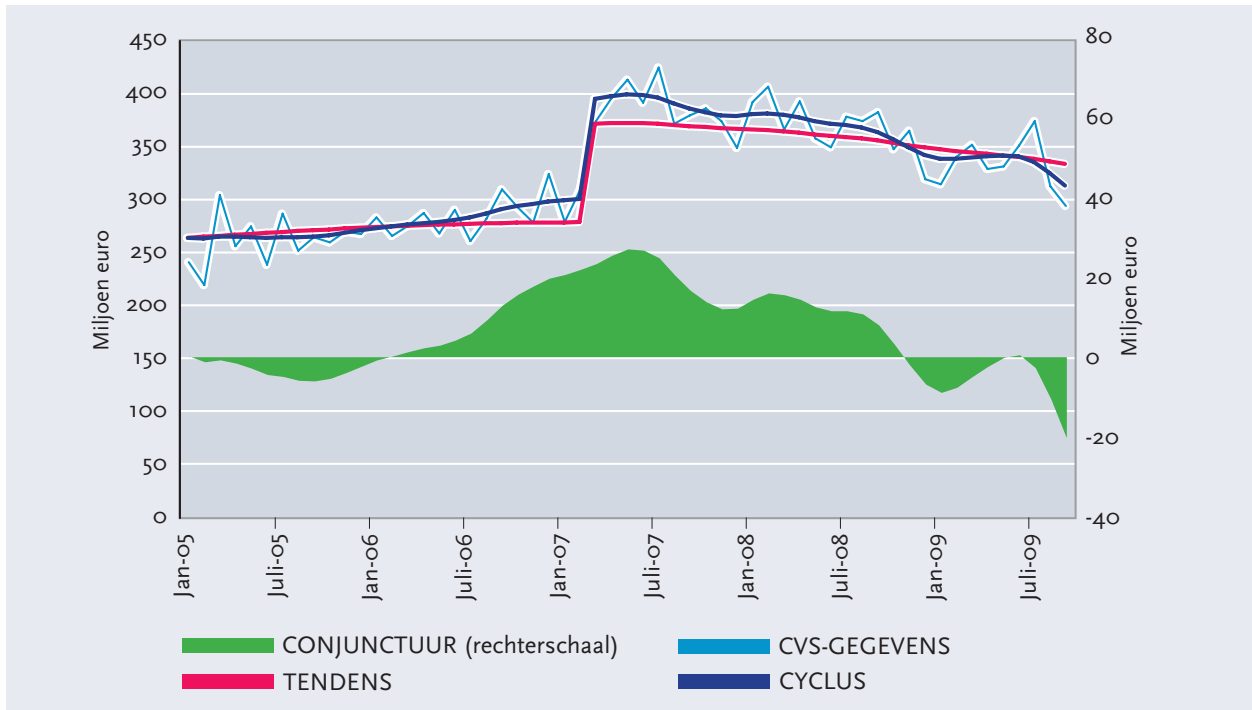
Bron : NBB, eigen berekeningen.

Bouw

Na een gunstig jaar 2007 noteerde men een neerwaartse tendens wat de omzet betreft van de bouwsector in het Brusselse Gewest. Terwijl zij zich in 2008 goed bestand had getoond tegen de gevolgen van de crisis, werd de conjunctuur in deze bedrijfstak in 2009 in het gewest omgegooid. Van het herstel dat sinds het tweede kwartaal op natio-

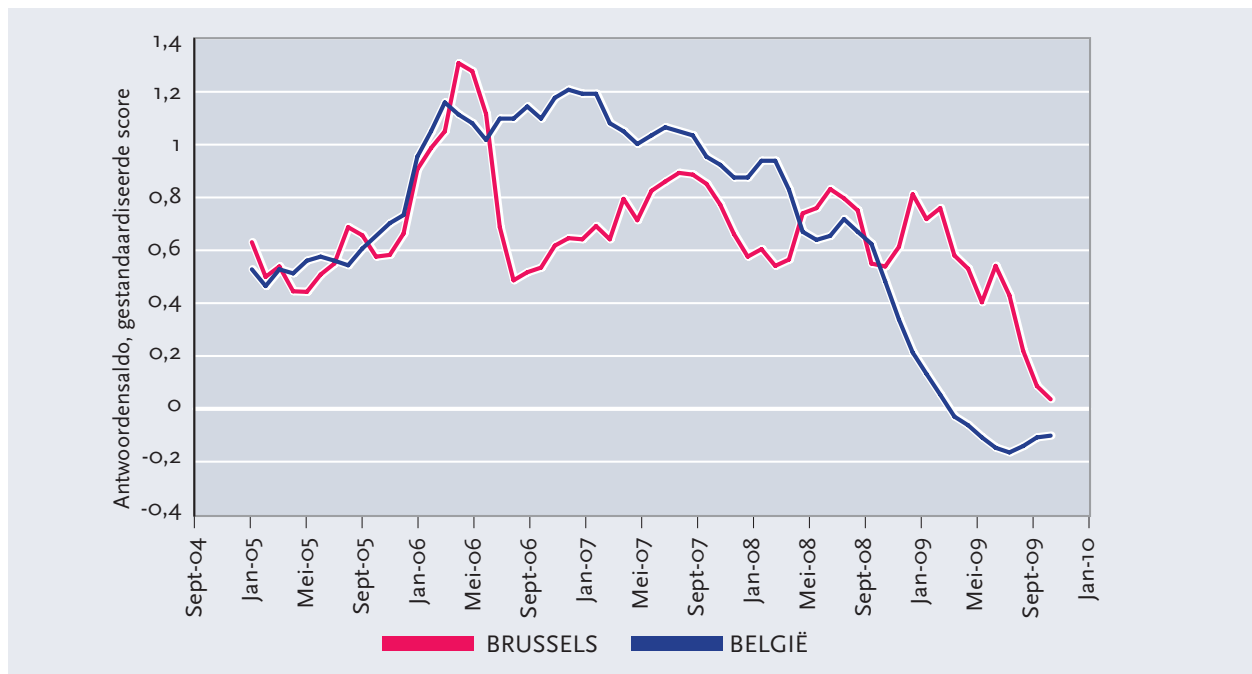
naal vlak wordt vastgesteld, schijnt er volgens de btw-cijfers in Brussel geen sprake te zijn (grafiek 13). De enquêtes bij de ondernemingen bevestigen dit idee, waarbij zij op nationaal niveau een verbetering tonen in de beoordeling van de orderboekjes terwijl de evolutie voor ditzelfde punt in Brussel negatief is (grafiek 14).

GRAFIEK 13 : Conjuncturele evolutie van de omzet, bouw, BHG (miljoen euro)

Bron : ADSEI, eigen berekeningen.

GRAFIEK 14 : Evaluatie van de orderboekjes in de bouw, enquêteresultaten (antwoordensaldo, gestandaardiseerde score)

Bron : NBB, eigen berekeningen.

De sterk verminderde spanningen op de kantoormarkt (met een leegstandspercentage van 11%, wat in de buurt komt van de maxima die in het begin van de jaren 80 werden waargenomen) en de matige vooruitzichten op het vlak van woningen voorspellen voor deze bedrijfstak in Brussel

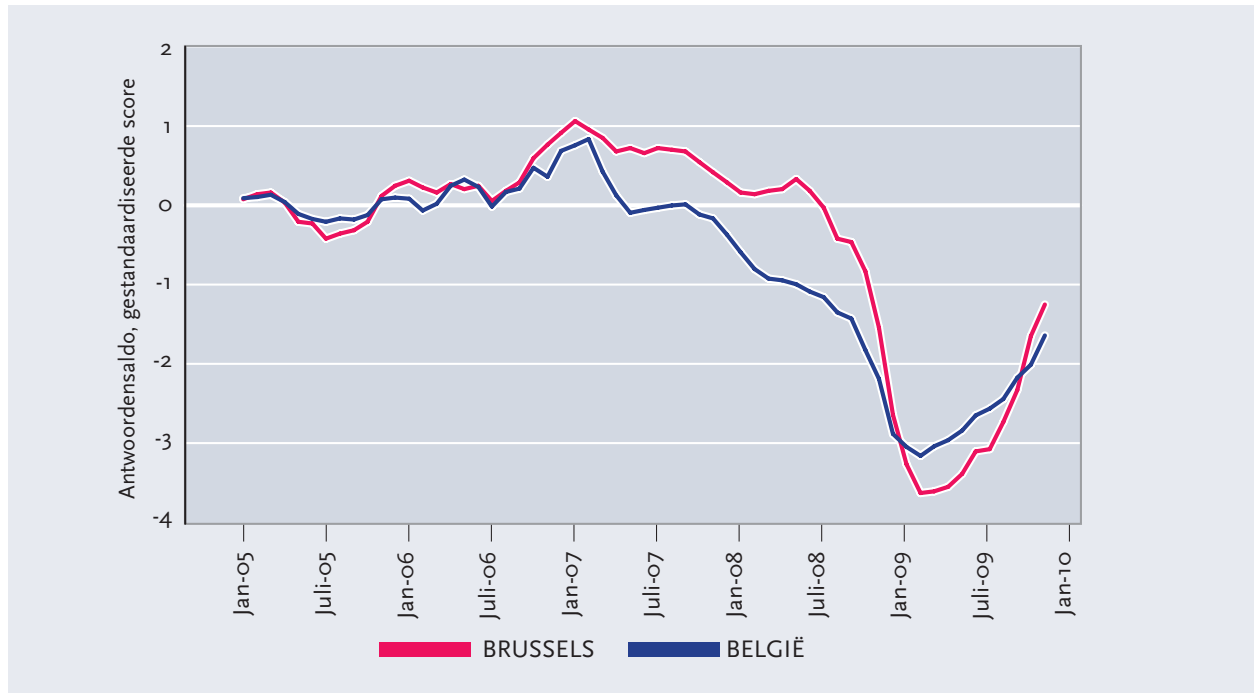
geen schitterend jaar 2010. Zo tonen de enquêtes naar de productie in deze tak voor het Gewest een vrij uitgesproken afnemende tendens aan die in 2010 zou voortduren, terwijl op nationaal niveau uit de jongste cijfers een bepaalde stabiliteit blijkt.

Niet-financiële diensten

Na eind 2008 sterk te zijn gedaald, blijkt uit het resultaat van de enquêtes met betrekking tot de activiteitsvooruitzichten in de bedrijfstakken van

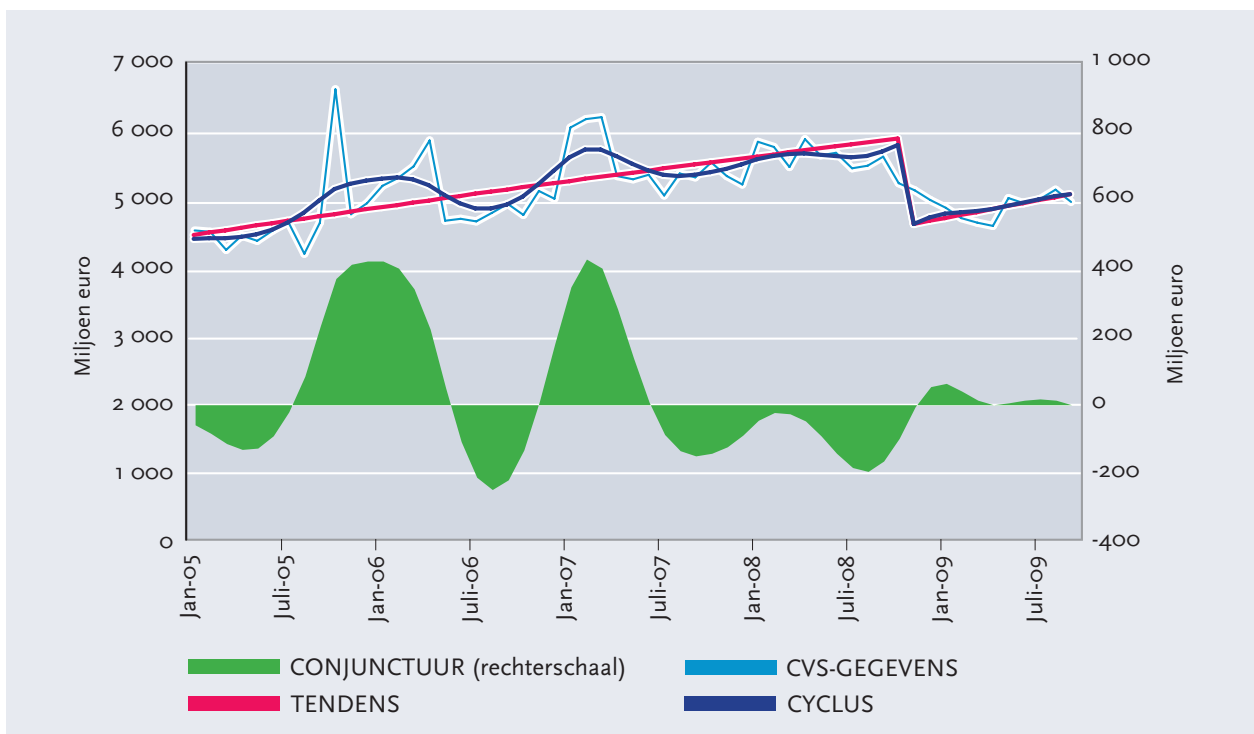
de zakelijke dienstverlening dat deze weer regelmatig en snel stijgen, wat de in 2009 waargenomen stabilisatie van de omzet bevestigt, nadat die eind 2008 plots was gezakt (grafieken 15 en 16).

GRAFIEK 15 : Activiteitsvooruitzichten bij de diensten, enquêteresultaten (antwoordsaldo, gestandaardiseerde score)

Bron : NBB, eigen berekeningen.

GRAFIEK 16 : Conjuncturele evolutie van de omzet, niet-financiële diensten, BHG, miljoen euro)

Bron : ADSEI, eigen berekeningen.

Men kan van oordeel zijn dat men zich op het einde van dit jaar in een conjunctuursituatie bevindt die aanleunt bij het gemiddelde, rekening houdend met de plotse val van de tendens eind 2008. In vergelijking met het tweede kwartaal tonen de cijfers van het INR voor het derde kwartaal 2009 eveneens een lichte groei van de toegevoegde waarde van de dienstentakken op nationaal vlak. Men kan er redelijkerwijze van uitgaan dat dit resultaat zal terug te vinden zijn in de Brusselse cijfers.

Financiële diensten

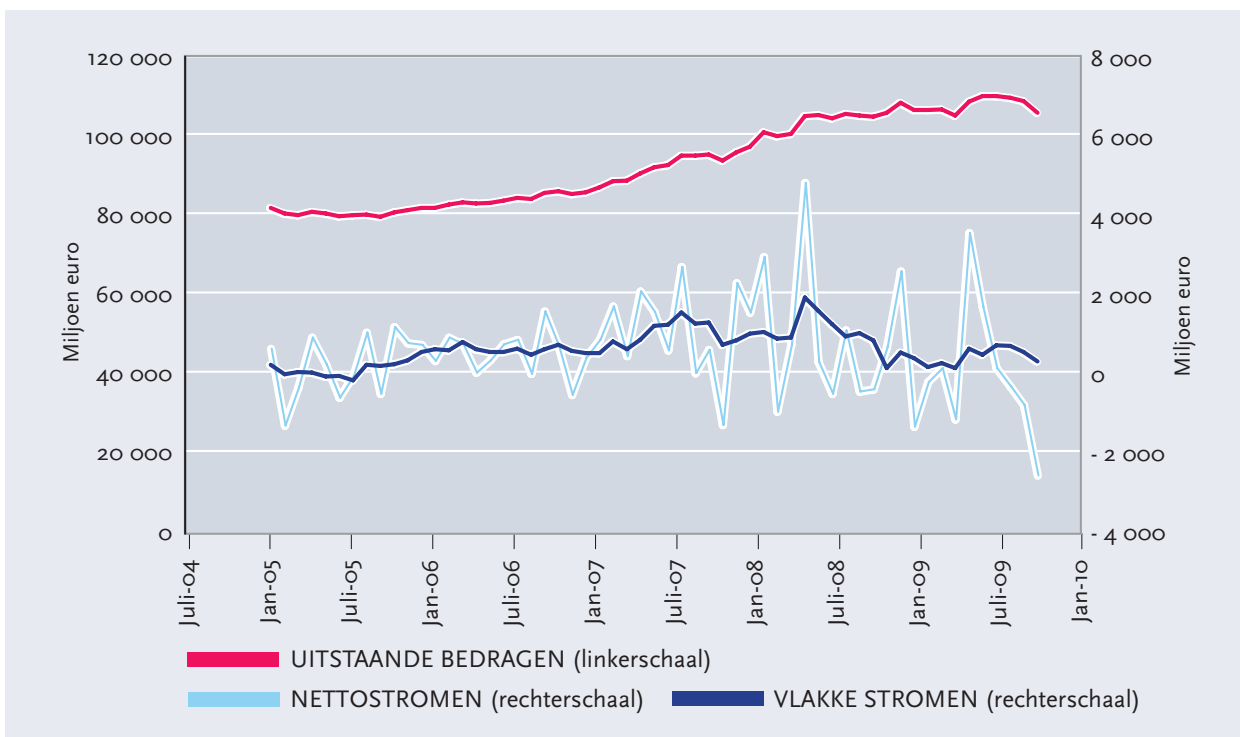
Wat de financiële diensten betreft, is de situatie in Brussel binnen het Rijk heel specifiek. Niet alleen is de concentratie van dit soort activiteiten er groter, maar zij is ook van een andere aard. De aanwezigheid van centrale of regionale zetels van grote instellingen leidt tot grootbank- en beleggingsactiviteiten waarvan de kenmerken sterk verschillen van de commerciële en kleinhandelsactiviteiten die de overhand hebben in de rest van het land.

Het is moeilijker om deze bedrijfstak kwantitatief te vatten, omdat deze diensten globaal genomen niet

onderworpen zijn aan de btw. Niettemin kan men daaruit meerdere kwantitatieve en kwalitatieve aanwijzingen halen die het mogelijk maken de recente evolutie binnen de bedrijfstak af te bakenen.

Eenzijds nemen de uitstaande kredieten die door de Belgische instellingen werden toegekend, nadat zij sinds midden 2008 stagneerden, sinds enkele maanden duidelijk af (grafiek 17). Deze terughoudendheid om kredieten toe te staan duidt op de aanhoudende zwakke balansen van de banken en gaat gepaard met talrijke aankondigingen van herstructureringen en het afstoten van meer risicovolle activiteiten en schetst het beeld van een bedrijfstak die nog altijd ten prooi is aan structurele moeilijkheden. De globaal genomen goede financiële resultaten die door bepaalde instellingen worden aangekondigd, volstaan niet om een snelle terugkeer naar een normaal niveau te voorspellen, een situatie die automatisch het economische herstel in het Brusselse Gewest zal belemmeren aangezien een niet te verwaarlozen gedeelte van de voorbije economische groei voortvloeide uit deze activiteitstak.

GRAFIEK 17 : Uitstaande bedragen en effectieve kredietstromen, België (miljoen euro)

Bron : NBB, eigen berekeningen.

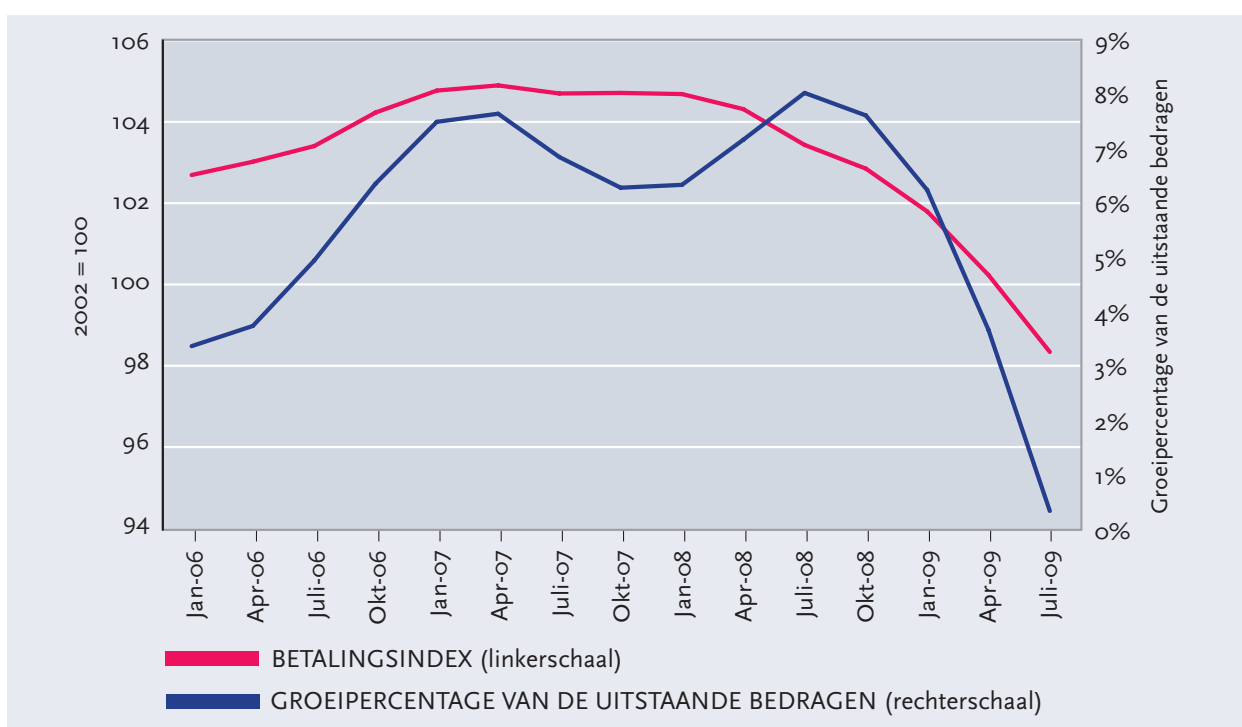
2.1.2. Aanvullende analyses

De snelheid waarmee verschuldigde facturen worden betaald, blijft in België afnemen. Volgens de Graydon-index is de betalingscore tijdens het derde kwartaal 2009 gezakt onder zijn niveau van 2002, op het dieptepunt van de crisis die werd veroorzaakt door het uiteenspatten van de internetzeepbel en de aanslagen van 11 september 2001. Bijgevolg is het aantal betalingen dat meer dan 90 dagen na de vervaldatum of nooit wordt verricht, tijdens het derde

kwartaal 2009 op een jaar tijd met meer dan 36% toegenomen.

Dit betalingsgedrag is natuurlijk de uiting van een liquiditeitscrisis die bij de Belgische ondernemingen al goed ingeburgerd is. Maar wat nog verontrustender is, dat gedrag draagt in combinatie met de beperkingen op de kredietverstrekking, de kiemen van een negatieve dynamiek die tijdens de komende kwartalen lijkt te zullen aanhouden (grafiek 18).

GRAFIEK 18 : Evolutie van de betalingsindex en van het groeipercentage van de gebruikte uitstaande kredieten, België.

Bron : Graydon Belgium, NBB, eigen berekeningen.

Volgens de cijfers van de Nationale Bank van België nemen de uitstaande kredieten die door de Belgische financiële instellingen werden toegekend aan niet-financiële ondernemingen die in het Rijk actief zijn, na een stagnatie sinds midden 2008, over het gehele derde kwartaal 2009 immers hoe langer hoe sneller af. Deze cijfers worden bevestigd door de cijfers van de uitstaande bedragen die zijn ingewonnen door de Observatorium voor krediet aan niet-financiële vennootschappen van de NBB die aantonen dat de kredietbedragen die worden toegestaan aan alle Belgische ondernemingen, sinds eind november 2008 afnemen. Deze krediet-

opdroging gaat gepaard met minder gunstige toekenningsvoorwaarden, zoals wordt weergegeven door de Europese enquêtes die door de nationale banken van de eurozone worden gevoerd, meer bepaald voor de kleinste ondernemingen.

De enquêtes van de NBB tonen tot slot aan dat voor 20% van de Brusselse ondernemingen die actief zijn in de dienstensector, de financiële verplichtingen de activiteit afremmen.

Aangezien de leveranciers af te rekenen hebben met laattijdige betalingen vanwege hun klanten,

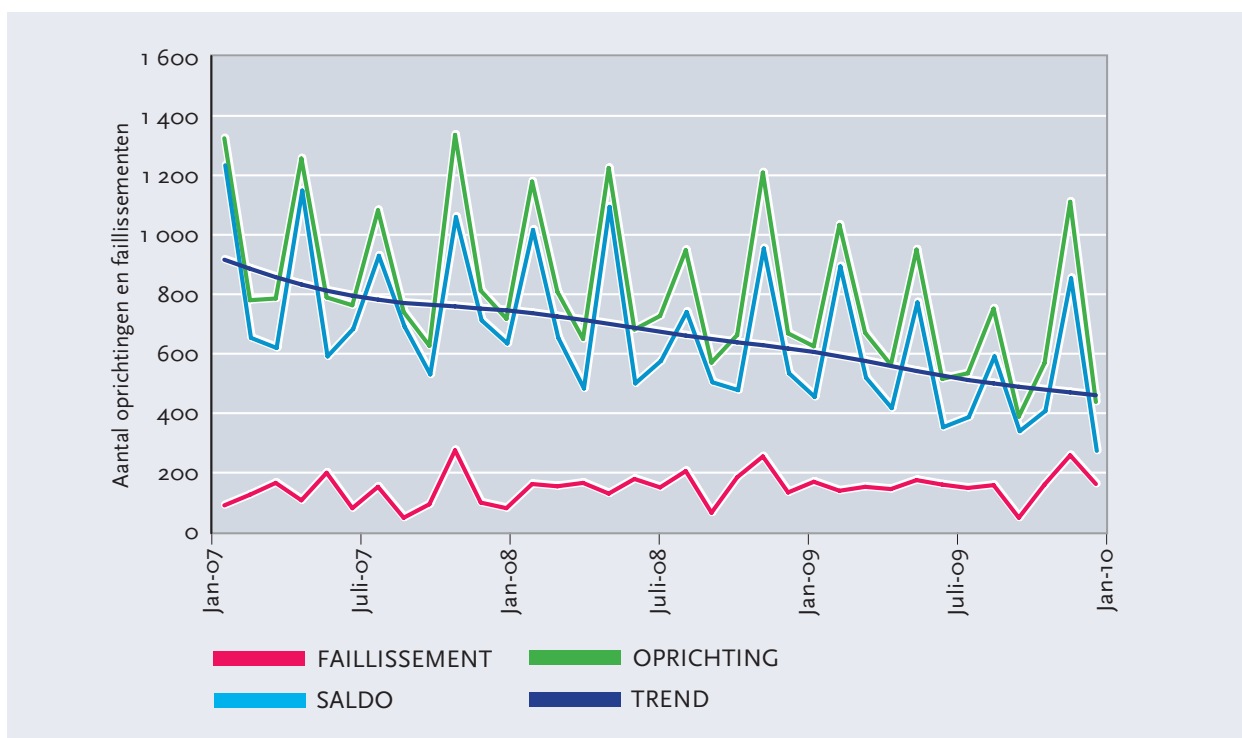
ondervinden zij bijgevolg hoe langer hoe meer moeilijkheden om dit liquiditeitstekort via een lening te verhelpen en wanneer zij daar toch in slagen, moeten zij daarvoor een steeds hogere prijs betalen. Gezonde ondernemingen zien zich bijgevolg gedwongen hun activiteit stop te zetten bij gebrek aan liquide middelen of wegens de te sterke stijging van hun kosten om over de nodige liquide middelen te kunnen beschikken. Nog altijd volgens Graydon Belgium zou 25% van de faillissementen zodoende het gevolg zijn van laattijdige betalingen.

Deze analyse wordt bevestigd door het aantal in Brussel uitgesproken faillissementen dat van 117 per maand begin 2007 is opgelopen tot 169 per maand in november 2009, d.i. een stijging met meer dan 40%. Na een sterke toename in 2008 en een relatieve stabiliteit in 2009 schijnen deze aan-

tallen van faillissementen in oktober en november opnieuw te stijgen. Men kan er dus al van uitgaan dat in het vierde kwartaal 2009 het aantal Brusselse faillissementen een historische piek zal bereiken.

Als men kijkt naar de volledige ondernemingsdemografie door de faillissementscijfers aan te vullen met die van de oprichtingen van ondernemingen, wordt de vaststelling er jammer genoeg alleen maar somberder op. Het aantal nieuw opgerichte ondernemingen is de laatste twee jaar immers met 40% gedaald, gaande van meer dan 1000 per maand begin 2007 tot 626 per maand in november 2009 (grafiek 19). Globaal genomen werd het saldo van de oprichtingen en faillissementen over de periode bijgevolg gedeeld door twee, waarbij de ingezette neerwaartse tendens niet lijkt te willen afnemen.

GRAFIEK 19 : Evolutie van het aantal oprichtingen en faillissementen van ondernemingen. Brussel.

Bron : Graydon Belgium, eigen berekeningen.

2.1.3. Samengevoegde conjuncturele indicatoren¹²

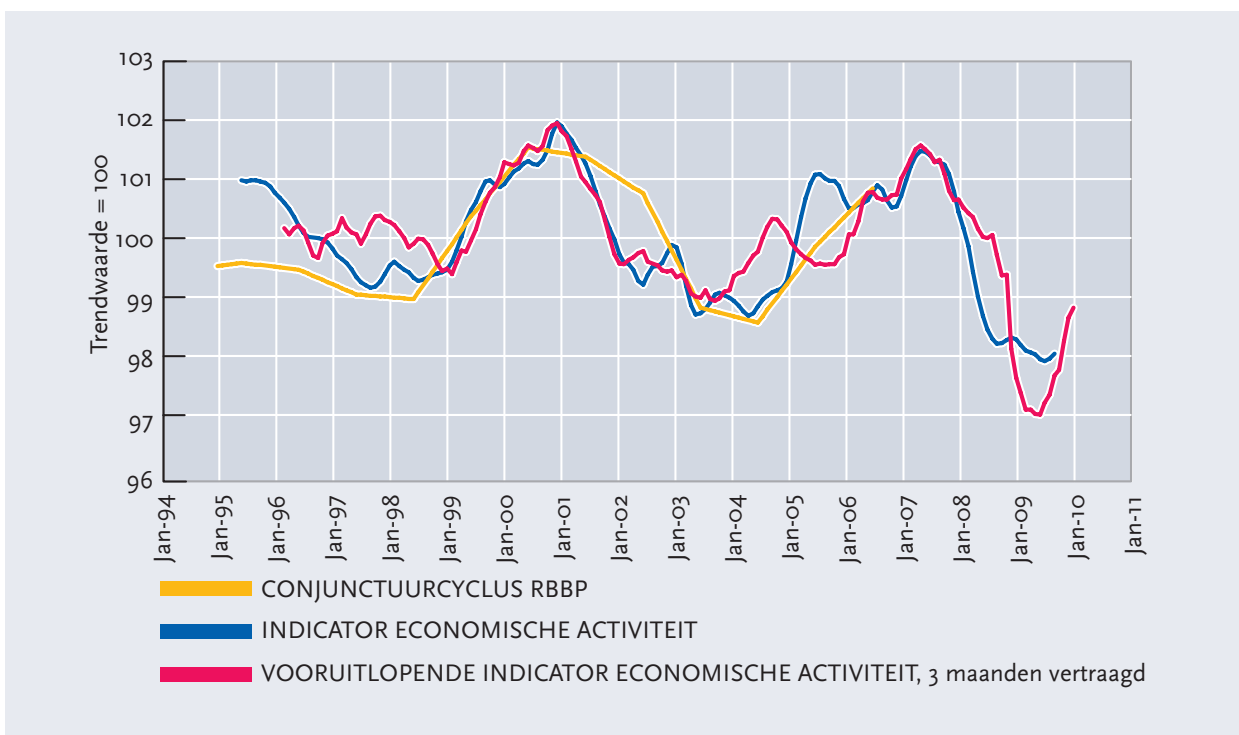
Alle commentaren die in de vorige afdelingen werden voorgesteld schetsen het beeld van een jaar 2009 dat sterk werd gekenmerkt door de negatieve conjunctuur in Brussel, met een stabilisatie die zich aftekent tijdens het derde kwartaal. De vooruitzichten die daaruit kunnen worden afgeleid, zijn positief maar broos en wijzen meer in de richting van een progressieve consolidatie van de stabilisatie dan van een regelrecht herstel. Men verwacht dus niet dat de Brusselse economische activiteit begin 2010 opnieuw in de positieve fase van een nieuwe cyclus zal komen te zitten.

Dit wordt samengevat en bevestigd door onze gelijklopende¹³ en vooruitlopende indicatoren voor de conjunctuurcyclus van het Brusselse BBP (grafiek 20). De gelijklopende indicator beschrijft goed de forse verslechtering van de conjunctuur sinds het uitbreken van de crisis eind 2007. Dienaangaande dient te worden opgemerkt dat de

belangrijke schok die de economische activiteit eind 2008 te verduren kreeg, kort na het quasi-faillissement van het volledige internationale financiële systeem, tot uiting komt in een permanente schok voor de tendens en bijgevolg niet duidelijk zichtbaar is in de louter conjuncturele evoluties.

De vooruitlopende indicator van zijn kant geeft uiting aan het algemeen gevoel van een progressieve terugkeer naar de normale situatie. Hoewel hij nog altijd negatief is, komt hij echter heel wat dichterbij de buurt van de tendens dan de vorige kwartalen. Volgens zijn aanwijzingen zou de conjunctuursituatie in Brussel de komende maanden de situatie kunnen benaderen die wij meemaakten op het dieptepunt van de vorige cyclus, het resultaat van de gezamenlijke gevolgen van het uiteenspatten van de internetzeepbel en van de aanslagen van 11 september 2001.

GRAFIEK 20 : Vergelijking van de vooruitlopende samengestelde indicator van de economische activiteit met de evolutie van de conjunctuur volgens de indicator van de economische activiteit en het BBP van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Bron : INR, FOD Economie-ADSEI, NBB en eigen berekeningen.

¹² Zie glossarium.

¹³ Zie glossarium.

2.2. Arbeidsmarkt

• Huidige situatie

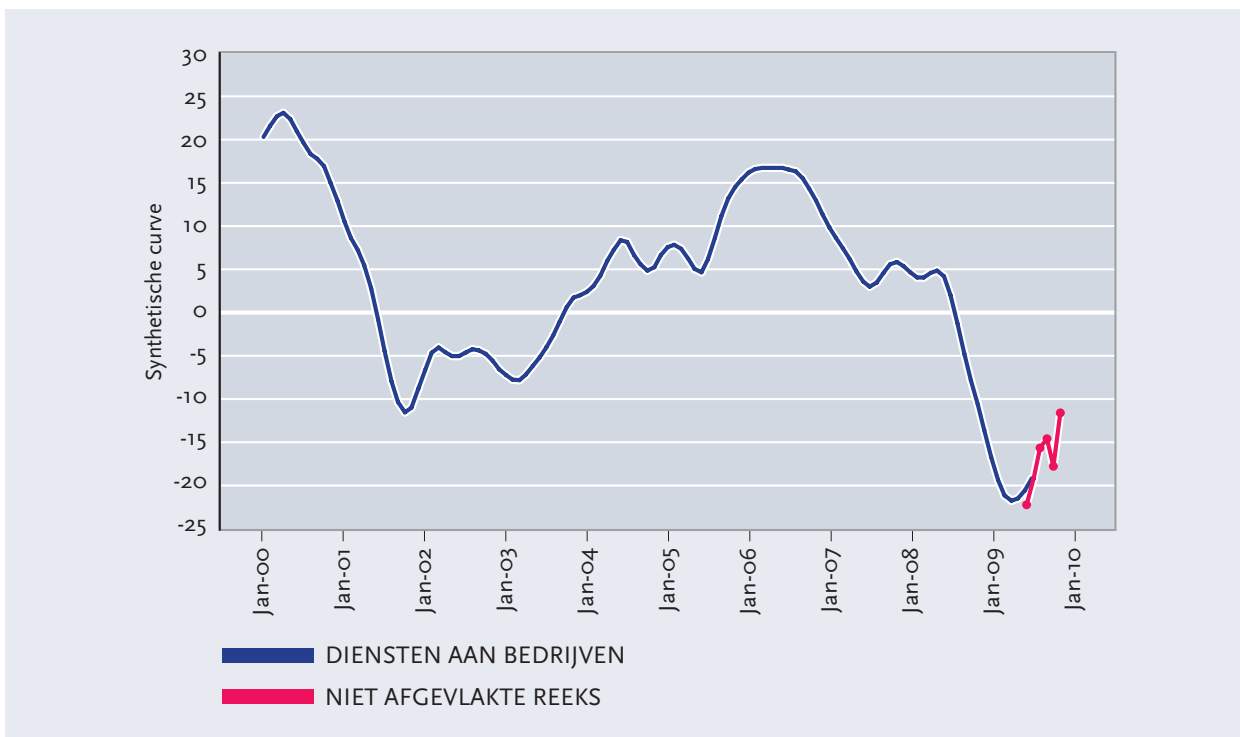
Werkgelegenheid

De Brusselse arbeidsmarkt die met vertraging reageert op de verslapping van de economische activiteit in de hoofdstad, heeft nog altijd sterk te lijden onder de gevolgen van de economische crisis. Tot dusver biedt het Brusselse Gewest echter beter weerstand dan zijn Vlaamse tegenhanger. Het Vlaamse Gewest is immers meer toegespitst op de industriesector die hard wordt getroffen door de recessie. Omgekeerd is de werkgelegenheid in Brussel in hoofdzaak beperkt tot de dienstensector (meer dan 90% van de Brusselse banen situeert zich in de dienstensector).

Grafiek 21 illustreert de evolutie van de werkgelegenheid binnen de sector van de zakelijke dienstverlening, die 57% van de Brusselse werkgelegenheid vertegenwoordigt. Deze indicator geeft

ons dus een goed algemeen beeld van wat er momenteel op de Brusselse arbeidsmarkt gebeurt. Hij vloeit voort uit de resultaten van de Conjuncturenquête van de NBB¹⁴ en geeft ons zo een idee van de mening van de aannemers in deze sector. Men kan vaststellen dat de evolutie van de werkgelegenheid sinds midden 2008 neerwaarts georiënteerd is. In juli 2009 deed zich echter een ommekeer van de tendens voor. De indicator, die nog altijd negatief is, geeft echter aan dat een meerderheid van de bedrijfsleiders in de dienstensector van oordeel is dat de evolutie van de werkgelegenheid wel degelijk lager ligt dan normaal. Bovendien moet deze ommekeer de komende maanden nog worden bevestigd. Men kan immers redelijkerwijs vrezen voor een vertragingseffect in de dienstensector met herstructureringen in 2010, met name in de banksector.

GRAFIEK 21 : Perceptie van de evolutie van de werkgelegenheid binnen de sector van de zakelijke dienstverlening in Brussel

Bron : NBB.

¹⁴ Zie glossarium.

De cijfers betreffende de uitzendsector bevestigen de vrees die men kan hebben met betrekking tot de toekomstige evolutie van de werkgelegenheid in Brussel. Grafiek 22 schetst de evolutie van het aantal uitzenduren dat in Brussel en op nationaal niveau werd gepresteerd. Het belang van deze extreem conjunctuurgevoelige indicator is dat hij een vooruitlopend karakter vertoont in vergelijking met de hele arbeidsmarkt, die veel sneller reageert op de verschuivingen in de economie.

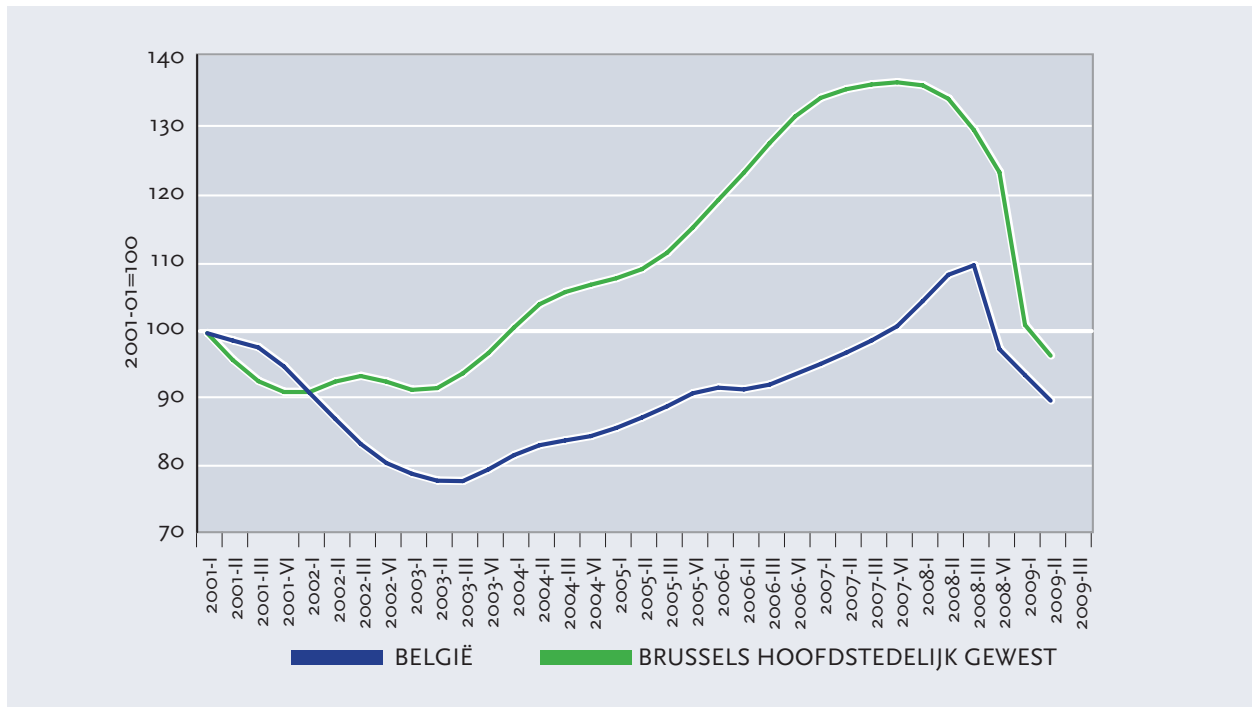
Hoewel men op nationaal niveau vanaf het eerste kwartaal 2007 een vertraging van de groei kan waarnemen, heeft die zich vanaf begin 2008 omgezet in een inkrimping. Tijdens het tweede kwartaal 2009 vertoonde de activiteit een sterke daling met 27% in vergelijking met hetzelfde kwartaal van het jaar voordien.

Men ziet eveneens dat de uitzendsector in Brussel met een zekere vertraging reageert in vergelijking

met het nationale niveau. Dit kan waarschijnlijk worden verklaard door het feit dat het aandeel van de arbeiders onder de Brusselse uitzendkrachten kleiner is dan elders.

In vergelijking met de cijfers van het tweede kwartaal 2008 vertonen de resultaten van het tweede kwartaal 2009 een inkrimping met 16% van het aantal uitzenduren dat in Brussel werd gepresteerd. Deze daling wordt verklaard door een daling van de uitzendactiviteit zowel in het segment van de arbeiders als in dat van de bedienden. Men kan bijgevolg concluderen dat de uitzendsector nog altijd zeer sterk te lijden heeft onder de economische crisis, zowel in Brussel als in heel België, waarbij de indicator nog altijd neerwaarts georiënteerd is. De ondernemingen doen nog steeds minder een beroep op uitzendarbeid, wat een in totaal sterkere globale weerslag op de werkgelegenheid voorspelt.

GRAFIEK 22 : Evolutie van het aantal gepresteerde uren in de uitzendsector op jaarbasis

Bron : Federgon.

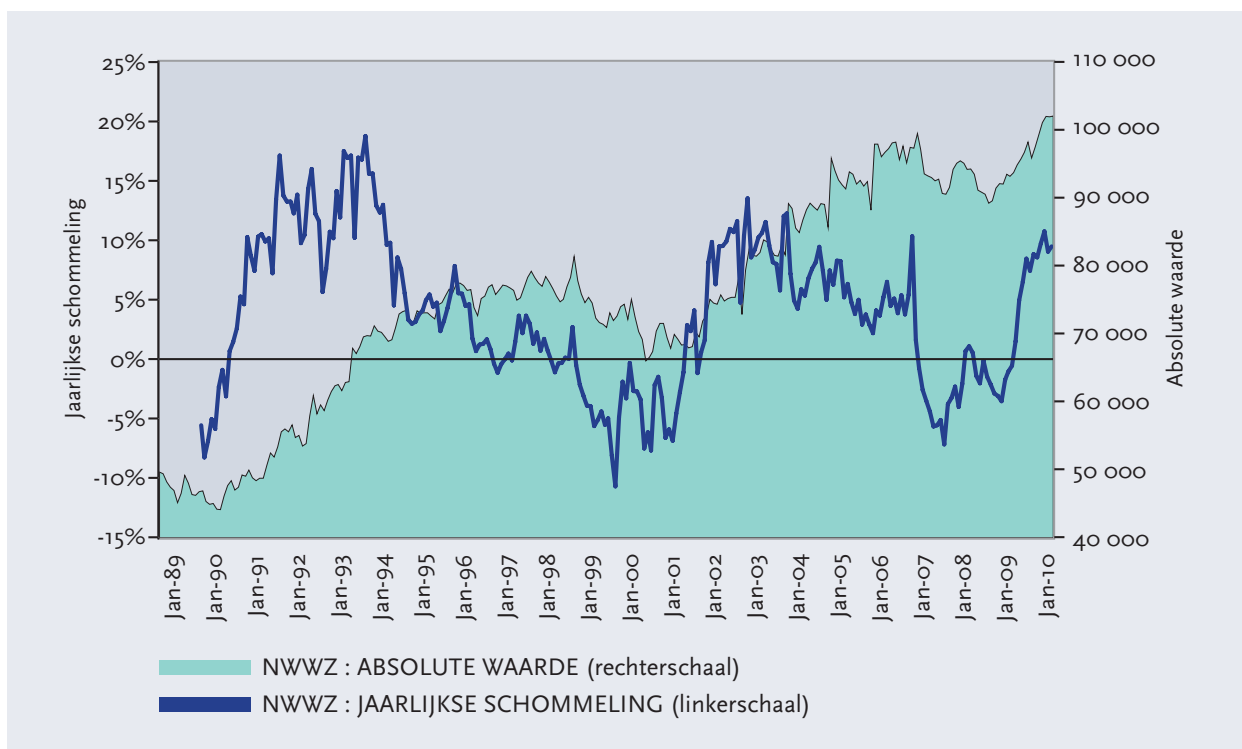
Werkloosheid

Het aantal Brusselse niet-werkende werkzoekenden (NWWZ) kent sinds oktober 2008 een vrijwel onafgebroken stijging. Het was dan ook geen grote verrassing dat deze groei tijdens het tweede kwartaal 2009 werd voortgezet. Gemiddeld telde men in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest 101.252 NWWZ's, d.i. een driemaandelijks toename met 3,7%, wat de hoogste toename is sinds het begin van de crisis. Deze periode stemt overeen met de komst van een nieuwe golf van pas afgestudeerde studenten op de arbeidsmarkt. Gelet op de huidige spanningen konden waarschijnlijk minder pas

afgestuurden dan gewoonlijk een baan vinden en schreven zij zich massaal in op de lijsten met werkzoekenden. Voor deze categorie noteert men een driemaandelijks stijging met 6,4%. De toename van het aantal werklozen was echter minder aanzienlijk dan in het Waalse en het Vlaamse Gewest (respectievelijk 8,5% en 16,5%).

Wij verwachten geen verbetering vóór het einde van het jaar. Het aantal NWWZ's bleef tijdens de maanden oktober en november immers toenemen, terwijl dat traditioneel maanden zijn waarin men een daling van het aantal werklozen waarneemt.

GRAFIEK 23 : Evolutie van het aantal NWWZ's in Brussel, 1990- 2009

Bron : Actiris en eigen berekeningen.

Bepaalde categorieën van werkzoekenden worden meer dan andere getroffen door de vertraging van de economische activiteit op het Brusselse grondgebied. Grafiek 24 toont de evolutie van het aandeel van de NWWZ's per leeftijdscategorie en opleidingsniveau sinds mei 2008, wanneer de werkloosheidstendens opnieuw begon te stijgen. In deze grafiek kan men een toename met meer dan 10% waarnemen van de werknemers die ouder zijn dan 50 jaar. Terwijl het generatiepact met name een

sterkere positie op de arbeidsmarkt nastreeft voor de oudere werknemers, blijven de ondernemingen in crisistijd massaal de ouderen ontslaan, aangezien dit een grotere kostenverlaging meebrengt. Zodra zij werkloos is, is het ook deze categorie die wordt geconfronteerd met grotere moeilijkheden bij het vinden van een nieuwe baan. Deze twee elementen verklaren de stijging van het aandeel van de oudere werklozen in de totaliteit van de NWWZ's sinds mei 2008.

GRAFIEK 24 : Evolutie van het aandeel van de NWWZ's per leeftijdsklasse en opleidingsniveau, index mei 2008 = 100

Bron : Actiris en eigen berekeningen.

De grafiek betreffende het studieniveau toont ons dat op de arbeidsmarkt de laaggeschoolden het eerst door de crisis worden getroffen. Wanneer een periode van daling begint, gaan de ondernemingen als eerste reactie om hun kosten te verlagen in eerste instantie de uitzendkrachten en de werknemers met een arbeidsovereenkomst voor bepaalde duur

ontslaan. In die groepen vindt men vooral laaggeschoolden. Naarmate de recessie een feit wordt, gaan de ontslagen door en treffen deze keer de beter geschoolden. De duidelijke toename van deze categorie vanaf september 2008 wordt eveneens verklaard door het feit dat zij bij de NWWZ's oorspronkelijk minder vertegenwoordigd zijn.

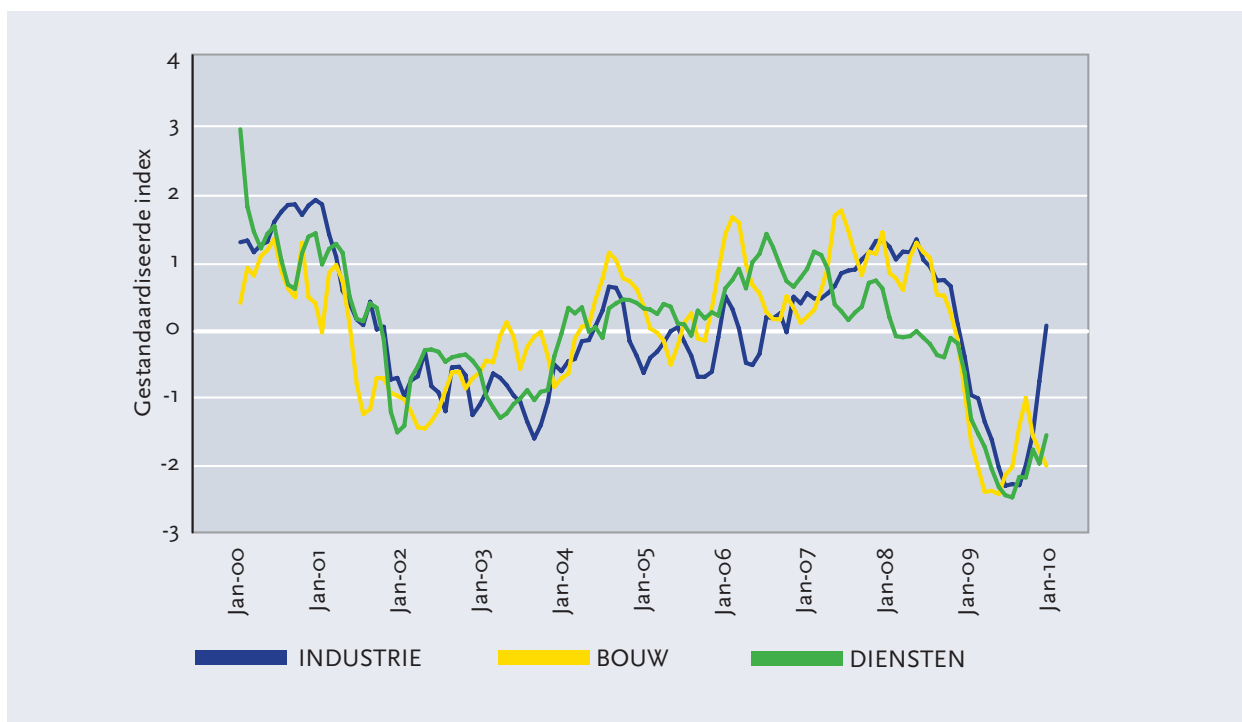
• Vooruitzichten

Werkgelegenheid

De conjunctuurenquêtes van de NBB bevatten specifieke vragen met betrekking tot de werkgelegenheidsprognoses in de sectoren van de industrie, de bouw en de zakelijke dienstverlening voor de komende drie maanden. Grafiek 25 toont aan dat geen enkele van deze drie sectoren kon ontsnappen aan de inkrimping van de werkgelegenheid in Brussel, waarbij de indicatoren ten gevolge van de opkomst van de crisis snel achteruitgingen. De vooruitzichten wat aanwervingen betreft zijn niet beter. Hoewel zich midden 2009 een ommekeer leek voor te doen, lijkt die enkel te worden bevestigd in de industrie, veruit de kleinste sector

in de hoofdstad qua banen. De curven betreffende de bouw en de zakelijke dienstverlening dalen sinds de herfst immers opnieuw, aangezien de vooruitzichten van de Brusselse ondernemingen in de dienstensector en de bouw pessimistischer zijn. Hoewel dat niet verbazingwekkend is aangezien de arbeidsmarkt in vergelijking met de globale economische activiteit altijd met vertraging reageert, duidt dit erop dat het banenverlies de komende maanden waarschijnlijk zal aanhouden en bevestigt dit jammer genoeg de extrapolaties van het Hermreg-model. Die voorzien dat de gevolgen van de crisis op de arbeidsmarkt waarschijnlijk zullen voortduren tot 2011.

GRAFIEK 25 : Vooruitzichten betreffende de werkgelegenheid in de belangrijkste sectoren in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, voortschrijdende gemiddelden, indexen met gestandaardiseerde score

Bron : NBB en eigen berekeningen.

Werkloosheid

Grafiek 26 vergelijkt de evolutie van de vooruitlopende indicator van de arbeidsmarkt¹⁵ (vertraagd met 13 maanden) met de conjuncturele component van het aantal niet-werkende werkzoekenden in het Gewest. Onder de invloed van de wereldwijde eco-

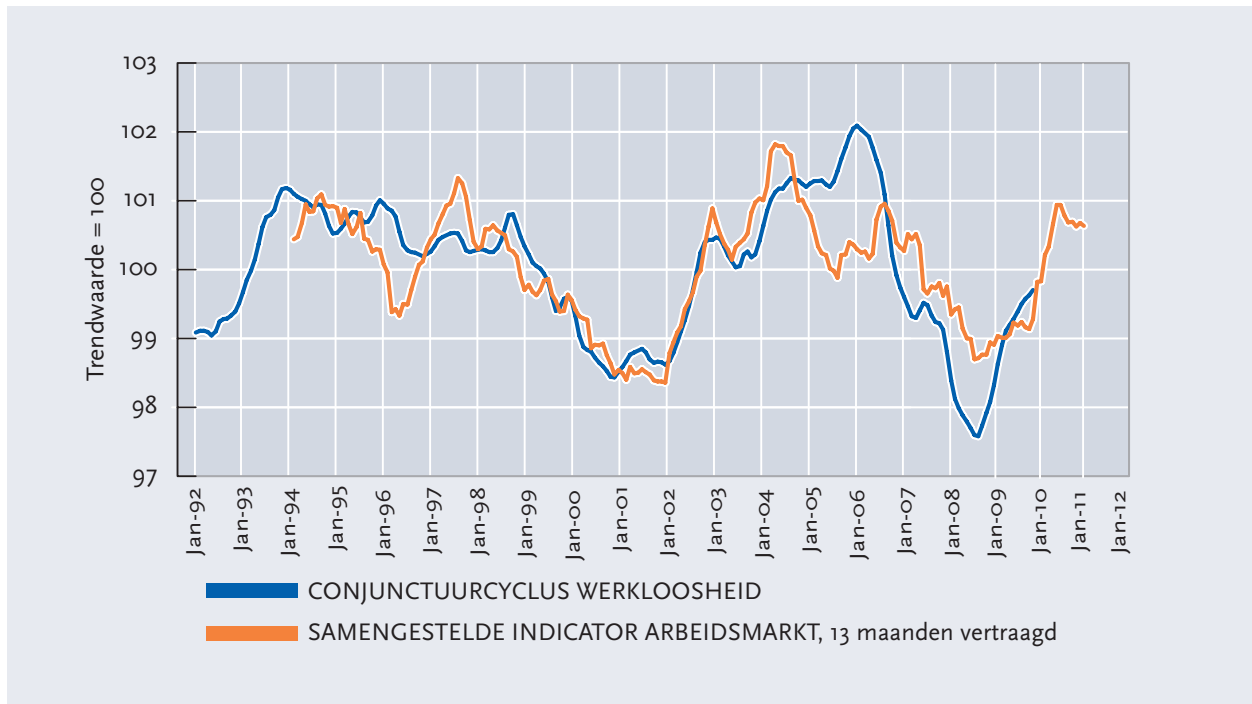
nomische crisis blijft de conjunctuurcyclus van het aantal niet-werkende werkzoekenden sinds juli 2008 stijgen, maar dan iets minder sterk de jongste maanden. Deze evolutie bevestigt de vooruitlopende indicator van de arbeidsmarkt bij de vorige publicaties van de barometer.

¹⁵ Zie glossarium.

Volgens de vooruitlopende indicator van de arbeidsmarkt zal de toename van het aantal NWWZ's op zijn minst aanhouden tot midden juli 2010. Vanaf die datum vertoont hij een omslagpunt. Wij wachten echter de cijfers van de komende maanden af

om te bevestigen dat het werkelijk om een ommekeer gaat. Gelet op de andere statistieken die in dit hoofdstuk worden voorgesteld, en op de Hermreg-extrapolaties vrezen wij immers dat het slechts een kortstondige stuiptrekking betreft.

GRAFIEK 26 : Vergelijking van de vooruitlopende arbeidsmarktindicator met de conjunctuurcomponent van het aantal niet-werkende werkzoekenden in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Bron : Actiris, NBB en eigen berekeningen.

3. Dossier

Demografische ontwikkeling en kinderdagverblijven: de bijdrage van de Wijkmonitoring¹⁶

3.1. De Wijkmonitoring: een statistisch instrument als hulp bij de besluitvorming

In 2005 besliste de Brusselse Hoofdstedelijke Regering een geïntegreerd en gecentraliseerd instrument te creëren voor statistische gegevens op infragemeentelijke schaal¹⁷. Sinds januari 2009 beheert het BISA de website van Wijkmonitoring, www.wijkmonitoring.irisnet.be, “een kennisinstrument voor de stedelijke follow-up inzake socio-ruimtelijke samenhang, teneinde een transversaal beeld van de Brusselse wijken te geven, zowel wat betreft hun eigen evolutie als hun vergelijkende evolutie”. Dit instrument wil dus de evolutie volgen van de 145 wijken van het grondgebied van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest op verschillende vlakken (demografie, sociaal vlak, gezondheid, economie, huisvesting, mobiliteit, woonomgeving, participatie, ...), de doeltreffendheid van de stedelijke beleidslijnen verbeteren en de overheids- en privé-investeringen inzake stadsrenovatie beter oriënteren. Het maakt het de administraties, ontwerp bureaus (bijvoorbeeld verwezenlijking van wijkcontracten) of privépersonen die belangstelling hebben voor hun wijk, bovendien mogelijk statistische gegevens op te zoeken. Concreet stelt deze

website op schaal van de wijken een honderdtal indicatoren voor in de vorm van kaarten, tabellen en grafieken.

Om het nut van deze site beter te begrijpen, wordt een gedetailleerde analyse betreffende de kinderdagverblijven voorgesteld op basis van de kaarten van de Wijkmonitoring.

Op de volgende pagina's gaan wij eerst en vooral nog eens in op de belangrijke demografische ontwikkeling die het Brussels Hoofdstedelijk Gewest sinds het begin van dit decennium kent, en op de bevolkingsextrapolaties die door het Federale Planbureau voor de komende jaren zijn gemaakt (FPB, 2008). Vervolgens zullen wij aandacht besteden aan de gevolgen van deze ontwikkeling voor de vraag en het aanbod van kinderdagverblijven (groepsopvang, gezinsopvang) in de Brusselse wijken. Met behulp van de kaarten van de Wijkmonitoring zullen wij proberen de plaatsen te preciseren waar de behoeften het schrijnendst zijn en zullen zijn.

3.2. De demografische ontwikkeling

Na meer dan 20 jaar van afname neemt de bevolking van het Brusselse Gewest sinds 1997 opnieuw toe. Sinds 2002 is deze toename gestaag. Het Federaal Planbureau (FPB, 2008) maakte bevolkingsextrapolaties voor de komende jaren¹⁸, tot in

2061. Die voorzien dat de totale Brusselse bevolking in 13 jaar tijd (van 2008 tot 2020) met 14,7% zal stijgen. De bevolking zou immers van 1.048.491 inwoners in 2008 aangroeien tot bijna 1.202.250 inwoners in 2020 (+153.758 inwoners).

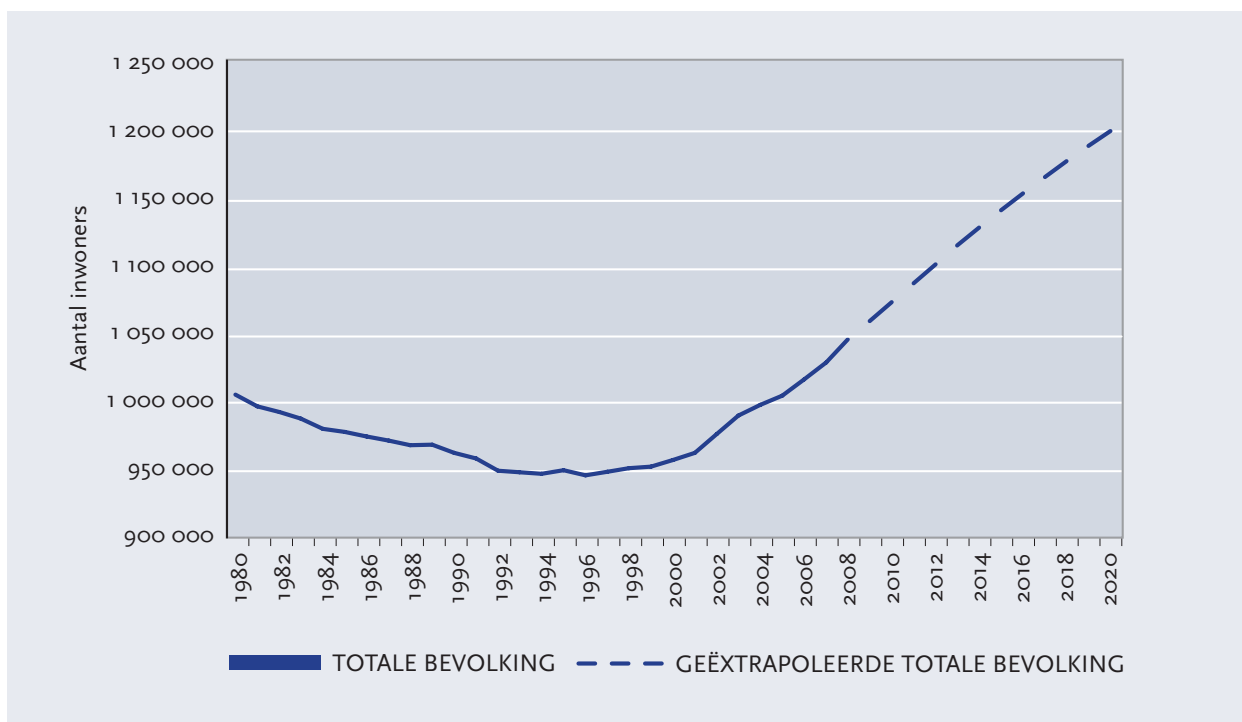
¹⁶ Wij danken Catherine Gillet van het Centre d'Expertise et de Ressources pour l'Enfance (CERE) voor haar gewaardeerde commentaar.

¹⁷ Een lagere schaal dan die van de gemeenten.

¹⁸ In het kader van deze analyse zullen wij aandacht besteden aan de komende tien jaar. Het jaar 2020 lijkt daarbij geschikt in termen van beslissingen over deze problematiek.

Grafiek 27 toont deze evolutie van de bevolking sinds de jaren 1980 tot in 2020.

GRAFIEK 27 : Evolutie van de totale bevolking in Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Bron : FBP.

Men ziet hier duidelijk de hervatting van de demografische groei sinds het einde van de jaren 1990. Bovendien gaat deze groei van de bevolking gepaard met een verjonging. De gemiddelde leeftijd van de Brusselaars bedroeg immers 39 jaar in 1991, 38,5 jaar in 2001, 37,6 jaar in 2008 en zou in 2020 minder dan 37 jaar kunnen bedragen.

Het verschijnsel is omgekeerd in het Waalse Gewest, waar de gemiddelde leeftijd van 37,7 jaar in 1991 stijgt naar 38,9 jaar in 2001 en 40,8 jaar in 2020, net als in het Vlaamse Gewest waar hij van 37,8 jaar in 1991 stijgt naar 39,7 jaar in 2001 en 42,3 jaar in 2020. In Wallonië en Vlaanderen is de raming van de bevolkingsaan groei tussen 2008 en 2020 respectievelijk 8,5% en 7,0% tegenover 14,7% in het Brusselse Gewest, zoals eerder vermeld.

De bruuske toename van de bevolking in Brussel, die gepaard gaat met een verjonging, zal belang-

rijke gevolgen hebben op het vlak van voorzieningen, zoals kinderdagverblijven, scholen, huisvesting, vrijetijdsinfrastructuur ...

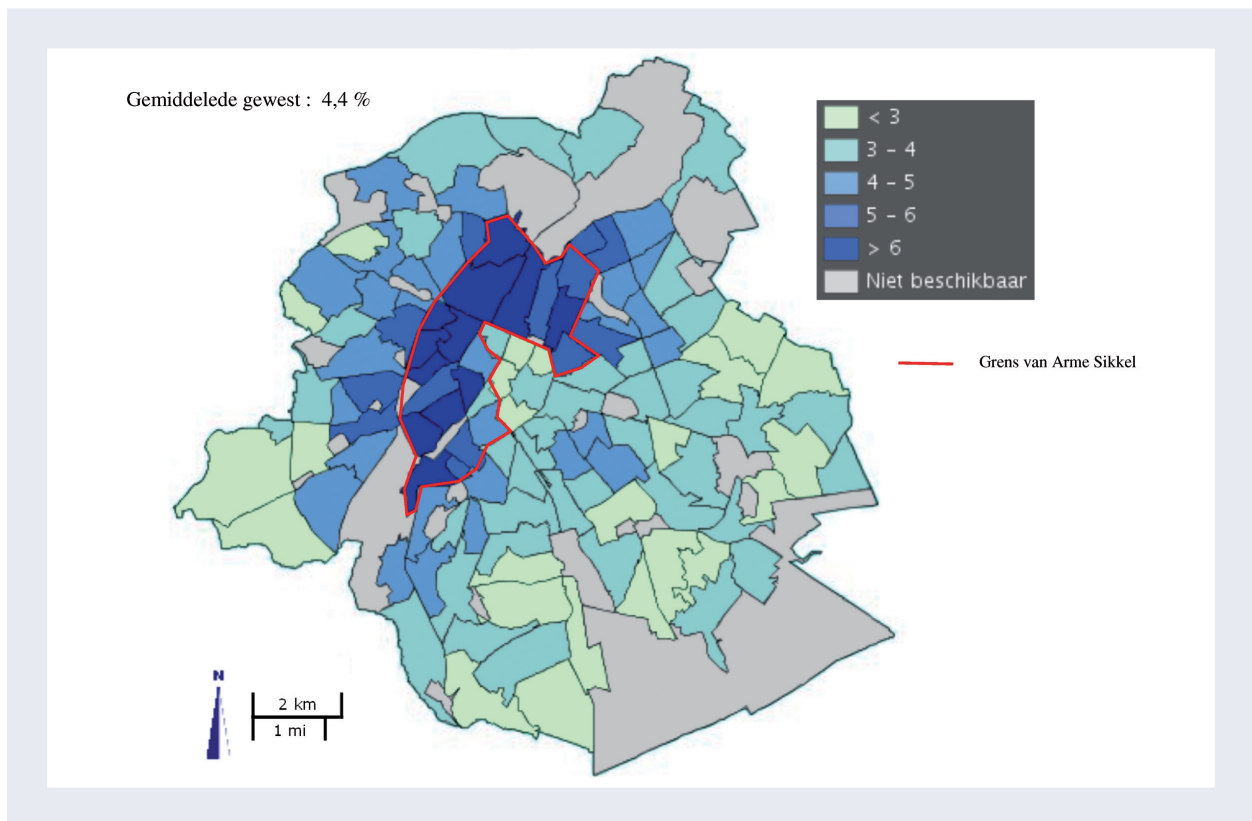
Wij zullen meer bepaald aandacht besteden aan de thematiek van de kinderdagverblijven voor kinderen onder de 3 jaar. Die werd gekozen wegens haar belang en gevoeligheid voor de demografische ontwikkeling. Bovendien ontwikkelt het Brussels Hoofdstedelijk Gewest acties op het vlak van de kinderdagverblijven voor kinderen onder de 3 jaar. Hoewel het een communautaire bevoegdheid betreft, zijn de opvangplaatsen het voorwerp van een gewestelijk plan dat tijdens de vorige legislatuur werd gestart (het Kinderdagverblijvenplan, zie punt 3.3.4 betreffende het huidige aanbod van opvangplaatsen) en dat tijdens deze legislatuur wordt voortgezet. Gelet op het ontoereikende aanbod beoogt dit plan de ontwikkeling van nieuwe opvangplaatsen te ondersteunen.

3.3. Gevolgen van de demografische ontwikkeling voor de kinderen onder de 3 jaar

3.3.1. Demografische evolutie en verdeling van de kinderen onder de 3 jaar

Kaart 1 toont het aandeel van de kinderen onder de 3 jaar in de totale bevolking per wijk in 2006.

KAART 1 : Het aandeel van de kinderen van minder dan 3 jaar in de totale bevolking in 2006 (%)

Bron : Rijkregister - Kaart : Wijkmonitoring.

De indicator is opgesplitst in vijf klassen waarmee vijf kleuren overeenstemmen. Hoe donkerder de kleur, hoe groter het aandeel van de kinderen onder de 3 jaar. De wijken in het grijs zijn de dun bewoonde wijken (minder dan 200 inwoners) waarvan de waarde niet significant is.

Het Brusselse Gewest is verdeeld in 145 wijken waarvan 118 bewoonde wijken. Om de analyse van de kaart te vergemakkelijken, zullen de vermelde wijken op de kaart worden aangeduid¹⁹.

¹⁹ Door op de site van Wijkmonitoring de muis over de kaart te bewegen, verschijnen de namen van de wijken onderaan de kaart.

²⁰ De kinderen onder de 3 jaar zijn nog niet aanwezig in het schoolsysteem en het zijn in hoofdzaak hun ouders, verwanten of opvangvoorzieningen die op hen passen. Een studie uit 2004 (Humblet P. en Robert E., 2004) maakte een analyse van het gebruik van de verschillende manieren van kinderopvang. In 2004 was voor meer dan een derde van de kinderen onder de 3 jaar (37,5%) hun thuis de voornaamste leefomgeving, terwijl dat slechts in 75,9% van de gevallen overeenstemt met de wensen van de ouders. Vervolgens wordt iets minder dan een derde van de kinderen (30,6%) die in het Gewest wonen, opgevangen in een kinderdagverblijf. Het kinderdagverblijf is het tweede belangrijkste type van opvang.

Als we analyseren hoe het aantal kinderen onder de drie jaar verdeeld is over de verschillende wijken in Brussel, kunnen we bepalen waar de potentiële vraag naar kinderdagverblijven aanzienlijk is.

In 2006 waren de kinderen onder de 3 jaar niet homogeen verdeeld over het grondgebied. Men neemt namelijk een hogere concentratie van deze leeftijdsgroep waar in het gebied van de arme sikkel²¹. De kinderen onder de 3 jaar hebben daarbij een aandeel van 6,6% in de totale bevolking (tegenover 4,4% als regionaal gemiddelde).

Dit hogere aandeel van de kinderen onder de 3 jaar binnen de sikkel is te verklaren door verschillende factoren:

- De leeftijdsstructuur van deze wijken vertoont een groot deel jongvolwassenen en dus een groter aandeel van personen die jonge kinderen kunnen hebben. Bijna 21% van de bevolking van de arme sikkel is tussen 18 en 29 jaar oud, ter-

wijl het regionale gemiddelde rond de 17,6% ligt. (zie kaart op website Wijkmonitoring: Demografie – Leeftijdsstructuur – Aandeel van de 18- tot 29-jarigen).

- Het gebied telt een hoog aantal personen van buitenlandse afkomst, voor het merendeel van Maghrebijnse en Turkse afkomst, die zich onderscheiden door een “vroegere” en hogere vruchtbaarheid dan het gemiddelde van de Belgen (FPB, 2008) (Deboosere P., 2009)²² (zie kaart op de website Wijkmonitoring: Demografie – Nationaliteiten²³ – Aandeel uit Noord-Afrika en Aandeel uit Turkije).

De kinderen onder de 3 jaar zijn daarentegen verhoudingsgewijs minder aanwezig in bepaalde wijken van de Vijfhoek (Grote Markt, Zavel, Martelaars, Onze-Lieve-Vrouw ter Sneeuw) waar de gezinnen minder talrijk zijn en meer algemeen in de wijken van de tweede kroon zuid en oost van het Gewest (zoals bijvoorbeeld Ukkel, Oudergem of Sint-Pieters-Woluwe).

Evolutie van het aandeel van de kinderen onder de 3 jaar van 1981 tot 2006

Van 1981 tot 2006 nam in Brussel het relatieve belang van de kinderen onder de 3 jaar toe en steeg van 3,5% naar 4,4%. Deze aangroei is geen uiting van een grotere vruchtbaarheid, maar zou eerder verbonden zijn aan de stijging van het aantal jongvolwassenen, ten gevolge van de internationale immigratie en een laattijdigere migratie vanuit Brussel. Decennia lang al betreft de Brusselse emigratie vooral jonge koppels met kind(eren) die de stad verlaten om zich te vesti-

²⁰ In dit document stemmen de kaders overeen met teksten die zijn overgenomen uit de analysefiches die weldra op de site beschikbaar zullen zijn. Deze teksten werden opgesteld door ontwerp bureaus en door het BISA.

²¹ Gebied waar sinds meerdere decennia de op economisch vlak minder begunstigde bevolkingsgroepen zijn geconcentreerd. Het omvat de wijken in de eerste kroon noord en west die tot de armste van het Brusselse Gewest behoren en een sikkel vormen rond het stadscentrum. De wijken van dit gebied zijn:

- binnen de Vijfhoek, ten westen van de noord-zuidverbinding plus de Marollen;
- het oosten van Anderlecht en van Sint-Jans-Molenbeek (tussen de spoorweg en het kanaal);
- ten noorden de gemeente Sint-Joost, het westen van Schaarbeek en de industriezones langs het kanaal;
- ten zuiden het benedengedeelte van Sint-Gillis en het benedengedeelte van Vorst.

²² Een gedeelte van de internationale immigranten, afkomstig van culturen waar het geboortecijfer traditioneel hoger is dan in België, draagt bij tot de toename van de geboorten maar vooral de leeftijdsstructuur zelf van de bevolking die leidt tot een forse stijging van de geboorten in absolute cijfers.

²³ Voor de betrokken groepen hebben de vreemdelingen globaal dezelfde geografische spreiding over het geheel van het Brusselse grondgebied als de vreemdelingen die enkel hun nationaliteit van herkomst bezitten.

gen in de buurgemeenten, maar daarbij hun beroep in Brussel blijven uitoefenen. De huidige sociaal-economische omstandigheden – energiecrisis, vastgoedprijzen, verlenging van de hogere studies... - dwingen deze koppels ertoe hun vertrek uit de stad uit te stellen en er hun eerste kind(eren) ter wereld te brengen, waardoor het demografisch belang van laatstgenoemden wordt versterkt.

Momenteel is het aandeel van de kinderen onder de 3 jaar hoger in het Brusselse Gewest (4,4%) dan in de twee andere gewesten van het land (3,1% in Vlaanderen en 3,5% in Wallonië). Volgens het Federaal Planbureau (2008) zullen

de regionale verschillen in de toekomst nog toenemen. Het aandeel van de kinderen onder de 3 jaar zal in Vlaanderen en Wallonië blijven afnemen, terwijl het in het Brusselse Gewest zal toenemen.

De verdeling van deze groep binnen het Brusselse Gewest wijzigde nauwelijks van 1981 tot 2006. Het markantste feit is de versterking van zijn relatief belang in het gebied van de arme sikkkel.

UCL (Gédap) – VUB (Interface Demography) met het BISA

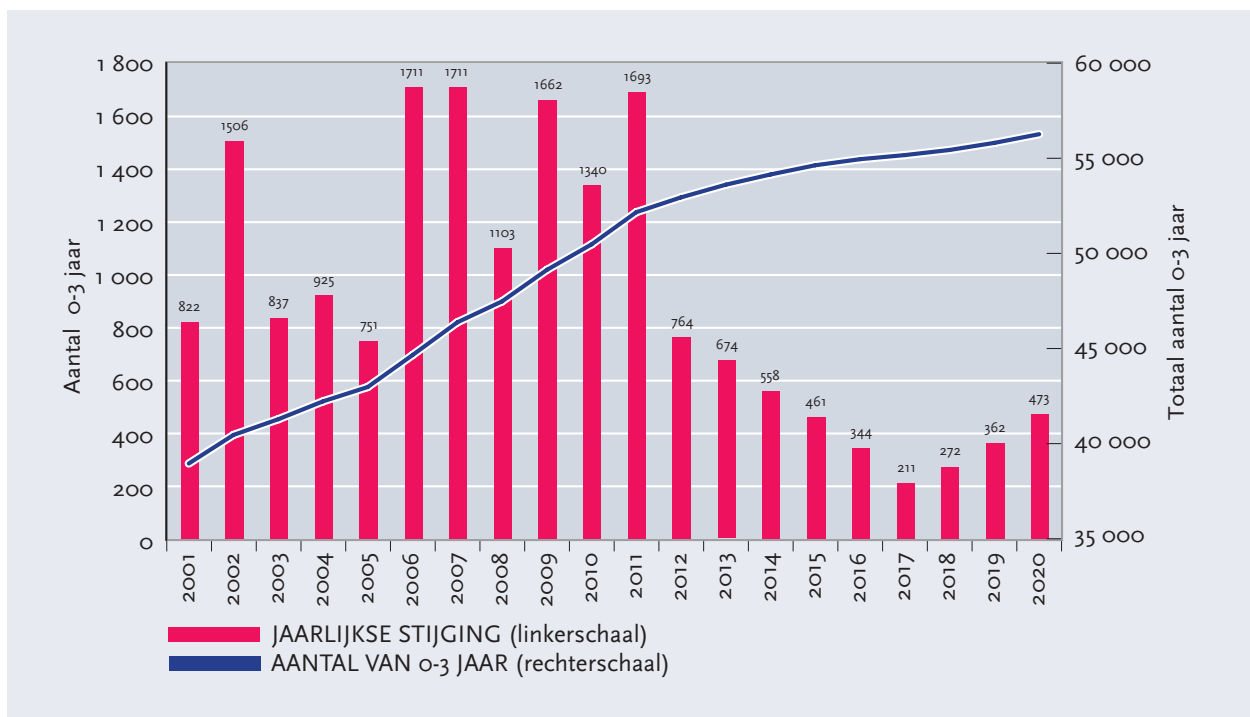
Evolutie van het aantal kinderen onder de 3 jaar van 2001 tot 2020

Volgens de demografische studie van het Federaal Planbureau (2008) zal de bevolking van de kinderen onder de 3 jaar in de periode van 2008 tot 2020 met meer dan 18,6% toenemen en stijgen van

47.440 tot 56.254 kinderen onder de 3 jaar, d.i. een toename met ongeveer 9.000 kinderen onder de 3 jaar in 12 jaar tijd.

Grafiek 28 toont de evolutie van het aantal kinderen onder de 3 jaar in Brussel, evenals de jaarlijkse stijging ervan:

GRAFIEK 28 : Evolutie van de bevolking van minder dan 3 jaar

Bron : FBP.

Tussen 2001 en 2020 neemt het aantal kinderen onder de 3 jaar elk jaar toe. Van 2006 tot 2011 is de stijging ervan gestaag²⁴. Vanaf 2012 zal de toename minder omvangrijk zijn (maar niet te verwaarlozen). In deze studie buigen wij ons over de eerstkomende jaren (legislatuur 2009-2014).

De stijging van het aantal kinderen onder de 3 jaar zou een toename moeten impliceren van

de potentiële vraag naar opvangplaatsen (kinderdagverblijven, onthaalmoeders...). Het aanbod van opvangplaatsen zou zich dus daaraan moeten aanpassen. Maar alvorens het over de toekomstige situatie op het vlak van opvangplaatsen te hebben, lijkt het ons belangrijk een beeld te schetsen van de bestaande situatie binnen het Brusselse Gewest.

3.3.2. Dekkingsgraad van de kinderdagverblijven (groepsopvang en gezinsopvang) in het Gewest en de gemeenten

Momenteel bestaan er twee soorten van opvangplaatsen voor kinderen onder de 3 jaar: groepsopvang (erkende of zelfstandig kinderdagverblijven...) en gezinsopvang (aangesloten of zelfstandige onthaalouders; 4 kinderen per onthaalouder).

Toch gaan daarom niet alle kinderen onder de 3 jaar naar een opvangvoorziening. Een van de ouders of een familielid kan namelijk op de kinderen passen. De dekkingsgraad van de kinderdagverblijven (groepsopvang en gezinsopvang) van de kinderen onder de 3 jaar is de verhouding tussen het aantal opvangplaatsen en het aantal kinderen onder de 3 jaar op het grondgebied²⁵. In 2009 bedraagt het aantal opvangplaatsen 15.009. Bijgevolg wordt de dekkingsgraad geraamd²⁶ op 31,1% (zie volgende grafiek), d.w.z. dat er 1 plaats is voor 3 Brusselse kinderen.

Om de dekkingsgraad van de opvang in Brussel te situeren, is het van belang te vermelden dat het voorzitterschap van de Europese Raad van Barcelona²⁷ in maart 2002 aanbeval om tegen 2010 opvangvoorzieningen te verstrekken voor ten minste 33% van de kinderen onder de 3 jaar om zo de rem op de activiteit van de vrouwen weg te nemen.

In 2009 ligt de dekkingsgraad in Brussel ietwat onder de doelstelling van 33%. Maar hoe staat het met de evolutie van dit percentage in de voorbije jaren in termen van opvangplaatsen?

In 1995 beschikte Brussel over 9.953 opvangplaatsen voor 36.909 kinderen onder de 3 jaar (d.i. een dekkingsgraad van 27%).

In 2006 steeg de dekkingsgraad tot 28,7% dankzij de creatie van meer dan 3.255 plaatsen (op een totaal van 12.818 opvangplaatsen), terwijl het aantal minder dan 3-jarigen slechts met 7.717 kinderen toenam (Dusart A-F. et al., maart 2007). De dekking is dus verbeterd maar is nog steeds onvoldoende.

Gezien het schrijnende tekort werd in maart 2007 een Kinderdagverblijvenplan²⁸ gelanceerd met als doel nieuwe opvangplaatsen te creëren in Brussel. Sommige gemeenten van Brussel hadden ten opzichte van de doelstelling van 33% immers heel wat achterstand. Men ziet tussen 2006 en 2009 een duidelijke toename van de capaciteit qua opvangplaatsen in Brussel (+2.190 plaatsen), maar dit is nog niet voldoende. Er moeten verder inspanningen worden

²⁴ De geboorten zullen nog gestaag toenemen tijdens de enkele jaren waarin de internationale migratie aanzienlijk zal blijven (bevolking die de leeftijd heeft om kinderen te krijgen) en zal vanaf 2012 blijven toenemen maar in mindere mate.

²⁵ Voor de dekkingsgraad gebruiken wij dezelfde methode als het CERE. De ONE en K&G maken voor dit percentage hun eigen berekeningen. Met name voor Brussel berekent de ONE dit percentage voor de kinderen van minder dan twee en een half jaar (zie site van de ONE, www.one.be).

²⁶ De bevolking van 0-3 jaar in 2009 is nog niet beschikbaar bij het NIS. De recentste gegevens zijn van 2008. Bijgevolg schatte men dat de evolutie van de kinderen onder de 3 jaar tussen 2008 en 2009 dezelfde is als voor de totale bevolking van elke gemeente.

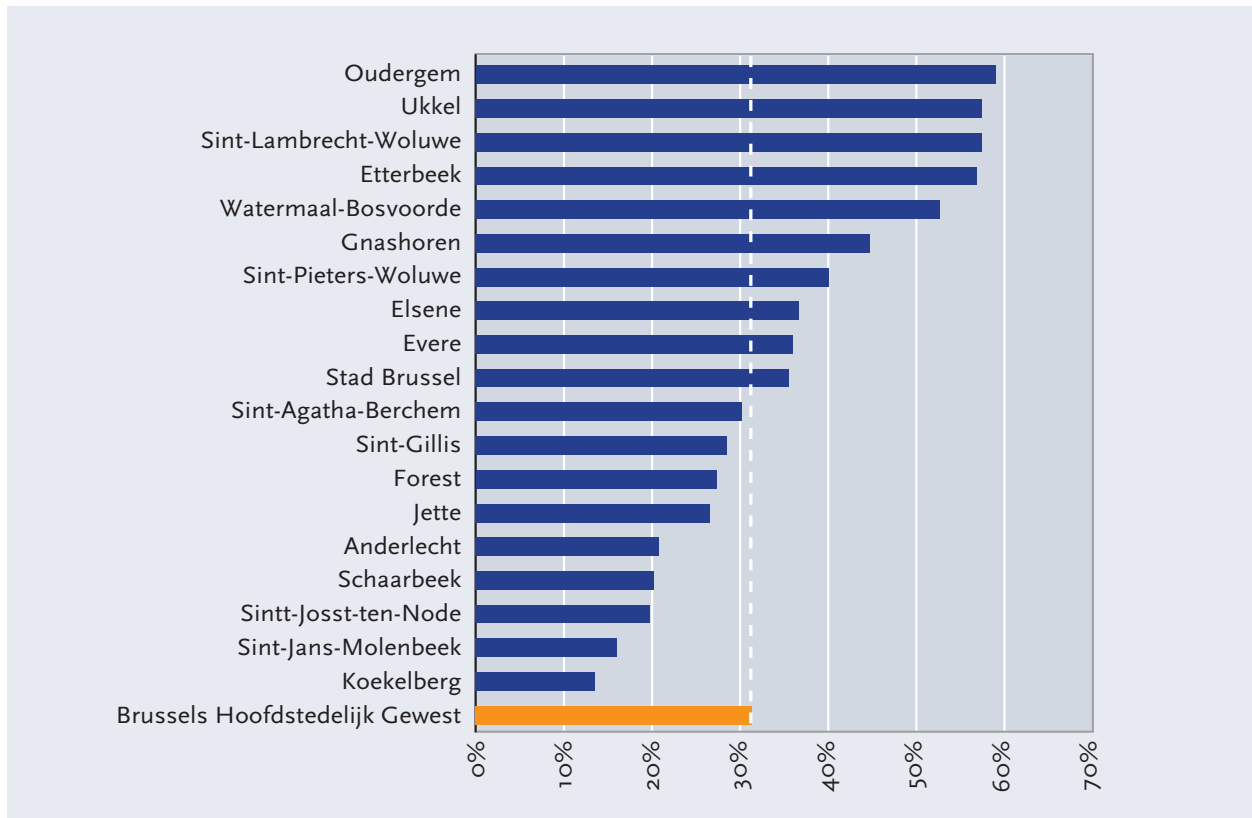
²⁷ Conclusies van het Voorzitterschap van de Europese Raad van Barcelona, <http://www.developpement-durable.gouv.fr/energie/politiqu/pdf/barceloneconclusion.pdf>

²⁸ "Bij haar installatie in juni 2004 heeft de Brusselse regering zich tot doel gesteld het aantal opvangplaatsen voor kinderen onder de 3 jaar met 2 600 plaatsen te verhogen (tegen 2009). In maart 2007 keurt zij een "kinderdagverblijvenplan" goed en lanceert het, d.i. een uitgebreid programma dat met diverse maatregelen beoogt de gemeenten te steunen in hun inspanningen en initiatieven om de opvang voor de vroege kinderjaren te ontwikkelen". (Gillet C. et al., december 2008)

geleverd om het opvangaanbod te verbeteren, vooral dan in sommige Brusselse gemeenten.

Zoals wij kunnen zien op grafiek 29 vertoont de uitsplitsing per gemeente al grote verschillen inzake aanbod van kinderdagverblijven.

GRAFIEK 29 : Geraamd dekkingspercentage in 2009

Bron : CERE, internetsite en Rijksregister, eigen berekeningen.

Negen gemeenten bevinden zich onder het regionale gemiddelde van 31%. Dit zijn de gemeenten in het westen van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (met

uitzondering van Ganshoren), alsook drie gemeenten in het oosten van de eerste kroon (Sint-Gillis, Sint-Joost-ten-Node en Schaarbeek) plus Vorst.

3.3.3. Dekkingsgraad van de groepsopvang in de Brusselse wijken

De dekkingsgraad, per wijk deze keer, wordt bepaald op basis van de gegevens betreffende de opvangplaatsen in groepsopvang, want de gegevens betreffende de gezinsopvang zijn op deze schaal niet beschikbaar. Het aandeel van de plaatsen in de gezinsopvang in de kinderdagverblijven is echter klein, namelijk minder dan 1,5% van de totale capaciteit²⁹. De onderstaande kaart toont per wijk de geografische verschillen die binnen het Brusselse grondgebied bestaan.

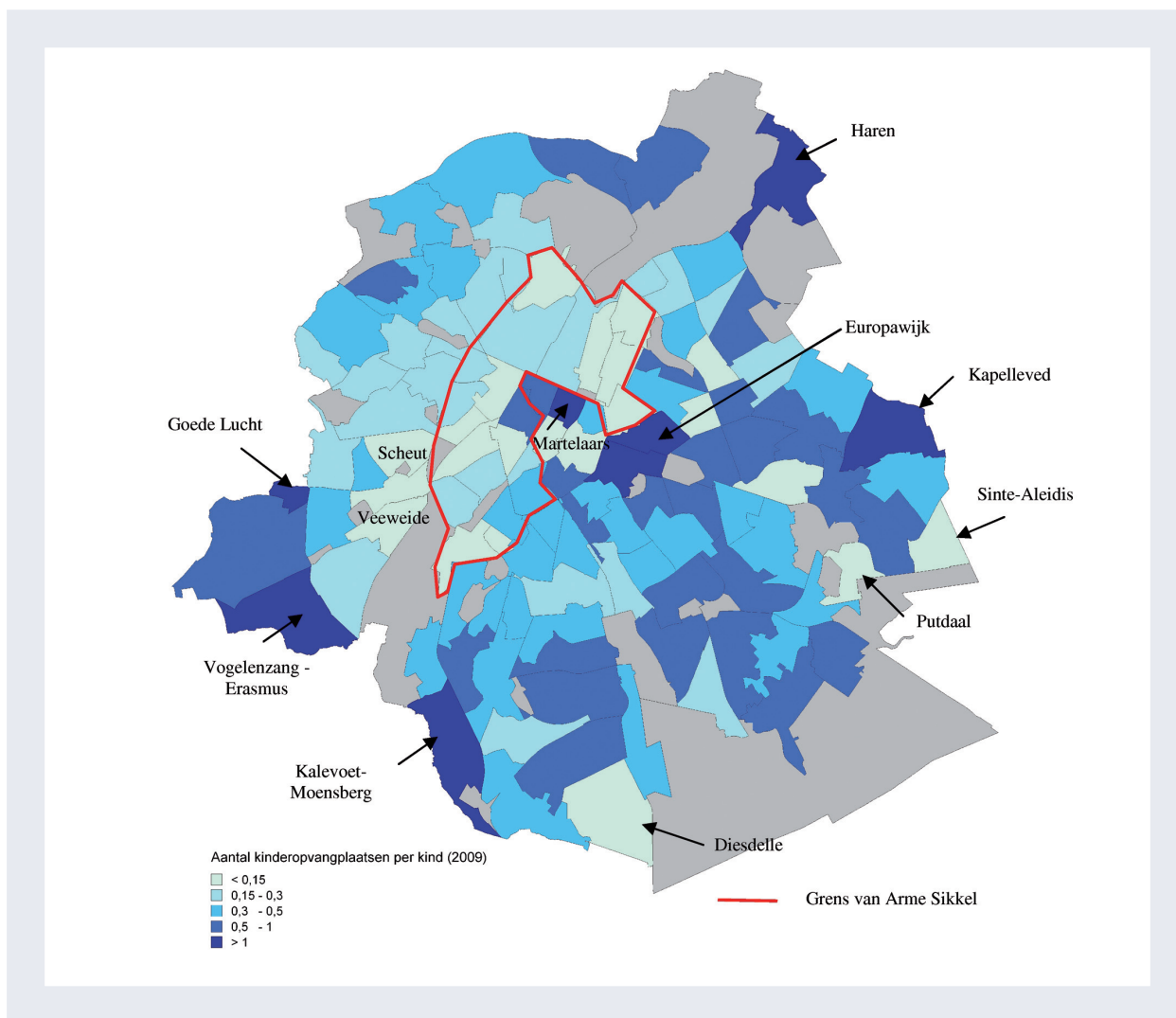
De kaart vermeldt per wijk het aantal plaatsen in groepsopvang per kind onder de 3 jaar in 2009 (kaart van de website Wijkmonitoring – Sociaal-cultureel thema). De indicator is het aantal plaatsen per kind onder de 3 jaar. Het aantal kinderopvangplaatsen is gebaseerd op gegevens uit 2009 terwijl de gegevens over het aantal kinderen onder de 3 jaar dateren van 2006. Er bestaat namelijk een vertraging in de publicatie van de bevolkingscijfers per statistische sector

²⁹ De gezinsopvang vertegenwoordigt in Brussel 674 opvangplaatsen, d.i. een dekking van 1,42% (tegenover 30,22% voor de groepsopvang). De enige twee gemeenten die het regionale gemiddelde ruim overschrijden doordat zij over een aanzienlijke dienst van opvangwerkers beschikken, zijn Ganshoren (7,23%) en Watermaal-Bosvoorde (12,70%).

binnen de ADSEI. Het aantal kinderen onder de 3 jaar steeg in 3 jaar tijd met bijna 10%. De cijfers van de indicator zijn dus ruimschoots overgewaardeerd.

De kaart toont een grote discrepantie tussen de wijken in de dekkingsgraad, gaande van 0 tot 35 plaatsen per kind.

KAART 2 : Aantal plaatsen per kind van minder dan 3 jaar in 2009

Bron : CERE, Rijksregister - Kaart: Wijkmonitoring.

De minstbedeelde wijken in termen van plaatsen (in verhouding tot de vraag) zijn bepaalde woonwijken van de tweede kroon (Putdaal, Diesdelle, Sint-Aleidis), maar vooral een groot aantal wijken van de eerste kroon west, gelegen in de arme sikkels. Bijvoorbeeld Kuregem Dauw, Stalingrad, Brabantwijk, Laag-Vorst en Hertogin hebben minder dan 10 plaatsen voor 100 kinderen onder de 3 jaar uit de wijk (wijken in lichtgeel).

De arme sikkels met een belangrijk aandeel van kinderen onder de 3 jaar heeft gemiddeld 16 plaatsen in kinderdagverblijven voor 100 kinderen. Dit is ruim beneden het regionale gemiddelde van 35 plaatsen voor 100 kinderen. Op het eerste gezicht is de potentiële vraag er dus heel groot en het aanbod ontoereikend.

Sommige wijken langs de arme sikkels zijn eveneens zwak voorzien van groeps opvangplaatsen,

vooral dan in het oosten van Anderlecht (Veeweyde, Scheut bijvoorbeeld).

Acht wijken hebben een groter aanbod qua collectieve opvangplaatsen dan kinderen onder de 3 jaar in de wijk (wijken in het donkerblauw). Sommige van deze wijken hebben immers kinderdagverblijven die verbonden zijn aan werkgelegenheidspools zoals Vogelenzang-Erasmus (met 2 kinderdagverblijven van het Erasmeziekenhuis), Kapelleveld (twee UCL-kinderdagverblijven en een kinderdagverblijf van Het Saint-Lucziekenhui), Squares en de Europawijk (twee grote kinderdagverblijven

van de Europese Commissie). Andere wijken hebben niet veel kinderen onder de 3 jaar, zoals de wijken Martelaars en Goed Lucht (dunbevolkte wijken). De wijken Haren en Kalevoet-Moensberg van hun kant beschikken respectievelijk over 5 en 9 kinderdagverblijven. Dit houdt ongetwijfeld verband met hun ligging aan de rand van het Gewest en de nabijheid van werkgelegenheidspools in het geval van de wijk Haren: NAVO, GOMB-industriezone ... Moensberg tot slot heeft één groot kinderdagverblijf dat toegankelijk is op specifieke voorwaarden.

BISA

3.3.4. Afstemming van het aanbod op de plaatselijke vraag

Eén vaststelling is frappant. Langs de ene kant neemt de vraag naar plaatsen sterk toe en wordt deze stijging in de vraag tegemoetgekomen door een stij-

ging in het aanbod. Langs de andere kant evolueren de behoeften van de ouders, terwijl de kinderopvang voor het merendeel klassiek van vorm blijven.

• Kenmerken van het aanbod van opvangplaatsen

Drie vormen van kinderopvang worden aangeboden

Het huidige aanbod in het Brusselse Gewest omvat drie opvangvormen: de klassieke opvang, de commerciële privéopvang en de atypische opvang (Dusart A-F. en al., december 2007).

– Klassieke opvang: de kinderdagverblijven die worden gesubsidieerd door de ONE en Kind en Gezin bieden een opvang voor kinderen van in het algemeen 3 tot 5 dagen per week tussen 7.30 u. en 18.00 u. Dat zet de kinderdagverblijven er bij gebrek aan plaatsen toe aan om voorrang te geven aan kinderen van wie beide ouders werken en dus een voltijdse opvangvoorziening zoeken. Bovendien gebeurt de inschrijving meerdere maanden op voorhand, waardoor niet kan worden ingegaan op dringende opvangaanvragen (vb.: verhuizing, nieuwe baan). Bovendien worden op deze manier de gezinnen die geen toegang hebben tot deze informatie benadeeld.

– Commerciële privéopvang: deze opvangvorm is dezelfde als de klassieke opvang, behalve dat hij privé wordt beheerd en de tarifiering dus vrij is (verschillend van kinderdagverblijven tot kinderdagverblijven).

– “Atypische” opvang: deze vorm van kinderopvang heeft specifieke doelstellingen en biedt andere oplossingen aan aan gezinnen die zich vaak in een onzekere situatie bevinden (onzekerheid op het vlak van werk, uitzendwerk, werkloosheid, eenoudergezinnen). Het opvangproject is eveneens een sociaal project (follow-up van de ouders, ouderhulp...). Het project helpt op die manier gezinnen uit de nood die wachten op een klassieke plaats, geeft moeders de mogelijkheid een opleiding te volgen of stappen te ondernemen om een baan te vinden, bevordert de vroegtijdige sociabilisering van het kind, biedt noodopvang (ziekte...) en geeft de ouders de gelegenheid om

even op adem te komen. Deze kinderdagverblijven worden niet gesubsidieerd door de ONE, want de toelatingsvoorwaarden die door de ONE worden gesteld, zijn niet flexibel; zo moet de opvang bijvoorbeeld 220 dagen per jaar, 5 dagen per week en 10 uur per dag worden verzekerd, ongeacht het opvangproject. Dit geldt ook voor Kind en Gezin (waar het minimale dienstrooster zelfs 11 uur per dag bedraagt). De Franstalige atypische opvangvoorzieningen die voor het merendeel geen enkele financiële hulp vanwege de

ONE genieten, hebben zich dus op andere bronnen van subsidiëring gericht die voor het merendeel uitgaan van het Gewest of van de Franse Gemeenschapscommissie (COCOF) (via zijn eigen middelen of via fondsen die afkomstig zijn van de Europese Structurele Fondsen). De verantwoordelijken moeten voortdurend subsidies zoeken om hun activiteiten te kunnen voortzetten. Deze kinderopvang vertegenwoordigen minder dan 10% van de kinderdagverblijven in Brussel.

Ruimtelijke dekking van het aanbod

Zoals wij op de vorige kaart hebben gezien, is de ruimtelijke dekking van het aanbod aan opvangvoorzieningen in het Gewest niet homogeen. Het aanbod is immers gering in de wijken van de arme sikkels en de omgeving ervan. Dat aanbod

moet dus verhogen om te komen tot een betere ruimtelijke dekking van de opvang, maar het aanbod moet eveneens worden aangepast aan de behoeften van de inwoners van het gebied.

• De vraag: huidige behoeften qua opvangplaatsen

De vraag naar opvangplaatsen evolueert sinds een tiental jaar. De klassieke vraag naar kinderopvang gedurende 5 dagen per week is niet langer het enige model. De huidige behoeften van de ouders op het vlak van kinderopvang zijn: klassiek (vol-tijds), deeltijds (flexibiliteit qua werk – arbeids-

duurvermindering; dringend (opleiding van middellange en lange duur), sollicitatiegesprek, begin van een arbeidsovereenkomst, ziekte van een van de ouders of van een gezinslid), occasioneel (vrije tijd hebben om een baan te zoeken, om wat tijd voor zichzelf te hebben).

• Het aanbod en de vraag zijn niet op elkaar afgestemd

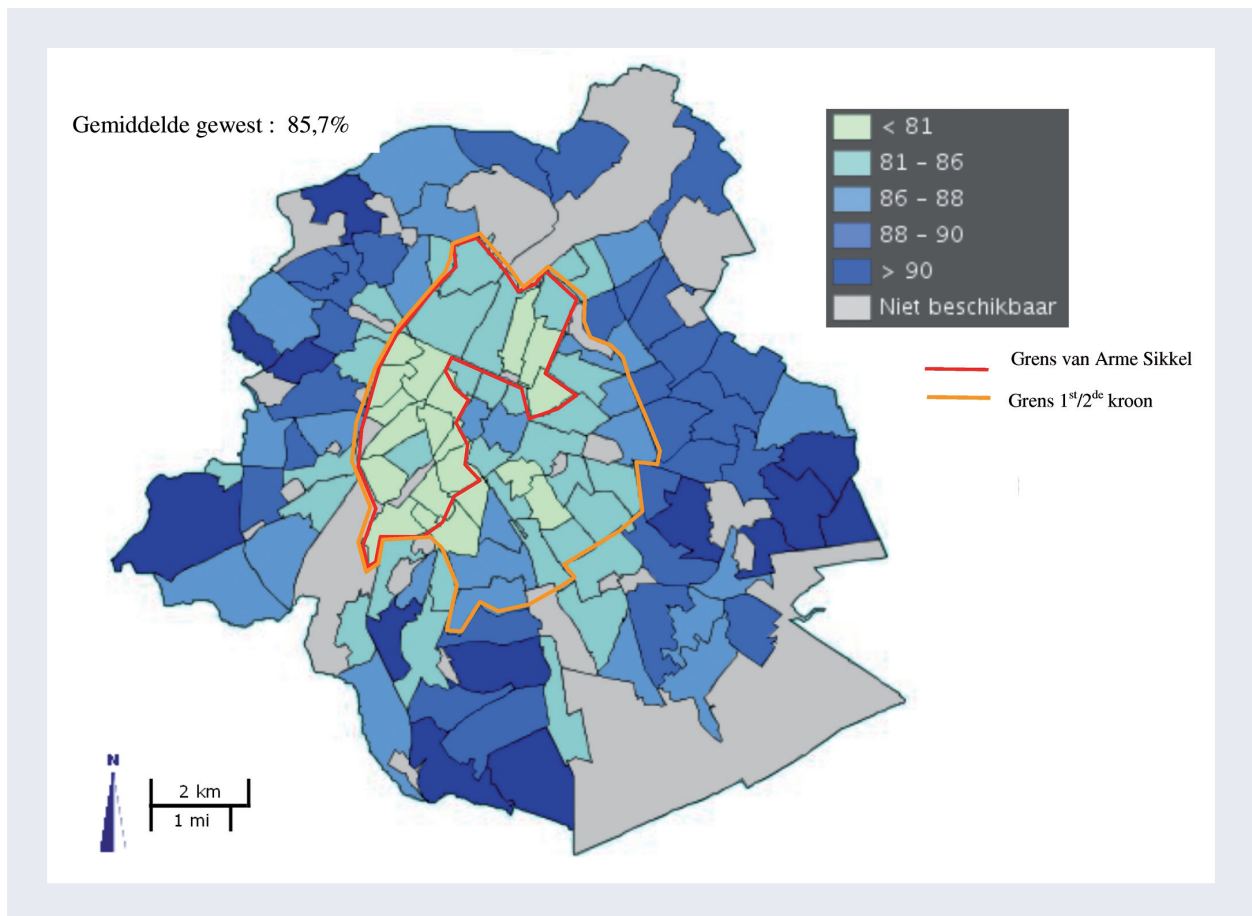
Het huidige aanbod is niet langer afgestemd op de voornoemde behoeften. De klassieke en privéopvang vormen immers nog altijd het overgrote deel van het Brusselse aanbod. Om optimaal te voldoen aan de nieuwe behoeften die de ouders sinds enkele jaren hebben, ontstonden meer flexibele opvang, maar die zijn in hoge mate onvoldoende (minder dan 10% “atypische” kinderdagverblijven in 2009). De aanvragen zijn heel talrijk geworden gezien de stijging van de zogenoemde onvaste betrekkingen (uitzendwerk, arbeidsovereenkomst voor bepaalde duur) en het aantal werkzoekenden

en de toegenomen flexibiliteit van tal van betrekkingen (deeltijds, glijdende uren). Het aanbod van deze flexibele vorm van opvang is dus ontoereikend.

Deze nieuwe behoeften inzake “atypische” opvang zijn over het Brusselse grondgebied niet homogeen verdeeld. Zij zijn met name verbonden aan de vastheid van betrekking van de bewoners in de wijken. Laat ons dus kijken naar kaart 3 die de vastheid van betrekking van de bewoners in de Brusselse wijken in 2001 weergeeft³⁰:

³⁰ De gegevens dateren van de sociaal-economische enquête van 2001. Hoewel de absolute waarden sindsdien beslist zijn gewijzigd in de richting van een geringere vastheid kan men er redelijkerwijs toch van uitgaan dat de ruimtelijke verdeling van deze indicator niet fundamenteel veranderd is.

KAART 3 : Stabiliteit van de werkgelegenheid in 2001 (%)

Bron : ADSEI - ESE2001 - Kaart: Wijkmonitoring.

De indicator van de stabiliteit van de werkgelegenheid van de actieve werknemers van een wijk. Hij wordt berekend door rekening te houden met het aandeel van de werknemers met een vaste arbeidsovereenkomst (arbeidsovereenkomst voor onbepaalde duur) in het totaal van alle werknemers. Een vaste betrekking kan een aantal projecten vergemakkelijken zoals de aankoop van een woning, gezinsuitbreiding of in dit geval de toegang tot een opvangplaats.

De kaart inzake de stabiliteit van de werkgelegenheid toont de discrepanties tussen de wijken op dit vlak. Het Gewest is duidelijk verdeeld in twee concentrische delen en vertoont een tegenstelling centrum – tweede kroon: de Vijfhoek en de eerste kroon hebben een geringere stabiliteit van de werkgelegenheid dan de tweede kroon.

In de meeste wijken van de arme sikkel hebben minder dan 81% van de werknemers een blijvende betrekking (gemiddelde van 79,5%). Het oosten van de Vijfhoek en de eerste kroon hebben waarden in de buurt van het regionale gemiddelde (84%). Algemeen genomen hebben meer dan 86% van de werknemers die in de tweede kroon west wonen een vaste betrekking, met uitzondering van enkele wijken langs de arme sikkel (wijken in het lichtgroen). In de meeste wijken van het oosten van de tweede kroon is het aandeel van de werknemers met een vaste betrekking groter.

Cooparch-R.U. met BISA

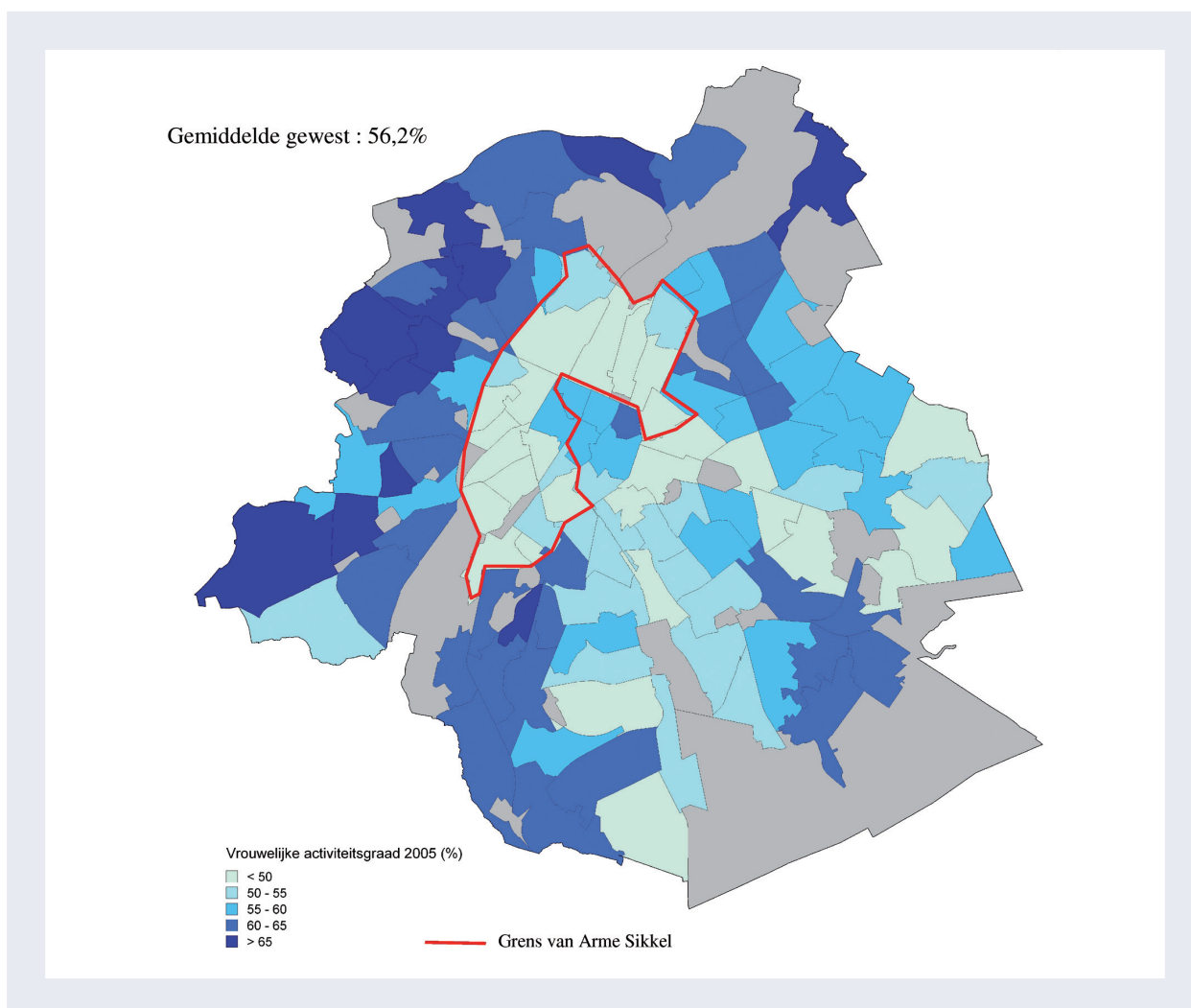
De kaart over de stabiliteit van de werkgelegenheid toont ons dus dat de wijken van het centrum en van de eerste kroon, die worden gekenmerkt door een geringere stabiliteit van de werkgelegenheid, verhoudingsgewijs meer inwoners huisvesten die waarschijnlijk vragen naar “atypische” opvang. Omgekeerd vertonen de inwoners van de wijken van de tweede kroon vastere tewerkstellingsprofielen en vragen zij waarschijnlijk naar meer “klassieke” opvang.

Het aanbod van opvangplaatsen voor kinderen onder de 3 jaar moet bijgevolg globaal soepeler zijn voor het hele Gewest gelet op de sociaaleconomische specificiteiten ervan, en meer bepaald in de Brusselse wijken die worden gekenmerkt door een geringere stabiliteit van de werkgelegenheid.

Om het activiteitspercentage te verbeteren³¹, en in hoofdzaak dat van vrouwen, moeten de niet-actieven bovendien worden aangemoedigd zich sociaal-beroepsmatig te herintegreren en dus opleidingen te volgen of werk te zoeken. De verwezenlijking van deze doelstelling voor de ouders van jonge kinderen (en meer bepaald de moeders) kan enkel gerealiseerd worden via een aangepast en toereikend aanbod van opvangplaatsen.

Op basis van kaart 4 die het vrouwelijke activiteitspercentage toont, kunnen wij de wijken identificeren waar het vrouwelijke activiteitspercentage het laagst is, en dus bepalen waar de meest dringende behoeften zich situeren.

KAART 4 : Het vrouwelijke activiteitspercentage in 2005 (%)

Bron : KSVV - ADSEI - Kaart : Wijkmonitoring.

³¹ Het activiteitspercentage is de verhouding tussen het aantal actieven (tewerkgestelde actieven en werklozen) en de totale bevolking van 18-64 jaar.

Deze kaart toont ons dat het vrouwelijke activiteitspercentage laag is in de arme sikkkel (47,3%) en er ruim onder het regionale gemiddelde ligt (56,2%). De lage activiteitspercentages in bepaalde wijken van het oosten van de tweede kroon (wijken met lichte kleuren in de tweede kroon van de hoofdstad) stemmen in hoofdzaak overeen met vrouwen die niet werken omdat het inkomen van hun echtgenoot volstaat voor het welzijn van het gezin.

Binnen de eerste kroon houden de lage vrouwelijke activiteitspercentages verband met verschillende factoren :

- De traditie die verbonden is aan het patriarchale model: de vrouw blijft thuis om zich bezig te houden met het gezin en de kinderen Volgens Chardon (2008) *“beïnvloedt de gezinssituatie de aanwezigheid van de vrouwen op de arbeidsmarkt heel wat meer dan die van de mannen³².”*

- Noodgedwongenheid: de uitsluiting op de arbeidsmarkt³³ van de vrouwen omdat zij als jonge moeder op deze markt niet snel beschikbaar zijn en niet beschikken over een opvangmogelijkheid voor hun jong(e) kind(eren).
- Een keuze – De wens om het gezinsleven voorrang te geven op het beroepsleven: “wanneer het kinderdagverblijf voor de ouders geen geschikte oplossing vormt, kan het een beter alternatief worden als een van de echtgenoten zijn werk gedeeltelijk of volledig opgeeft. Uiteraard is het vaak aan diegene van beiden waarvan het loon minder hoog is om zijn beroepsactiviteit op te geven. In werkelijkheid stelt men vast dat het meestal de vrouw is die zich opoffert.” (Vooruitziende socialistische vrouwen, 2006)

BISA

Wij hebben eveneens gezien dat deze wijken van de arme sikkkel werden gekenmerkt door een gering aanbod aan opvangplaatsen. Men zou kunnen denken dat het lage vrouwelijke tewerkstellingspercentage het geringe aanbod aan kinderdagverblijfplaatsen goedmaakt: er is minder behoefte aan kinderdagverblijfplaatsen omdat de vrouwen vaker thuis zijn (en dus buiten de actieve bevolking vallen) om voor hun kinderen te zorgen. Maar enerzijds maakt het verschil in tewerkstellingspercentage het tekort aan kinderdagverblijfplaatsen geenszins goed. Anderzijds moet een slagvaardig beleid een verhoging van het tewerkstellingspercentage ambiëren of in elk geval vrouwen de kans geven om zelf een keuze te maken. Dit kan enkel gerealiseerd worden door meer opvangplaatsen aan te bieden in de wijken van de arme sikkkel. Deze opvangplaatsen zouden, zoals reeds vermeld, moeten worden aangepast aan de geringe vastheid van betrekking in dat gebied.

Samengevat kunnen wij de volgende tendensen opmerken:

- Opvangplaatsen creëren in de arme sikkkel en in de westelijke uitbreiding ervan en ze aanpassen aan de behoeften van de ouders (opvangtijd, tarieven...).
- De vicieuze cirkel doorbreken waarbij men geen gebruik kan maken van opvangvoorzieningen voor zijn kind indien men geen werk heeft en men geen werk kan vinden omdat men op zijn kind moet passen.
- Strijden tegen de werkloosheidsvallen door het aanbod en het tarief van de opvangvoorzieningen aan te passen. Laaggeschoolde en dus doorgaans slecht betaalde ouders kunnen er immers toe worden aangezet werkloos of zelfs buiten de actieve bevolking te blijven. Het is mogelijk dat het bedrag van het loon min het bedrag voor de kinderopvang niet het bedrag bereikt van de werkloosheidsuitkeringen en/of niet opweegt tegen de rechtstreekse voordelen van het thuisblijven in het geval van de niet-actieven (die dus geen werkloosheidsuitkering genieten).

³² “Lange tijd was het ideale model de vrouw aan de haard en de man aan het werk. Enkel de vrouwen die uit geldgebrek daartoe verplicht waren, werkten. Sinds het midden van de jaren 1960 was men getuige van een sterke vervrouwelijking van de tewerkstelling. Momenteel bevinden wij ons nog niet in een egalitaire samenleving tussen mannen en vrouwen op het vlak van tewerkstelling. Wij bevinden ons in een tussentijdse situatie.”

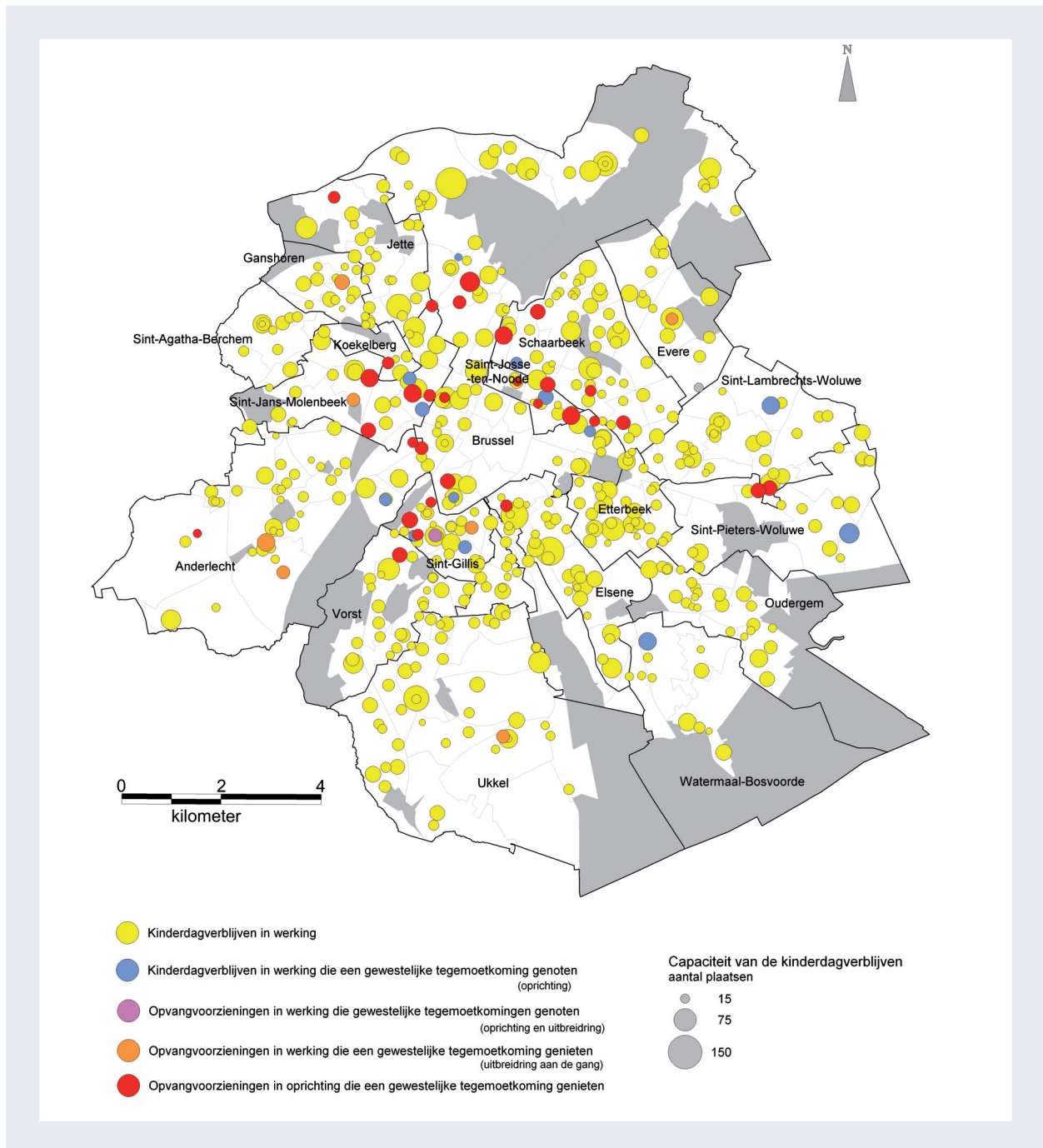
³³ De arbeidsmarkt omvat de personen die werken en die die werk zoeken.

3.3.5. Aanbod van kinderdagverblijven in 2009 en in een nabije toekomst

Kaart 5 toont de capaciteit van de verschillende kinderdagverblijven in Brussel. De bestaande kinderopvang in 2009 worden voorgesteld door gele, blauwe en roze cirkels. De geplande projecten die in 2013 zullen worden verwezenlijkt, worden voor-

gesteld door oranje cirkels (voor de uitbreiding van kinderdagverblijven) en door rode cirkels (voor nieuwe voorzieningen). De cirkels zijn evenredig met het aantal opvangplaatsen.

KAART 5 : Kinderdagverblijven die bestaan in 2009 en die zullen worden verwezenlijkt in 2013

Bron : CERE - Kaart : BISA

Deze kaart toont dat het merendeel van de nieuwe opvangplaatsen (rode en oranje cirkels) zijn voorzien in de wijken die wij hebben geïdentificeerd als wijken met een tekort aan plaatsen. Dit toont dus aan dat er inspanningen

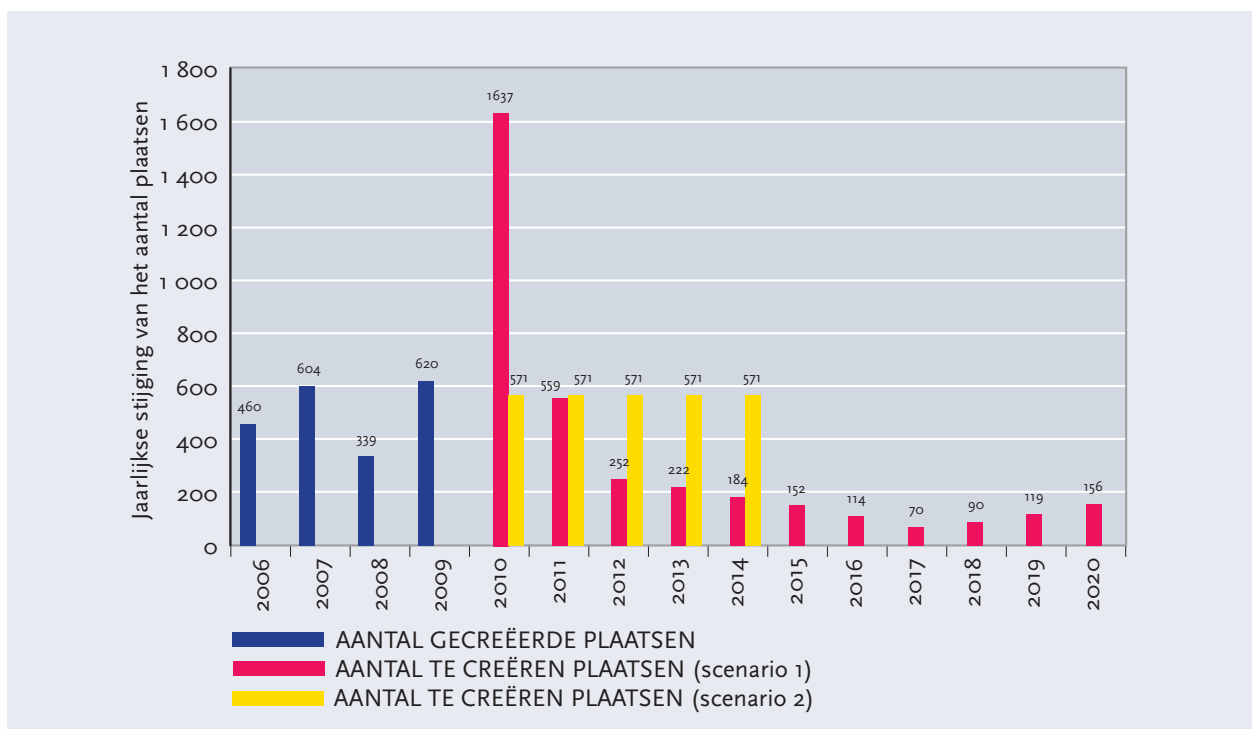
worden geleverd in de gebieden die er het meest behoefte aan hebben. Maar, zoals wij nog zullen zien, moeten deze inspanningen worden voortgezet, gelet op de huidige en toekomstige demografische ontwikkeling.

3.3.6. Toekomstig opvangaanbod om te voorzien in de potentiële vraag

Door de voorspelde toename van het aantal kinderen onder de 3 jaar, zal de vraag naar opvangplaatsen snel groeien. Bijgevolg zal de komende jaren een belangrijke inspanning moeten worden geleverd inzake opvangcapaciteit in Brussel.

Grafiek 30 vermeldt het aantal opvangplaatsen dat tussen 2006 en 2009 jaarlijks werd gecreëerd. Tussen 2010 en 2020 wordt het aantal te creëren plaatsen geraamd uitgaande van de veronderstelling dat tegen 2010 en overeenkomstig de Europese doelstellingen 33% van de kinderen onder de 3 jaar een plaats zullen hebben in een kinderdagverblijf³⁴.

GRAFIEK 30 : Evolutie van het creëren van nieuwe plaatsen in de groepsopvang en de gezinsopvang

Bron : CERE, eigen berekeningen.

Volgens deze veronderstellingen (scenario 1) moeten in 2010 1 637 plaatsen worden gecreëerd. Dit hoge aantal stemt enerzijds overeen met het wegwerken van het verschil tussen de huidige dekingsgraad (31%) en de doelstelling van 33% en

anderzijds met de absorptie van de toename van het aantal 0- tot 3-jarigen in 2010, waarvan een derde zou moeten vertaald worden in de verhoging van het aantal opvangplaatsen. Deze doelstelling lijkt moeilijk haalbaar in één jaar tijd.

³⁴ Er dient overigens te worden opgemerkt dat deze doelstelling een eerste tussenfase is die op Europees niveau werd bepaald om in alle Europese landen het opvangaanbod tijdens de vroege kinderjaren, dat verre van homogeen is, te harmoniseren. 33% is een percentage dat geenszins de behoeften dekt van de gezinnen in het Brusselse Gewest.

Een voorstel om het aantal te creëren plaatsen (om de dekkingsgraad van 33% te halen), te spreiden over de vijf jaar van de legislatuur wordt hieronder verduidelijkt (scenario 2). Dit zou impliceren dat er tussen 2010 en 2014 jaarlijks 571 plaatsen moeten worden gecreëerd (dit komt neer op het leveren van een inspanning zoals tijdens het jaar 2009, toen ongeveer 620 plaatsen werden gecreëerd).

Vervolgens, vanaf 2015, vallen scenario 1 en scenario 2 samen, aangezien de inhaalbeweging dan beëindigd zal zijn. De creatie van plaatsen zal moeten worden voortgezet, zij het in mindere mate: het aantal extra plaatsen blijft ieder jaar onder de 160. Aangezien de demografische ontwikkeling aanhoudt, mag de geleverde inspanning niet stoppen, zelfs al zal zij minder groot zijn.

Men moet dus:

- de komende jaren een groot aantal opvangplaatsen creëren;
- deze opvangplaatsen creëren in de wijken die thans ondervertegenwoordigd zijn op het vlak van capaciteit, dat wil zeggen in hoofdzaak in de arme sikkels. Het doel is dus de ruimtelijke dekking van de opvang van kinderen onder de 3 jaar in het Gewest te homogeniseren en aan meer vrouwen uit de wijken van de arme sikkels de mogelijkheid te bieden om toegang te krijgen tot de arbeidsmarkt indien zij dat wensen;
- plaatsen creëren die zijn aangepast aan de behoeften van de ouders (“atypische” opvang).

3.4. Conclusie

Gelet op hetgeen voorafgaat, kunnen wij besluiten dat het Kinderdagverblijvenplan waarmee al tussen 2007 en 2009 werd begonnen en dat in 2010 zal worden voortgezet³⁵ noodzakelijk is en zou moeten worden georiënteerd volgens de volgende assen; elke as biedt meer ouders, en meer bepaald moeders, de mogelijkheid hun activiteit te (her)beginnen:

1. Op het einde van de legislatuur de doelstelling halen van een dekkingsgraad van 33%.
2. De ruimtelijke dekking homogeniseren door meer plaatsen te creëren in de algemeen uit economisch oogpunt minderbedeelde wijken om de sociale tweedeling tussen de Brusselse wijken te verminderen door de ouders en meer bepaald de moeders de mogelijkheid te bieden zich opnieuw te integreren.
3. Het opvangaanbod aanpassen aan de verschillende behoeften van de ouders (die deeltijds werk, hebben die een opleidingen volgen of op zoek zijn naar een baan...) en het mogelijk maken het beroepsleven en het privéleven beter met elkaar te verzoenen.

In deze context sommen wij enkele mogelijke oplossingen op om de kwaliteit van het aanbod inzake opvangplaatsen te verbeteren:

- Meer “atypische” opvangplaatsen creëren die gekoppeld zijn aan de behoeften van de ouders die in de klassieke kinderdagverblijven geen voorrang genieten omdat zij niet vast en voltijds werken. Het gaat erom opnieuw een bepaalde gelijkheid van kansen inzake de toegang tot kwaliteitsvolle kinderdagverblijven in te voeren. Men zou eveneens moeten overwegen de bestaande kinderdagverblijven aan deze nieuwe realiteiten aan te passen.

- De “atypische” kinderdagverblijven een wettelijk kader bieden door de diverse subsidies transparanter te maken en de financieringswijze van de ONE te wijzigen. Momenteel worden maar weinig “atypische” kinderdagverblijven door de ONE gefinancierd, aangezien het beheercontract 2008-2 van de ONE hen niet toelaat subsidies te ontvangen of zeer te weinig. Deze kinderdagverblijven moeten daardoor onophoudend op zoek naar parallelle subsidies (Europees Sociaal Fonds, Feder, Wijkcontract). Er bestaat bijgevolg een reële behoefte aan officiële erkenning voor deze kinderdagverblijven.

- Oudercrèches creëren (in het Brusselse Gewest bestaat er maar een). Deze crèches willen de ouders betrekken bij het beheer en de animatie. De ouders verzekeren per maand een permanentie en kunnen de periode en de aard van de bijdrage kiezen die zij wensen te leveren (administratie, boodschappen, animatie...)³⁶.

Wij hebben gezien dat de huidige en toekomstige Brusselse demografische ontwikkeling een gigantische uitdaging is voor de inwoners van het Gewest en voor zijn politieke besluitvormers. De problematiek van de kinderopvang is slechts een van de vele facetten. Maar deze uitdaging biedt ook een grote kans om de stad weer te verenigen en de kloven die bepaalde wijken van het Gewest van elkaar scheiden ten minste gedeeltelijk te dichten.

In dit kader wil de Wijkmonitoring een van de instrumenten zijn die ter beschikking staan van zowel de actoren van het stadsbeleid als de burger om deze uitdaging aan te gaan.

³⁵ Algemene beleidsverklaring 2009-2010: “Voor het vierde opeenvolgende jaar zal het financieringsmechanisme dat in 2007 door het eerste kinderdagverblijvenplan werd gelanceerd, in 2010 dus worden verlengd.”

³⁶ Voor meer informatie kan een analyse van de ouderlijke initiatieven inzake opvang van het jonge kind (oktober 2009) worden gedownload op de site van de vzw SAW-B, actief op het vlak van de sociale economie, op <http://www.saw-b.be/cms/services.php#E6>.

Glossarium

• Conjuncturenquête van de NBB

De NBB houdt maandelijks bij een panel bedrijfsleiders een kwalitatieve conjuncturenquête naar hun appreciatie van de huidige en toekomstige economische toestand. Deze enquête omvat heel gevarieerde vragen zoals hun beoordeling van hun voorraden en orderboeken, de evolutie hiervan en hun vooruitzichten op het vlak van tewerkstelling en de evolutie van de vraag. De berekening van elk van deze reeksen is in hoofdzaak gebaseerd op de som van de saldi van de antwoorden (verschil tussen het percentage deelnemers dat een verhoging heeft opgegeven en het percentage dat een daling heeft opgegeven). Sinds 1 januari 2007 werd de omvang van het staal betreffende het Brussels Hoofdstedelijk Gewest vergroot om beter verslag uit te brengen over de toestand in de hoofdstad.

• Kettingeuro's

“Middel om bij de berekening van diverse economische aggregaten (zoals bijvoorbeeld het BBP, de investeringen, de consumptie door gezinnen...) de volumegroei te bepalen en het effect van prijsveranderingen te elimineren.) (Bron: Glossarium NBB).

• Jaarlijkse verschuiving

Een evolutie op jaarbasis vergelijkt de waarde van een grootheid op twee data die één jaar van elkaar gescheiden zijn. Zo wordt op basis van driemaandelijkse gegevens de jaarlijkse verschuiving van een variabele X tijdens een gegeven kwartaal berekend volgens de volgende formule:

$$\text{Evolutiepeil} = \frac{X_T - X_{T-4}}{X_{T-4}}$$

• Gelijklopende indicator van de economische activiteit

De gelijklopende indicator van de economische activiteit, die gebaseerd is op maandelijkse gegevens, geeft de huidige evolutie van de activiteit in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest weer. De beschikbaarheid over een recentere periode van deze samengestelde indicator maakt het mogelijk de conjunctuurcyclus van het gewestelijke bruto binnenlands product (BBP) te actualiseren, terwijl het BBP slechts jaarlijks beschikbaar is en met twee jaren vertraging..

Om deze indicator te berekenen, gebruiken we de conjunctuurcomponenten van de sectoren waarvan de cyclische evolutie het dichtst aansluit bij die van het gewestelijke BBP. De productie in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is sterk gespecialiseerd in dienstverlening, en deze “gelijklopende” indicator werd zodanig samengesteld dat hij deze tertiaire structuur van het Gewest weerspiegelt. De indicator combineert meer specifiek de conjuncturele evoluties van de omzet die afkomstig is van vijf tertiaire activiteiten, namelijk sinds de editie van de barometer van juli 2009³⁷: “groothandel”, “post en telecommunicatie”, “informatica-activiteiten”, “vervoerondersteunende diensten” en “vastgoedactiviteiten”), evenals de conjuncturele evolutie van de uitstaande kredieten die door de in België gevestigde banken werden toegekend aan de Belgische niet-financiële vennootschappen.

De zo verkregen samengestelde indicator stemt overeen met de conjunctuurcyclus van het gewestelijke BBP. Hij kan dan ook als referentiereeks dienen voor de volgende stap, die tot doel heeft de vooruitlopende indicator van de economische activiteit op te stellen.

³⁷ In de uitgave van 2009 van de barometer hebben we enkele wijzigingen aangebracht aan deze indicator om de statistische kenmerken ervan te optimaliseren. De sectoren “stedelijk en wegvervoer” en “zakelijke dienstverlening” die tot hier toe werden gebruikt, werden vervangen door “vervoerondersteunende activiteiten” en “vastgoedactiviteiten”.

• **Vooruitlopende indicator van de economische activiteit**

De vooruitlopende indicator van de economische activiteit gaat in principe aan de gelijklopende indicator vooraf. In het verleden bedroeg deze voorsprong anderhalf jaar. Maar sinds de jongste economische crisis en de recentste herziening van het gewestelijk BBP is de voorbodefunctie ervan sterk verminderd. De voorspelling van de economische ontwikkelingen van het Gewest blijft in een periode van recessie dus een uitdaging.

Deze vooruitlopende indicator wordt momenteel samengesteld op basis van de conjunctuurcyclus van twee reeksen die normaal vooruitlopen op de referentiereeks. Het gaat in de eerste plaats om de prognose van de ondernemers uit de sector van de zakelijke dienstverlening inzake hun activiteiten, volgens de enquête van de Nationale Bank van België (NBB). Ten tweede wordt rekening gehouden met de index van de inkomende nieuwe orders in de industrie volgens de FOD Economie. Er werd voor deze reeksen gekozen, omdat ze economisch relevant zijn, maandelijks en bijgevolg snel beschikbaar zijn en een uitgesproken vooruitlopend karakter hebben voor de evolutie van het BBP.

Bovendien heeft men een dummy variabele toegevoegd die staat voor de periode van de economische crisis. De waarde ervan is 1 vanaf september 2008 en 0 voordien.

Opgemerkt dient te worden dat zoals bij elke vooruitlopende indicator het de (opwaartse of neerwaartse) tendens is die van belang is voor de lezer, veeleer dan een exact cijfer op een bepaald tijdstip.

• **Vooruitlopende indicator van de arbeidsmarkt**

De vooruitlopende indicator van de arbeidsmarkt voorspelt de schommelingen op korte termijn van het onevenwicht tussen vraag en aanbod op de Brusselse arbeidsmarkt, dat geschat wordt met de conjunctuurcomponent van het aantal werkzoekenden in Brussel. Hij wordt geraamd op basis van:

- de synthetische curve van de economische activiteit in Brussel, berekend door de Nationale Bank van België (NBB),
- de arbeidsvooruitzichten van de werkgevers in de bouwsector – werken van burgerlijke bouwkunde en wegenwerken in België;
- het verschil tussen het aantal ontvangen werk-aanbiedingen en het aantal ingevulde vacatures op de Brusselse arbeidsmarkt, dat de aanpassings- of spanningsgraad op de arbeidsmarkt aangeeft.
- een dummy variabele die de beleidsaanpassingen inzake werkloosheid tussen midden 2006 en midden 2007 weergeeft,

Het optimale voorspellende karakter is 13 maanden.

• **Procentpunt**

Het procentpunt is de eenheid van het absolute verschil tussen twee in procenten uitgedrukte cijfers. Tussen een werkloosheidspercentage van 12,3% het ene jaar en van 15,6% het andere jaar is het verschil zodoende 3,4 procentpunten.

• **Refi-rente of herfinancieringsrente**

De herfinancieringsrente die door een centrale bank wordt bepaald, is de rentevoet waartegen de financiële instellingen bij de centrale bank geld kunnen lenen.

³⁸ In de vorige versies van de barometer was de vooruitlopende indicator van de economische activiteit met name opgebouwd op basis van de indicator van de inkomende nieuwe orders in de industrie en de bouw. Sinds de crisis is de vooruitlopende aard van deze indicator veel minder sterk in vergelijking met die van de inkomende nieuwe orders in de industrie alleen.

Bronnen

- BNP Paribas, Direction des Études Économiques (November en December 2009), “Ecoweek”, Ecoweeks 09-42, 09-43, 09-44, 09-45, 09-46, BNP Paribas.
- Brusselse Hoofdstedelijke Regering (2009), “Algemene beleidsverklaring 2009-2010”, Brusselse Hoofdstedelijke Regering.
- Deboosere P. (2009), “Les nouveaux défis de demain!”, Vue sur Ville /Revue de la Politique Fédérale des Grandes Villes /Nr. 9 - Oktober 2009, p. 13.
- DEXIA Bank (November 2009), “Economische vooruitzichten”, DEXIA Bank.
- Dusart A.-F., Gillet C., Mottint J., Wislet J. (December 2007), “Accueil atypique en Communauté française: à la recherche de conditions optimales d'accueil, vers une politique d'égalité d'accès à tous”, CERE, Brussel.
- Dusart A-F. en Mottint J. (Maart 2007), “Les conditions d'enfance en Région de Bruxelles-Capitale”, CERE, Brussel.
- European Central Bank (2009), “Monthly Bulletin November”, European Central Bank.
- European Central Bank (December 2009), “ECB staff macroeconomic projections for the Euro Area”, ECB.
- Federaal Planbureau (september 2009), “Economische begroting – Economische vooruitzichten 2009-2010”, Federaal Planbureau.
- Federaal Planbureau, Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (mei 2008), “Bevolkingsvooruitzichten 2007-2060”, Planning Paper 105.
- Federgon (2009), “Deuxième trimestre 2009: Le secteur de l'intérim traditionnellement sensible à la conjoncture est durement touché », Tussentijdse driemaandelijks nota, Federgon.
- Femmes prévoyantes socialistes (2006), “Politique familiale et emploi des mères : des mesures pour la collectivité et par la collectivité”, p. 3, Brussel.
- Gillet C. en Dubois A. (December 2008), “Le plan crèches du Gouvernement de la Région de Bruxelles-Capitale : 1er bilan”, CERE, Brussel.
- Graydon Belgium (Oktober 2009), “Studie 7 oktober 2009”, Graydon.
- Humblet P. en Robert E. (2004), “L'accueil des enfants à Bruxelles: Quels sont les souhaits des familles?”, Grandir à Bruxelles Nr. 13, pp.6-7.
- ING Bank, Economics Department (November 2009), “Monthly Forecast Update”, ING Bank.
- Institut de Recherches Économiques et Sociales de l'Université Catholique de Louvain (IRES) (2009), “Perspectives économiques 2009-2010”, IRES.
- Internationaal Monetair Fonds (Oktober 2009), “Perspectives de l'économie mondiale”, Études Économiques et Financières, IMF.
- International Energy Agency (November 2009), “Oil Market Report”, International Energy Agency.
- Nationale Bank van België (December 2009), “Economic Indicators for Belgium”, Nationale Bank van België.
- Nationale Bank van België (December 2009), “Economische vooruitzichten voor België - Herfst 2009” Economisch Tijdschrift, Nationale Bank van België.
- OESO (November 2009), “Economische vooruitzichten nr. 86”, OESO.
- Olivier Chardon en Fabienne Daguet (Januari 2008), “Enquêtes annuelles de recensement 2004 à 2007, L'activité des femmes est toujours sensible au nombre d'enfants”, Insee division Enquêtes et études démographiques, (<http://www.insee.fr/fr/ffc/ipweb/ip1171/ip1171.pdf>).
- Société générale (November 2009), “Analyse mensuelle de la situation économique: Octobre-novembre, Perspectives 2010”, Société Générale, Service des Études Économiques.

Lijst van tabellen

TABEL 1 :	Prognoses van de jaargroei van het bbp, tegen constante prijs (in %)	6
TABEL 2 :	Evolutie van het indexcijfer van de consumptieprijzen in België en in de eurozone	9
TABEL 3 :	Evolutie van de wisselkoers van de US dollar tegenover de euro	10
TABEL 4 :	Kerncijfers voor België	15

Lijst van grafieken

GRAFIEK 1	: Evolutie van de wereldhandel en de wereld industriële productie, 2000-2009	5
GRAFIEK 2	: Evolutie van de werkloosheidspercentages in België, in de eurozone, in de Verenigde Staten en in Japan, 1995-2009	7
GRAFIEK 3	: Evolutie van de leidende rentevoeten van de ECB, van de Fed en van de Bank van Japan	8
GRAFIEK 4	: Evolutie van de prijs van de ruwe olie	10
GRAFIEK 5	: Kwartaalverloop van het BBP in kettineuro's	12
GRAFIEK 6	: Indicatoren van het economische klimaat binnen de eurozone en in België	14
GRAFIEK 7	: Kwartaalevolutie van de omzet in de takken die in hoofdzaak de privéconsumptie bedienen	18
GRAFIEK 8	: Conjuncturele evolutie van de omzet, Industrie, BHG (miljoen euro)	20
GRAFIEK 9	: Conjuncturele evolutie van de nationale productie-index, industrie (2000=100)	21
GRAFIEK 10	: Conjuncturele evolutie van de omzet, kleinhandel, BHG (miljoen euro)	22
GRAFIEK 11	: Conjuncturele evolutie van de omzet, groothandel, BHG (miljoen euro)	22
GRAFIEK 12	: Vooruitzichten inzake de vraag op drie maanden in de handel, enquêteresultaten (antwoordsaldo, gestandaardiseerde score)	23
GRAFIEK 13	: Conjuncturele evolutie van de omzet, bouw, BHG (miljoen euro)	24
GRAFIEK 14	: Evaluatie van de orderboekjes in de bouw, enquêteresultaten (antwoordsaldo, gestandaardiseerde score)	24
GRAFIEK 15	: Activiteitsvooruitzichten bij de diensten, enquêteresultaten (antwoordsaldo, gestandaardiseerde score)	25
GRAFIEK 16	: Conjuncturele evolutie van de omzet, niet-financiële diensten, BHG, miljoen euro)	25
GRAFIEK 17	: Uitstaande bedragen en effectieve kredietstromen, België (miljoen euro)	26
GRAFIEK 18	: Evolutie van de betalingsindex en van het groeipercentage van de gebruikte uitstaande kredieten. België	27
GRAFIEK 19	: Evolutie van het aantal oprichtingen en faillissementen van ondernemingen, Brussel	28
GRAFIEK 20	: Vergelijking van de vooruitlopende samengestelde indicator van de economische activiteit met de evolutie van de conjunctuur volgens de indicator van de economische activiteit en het BBP van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest	29
GRAFIEK 21	: Perceptie van de evolutie van de werkgelegenheid binnen de sector van de zakelijke dienstverlening in Brussel	30
GRAFIEK 22	: Evolutie van het aantal gepresteerde uren in de uitzendsector op jaarbasis	31
GRAFIEK 23	: Evolutie van het aantal NWWZ's in Brussel, 1990- 2009	32
GRAFIEK 24	: Evolutie van het aandeel van de NWWZ's per leeftijdsklasse en opleidingsniveau, index mei 2008 = 100	33
GRAFIEK 25	: Vooruitzichten betreffende de werkgelegenheid in de belangrijkste sectoren in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, voortschrijdende gemiddelden, indexen met gestandaardiseerde score	34
GRAFIEK 26	: Vergelijking van de vooruitlopende arbeidsmarktindicator met de conjunctuurcomponent van het aantal niet-werkende werkzoekenden in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest	35
GRAFIEK 27	: Evolutie van de totale bevolking in Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest	37
GRAFIEK 28	: Evolutie van de bevolking van minder dan 3 jaar	40
GRAFIEK 29	: Geraamd dekkingspercentage in 2009	42
GRAFIEK 30	: Evolutie van het creëren van nieuwe plaatsen in de groepsopvang en de gezinsopvang	50

Lijst van kaarten

KAART 1 : Het aandeel van de kinderen van minder dan 3 jaar in de totale bevolking in 2006 (%)	38
KAART 2 : Aantal plaatsen per kind van minder dan 3 jaar in 2009	43
KAART 3 : Stabiliteit van de werkgelegenheid in 2001 (%)	46
KAART 4 : Het vrouwelijke activiteitspercentage in 2005 (%)	47
KAART 5 : Kinderdagverblijven die bestaan in 2009 en die zullen worden verwezenlijkt in 2013	49